

บทบาทขององค์การเอกชนสาธารณะโดยชั้น
ในการพัฒนาประเทศ

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.)
24 พฤษภาคม 2539

บทบาทขององค์การเอกชนสาธารณะอย่างไร

ในการพัฒนาประเทศ

ต้นฉบับงานวิจัย เอกสารมีชุดเดียว
ใช้แล้วโปรดส่งคืน ฝ่าย 1

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.)
24 พฤษภาคม 2539

คำนำ

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ มีบทบาทสำคัญทางด้านการจัดการศึกษา การฝึกอบรม การวิจัย และการบริการวิชาการต่อชุมชนและสังคม นับแต่สถาปนาเมื่อ พ.ศ. 2509 เป็นต้นมา สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์มุ่งทางด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในการ พัฒนาประเทศ ตลอดจนให้คำแนะนำปรึกษาแก่ภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อให้การพัฒนาประเทศ ได้ดำเนินไปด้วยดีและได้ประโยชน์ที่สุด

ในระยะหลัง สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ระหว่างนักถึงบทบาทและความสำคัญของ องค์การเอกชนสามารถประযุณ์ในการพัฒนาประเทศ ซึ่งนับวันองค์การเอกชนสามารถประยุณ์จะ ทวีความสำคัญและมีส่วนช่วยแบ่งเบางานของภาครัฐในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการพัฒนา ประเทศ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์จึงได้กำหนดเป็นนโยบายหนึ่งของสถาบันฯ ที่จะ สนับสนุนและเพิ่มประสิทธิภาพขององค์การเอกชนสามารถประยุณ์ให้แข็งแกร่งและเป็นกำลังสำคัญ ในการช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อันเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าที่สุดของชาติ โดยการดำเนินกิจกรรม การเรียนการสอน งานวิจัย งานฝึกอบรม การให้คำปรึกษา การสร้างระบบฐานข้อมูลและกิจกรรม อื่นๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนางานองค์การเอกชนสามารถประยุณ์

โครงการวิจัยนี้ เป็นโครงการวิจัยของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ที่มุ่งเน้นจะ เสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์การเอกชนสามารถประยุณ์ในประเทศไทย ซึ่งมีรูปแบบ บทบาท กิจกรรม ชีดความสามารถและความพร้อมในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างและหลากหลายอย่างยิ่ง ภายใต้ สภาพการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีพลวัตรอันสูง ความสับซับซ้อนของสังคมนับวัน จะทวีคุณมากยิ่งขึ้น ปัญหาและความต้องการของประชาชนจึงมีความซับซ้อนหลากหลายมากเกินกว่า ที่จะคาดหวังและรอดอกดายความช่วยเหลือและเหลียวแลจากองค์การของรัฐได้อย่างเพียงพอ ด้วย เหตุผลดังกล่าวจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องทำการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับบทบาท ศักยภาพ ทิศทาง ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคขององค์การเอกชนสามารถประยุณ์ในประเทศไทย เพื่อที่จะช่วยบรรลุ วัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1) เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องให้แก่ประชาชน และรัฐ (โดยเฉพาะรัฐบาลและ องค์การต่าง ๆ ของรัฐ) เกี่ยวกับบทบาท ศักยภาพขององค์การเอกชนสามารถประยุณ์ในการพัฒนา ประเทศ

2) ร่วมแสวงหาแนวทางและวิธีการ เพื่อปรับแก้ไขปัญหา และอุปสรรคต่าง ๆ ที่องค์การ เอกชนสามารถประยุณ์กำลังเชิงอยู่

3) ช่วยกำหนดนโยบายของรัฐที่จะช่วยส่งเสริมให้องค์การเอกชนสามารถประโยชน์ได้เพิ่มศักยภาพและมีความแข็งแกร่งมากขึ้น เพื่อสนับสนุนความต้องการอันหลากหลายของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม

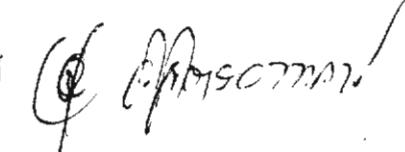
4) ช่วยสร้างเสริมจิตสำนึกของประชาชนและภาครัฐกิจเอกชนเกี่ยวกับสังคมในภาพรวม เพื่อให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการเกื้อหนุนจุนเจือซึ่งกันและกัน ซึ่งจะทำให้สังคมแข็งแกร่งและเจริญงอกงามต่อไป

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ได้รับความสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้ทำการศึกษาเกี่ยวกับองค์การเอกชนสามารถประโยชน์ ภายใต้ทุนเพื่อการศึกษา วิจัยเชิงสำรวจพร้อมแ денแห่งความรู้ โดยเหตุที่องค์ความรู้ทางด้านนี้มีจำกัดและไม่เป็นระบบ มีประเด็นหลากหลายมากมาย หัวข้อต่าง ๆ ในโครงการวิจัยนี้จึงเป็นหัวข้อหรือประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจมากที่สุด เพื่อให้การศึกษาขั้นต้นนี้เป็นแนวทางที่นำไปสู่การศึกษาวิจัยในระดับกว้างและลึกต่อไป ให้ครอบคลุมประโยชน์และมิติอื่น ๆ ทั้งจะได้เป็นการพัฒนาองค์ความรู้ด้านนี้อย่างต่อเนื่องต่อไปในอนาคต

ในการศึกษาวิจัยซึ่งมีเวลาอันจำกัด คณะกรรมการวิจัยได้มีการพิจารณาและเปลี่ยน ความคิดเห็นและการติดตามความก้าวหน้าเป็นระยะ ทั้งได้เสนอผลงานต่อสาธารณะเพื่อเผยแพร่ ผลงานและ รับฟังคำติชม ซึ่งสถาบันฯ ได้จัดการสัมมนารายงานผลการวิจัย เมื่อวันที่ 18 เมษายน 2539 และได้รับข้อเสนอแนะและความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัยในประเทศไทย ต่าง ๆ ในเชิงเต็มรูปและสมบูรณ์

สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ได้ให้ ความสนับสนุนทุน ผู้วิจัย ผู้รู้ องค์การเอกชนสามารถประโยชน์ที่ให้ข้อมูล สาธารณะ และผู้ที่ เกี่ยวข้องต่าง ๆ ที่ได้ให้ความร่วมมือและสนับสนุนในการทำวิจัยครั้งนี้ และให้ความสนใจและความ เชื่าใจเกี่ยวกับกิจกรรมสามารถประโยชน์อันเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนา สังคมและประเทศไทย

รองศาสตราจารย์

(จุรี วิจิตรวาทการ)

หัวหน้าโครงการ

สารบัญ

๑. ประเกทขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์

ผศ. ดร. จิราวรรณ ภักดีบุตร

นางภาวนा เขมรัตน์

๒. บทบาทขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ในการพัฒนาชุมชน

อ. ดร. ศุรัสทิพย์ ภารีชจาร

๓. องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์เกี่ยวกับแรงงานในประเทศไทย

๑. ภาพรวมและทางเลือก

อ. ดร. โชคชัย ฤทธาเวศ

๔. บทบาทขององค์การสาธารณะประโยชน์ (NGOs) ในการจัดการสิ่งแวดล้อม

ผศ. ดร. ดาวรัตน์ อาณันทน์สุวรรณ์

ผศ. ดร. อรุส ลีลาภูรณ์

๕. บทบาทขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์เพื่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน

รศ. ดร. สุพรรณี ไชยคำพร

๖. องค์การพัฒนาสตรีกับการเปลี่ยนแปลงค่านิยมบทบาทผู้หญิงชาย

๑. ที่มีผลกระทบต่อสิทธิและสวัสดิภาพของสตรี

ผศ. ดร. ศุภมาศ เศรษฐพงษ์กุล

๗. องค์กรสตรีกับการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมืองของหญิงไทย

๑. ในกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยของรัฐ

อ. ดร. ปริญญา ปราษฎานุพงษ์

๘. การทำกิจกรรมด้านสาธารณะประโยชน์ขององค์กรเอกชนในประเทศไทย

๑. (Corporate Philanthropy in Thailand)

ผศ. ดร. กลินแก้ว จินตakanan

ผศ. ดร. จิราวรรณ ภักดีบุตร

๙. พระสงฆ์ วัด และกิจกรรมด้านสาธารณะประโยชน์

รศ. ดร. อรุชี วิจิตรวาทการ

๑๐. องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ : มูลนิธิของชาวจีนในประเทศไทย

ผศ. ดร. จิราวรรณ ภักดีบุตร

ผศ. ดร. กลินแก้ว จินตakanan

ผศ. สุวัตติ ปภาพจน์

ประมวลขององค์การเอกชนสาธารณรัฐประชาชนยิชนี

ประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์

ผศ. ดร. จิราวรรณ ภักดีบุตร
นางสาวณา เขมารัตน์

ความเป็นมาของปัญหา

ในสังคมที่มีความหลากหลาย และความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันมีทั้งคนรวย คนจน ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส แต่ละกลุ่มมีความต้องการแตกต่างกัน การช่วยเหลือสังคมในร่อง ของสวัสดิการ และการแก้ปัญหาสังคม โดยทั่วไปมักใช้ระบบหรือวิธีการ ดังนี้

1. ระบบที่ไม่เป็นทางการโดยช่วยเหลือส่งเคราะห์ชึ้นกันและกันของสมาชิกใน ครองครัว ญาติ เพื่อน เพื่อนบ้าน

2. ระบบเชิงพาณิชย์ที่ให้ความช่วยเหลือและบริการโดยคิดค่าใช้จ่าย

3. ระบบที่เป็นทางการชึ้นต่ำเนินการสังคมส่งเคราะห์ และสวัสดิการสังคมโดย หน่วยงานของรัฐ

4. ระบบที่ไม่ใช่ของรัฐ และดำเนินการสังคมส่งเคราะห์โดยหน่วยงานอาสาสมัคร หรือที่เรียกว่า องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ (Enhancement of Cooperation between Governments and Non-governmental Organizations for Human Resources Development, 1991 : 8)

องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ เป็นองค์การที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่ได้หวังผลกำไร เพื่อดำเนินการช่วยเหลือชุมชนและสังคม อาจเป็นนิติบุคคลชึ้นไม่ใช่หน่วยงานราชการที่จัด ตั้ง ขึ้น และดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์และกิจกรรมเพื่อการสังคมส่งเคราะห์หรือองค์ การที่รวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว แต่มิได้จดทะเบียนอย่างเป็นทางการ องค์การ เอกชน-สาธารณะประโยชน์เหล่านี้ รวมถึงองค์การสังคมส่งเคราะห์ของเอกชน มูลนิธิ สมาคม สโมสร และองค์การที่ดำเนินกิจกรรมทางด้านสังคมส่งเคราะห์ และสาธารณะกุศลชึ่ง มีหลากหลายประเภทและรูปแบบ อาจมีจุดมุ่งหมายและเป้าหมายคล้ายคลึงกันในสาขานี้ แตกต่างกัน ซึ่งมีทั้งประเภทที่ให้ทุนและประเภทที่ขอทุน ทั้งหมดล้วนแล้วเพื่อประโยชน์ของ สังคม

จากความหลากหลายทั้งรูปแบบ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย แหล่งเงินทุน และการ ทำงานที่อุทิศต่อสังคม ก่อให้เกิดปัญหาในการจัดกลุ่ม/ประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะ ประโยชน์ การจัดประเภทขององค์การเหล่านี้ที่มีผู้จัดทำขึ้นมา มีลักษณะอย่างไร การศึกษา เชิงล่ารุจการจัดประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์จะให้ข้อมูล และภาพโดยรวม ของการจัดประเภทต่างๆ ซึ่งจะนำไปใช้ในการพิจารณาเลือกวิธีการและประเภทขององค์การ เหล่านี้ เป็นต้น

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

ในสังคมที่มีความหลากหลาย และความเป็นอยู่ที่แตกต่างกันมีทั้งคนรวย คนจน ผู้ยากไร้ และผู้ด้อยโอกาส แต่ละกลุ่มมีความต้องการแตกต่างกัน การช่วยเหลือสังคมในเรื่อง ของสวัสดิการ และการแก้ปัญหาสังคม โดยทั่วไปมักใช้ระบบหรือวิธีการ ดังนี้

1. ระบบที่ไม่เป็นทางการโดยช่วยเหลือสังเคราะห์ซึ่งกันและกันของสมาชิกใน ครอบครัว ญาติ เพื่อน เพื่อนบ้าน
2. ระบบเชิงพาณิชย์ที่ให้ความช่วยเหลือและบริการโดยคิดค่าใช้จ่าย
3. ระบบที่เป็นทางการซึ่งดำเนินการสังคมสังเคราะห์ และสวัสดิการสังคมโดย หน่วยงานของรัฐ
4. ระบบที่ไม่ใช่องรัฐ และดำเนินการสังคมสังเคราะห์โดยหน่วยงานอาสาสมัคร หรือที่เรียกว่า องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ (Enhancement of Cooperation between Governments and Non-governmental Organizations for Human Resources Development, 1991 : 8)

องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ เป็นองค์การที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่ได้หวังผลกำไร เพื่อดำเนินการช่วยเหลือชุมชนและสังคม อาจเป็นนิติบุคคลซึ่งไม่ใช่น่วยงานราชการที่จัด ตั้ง ขึ้น และดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์และกิจกรรมเพื่อการสังคมสังเคราะห์หรือองค์ การที่รวมกลุ่มเพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าว แต่ไม่ได้จดทะเบียนอย่างเป็นทางการ องค์การ เอกชน-สาธารณะประโยชน์เหล่านี้ รวมถึงองค์การสังคมสังเคราะห์ของเอกชน มูลนิธิ สมาคม สมอส ร และองค์การที่ดำเนินกิจกรรมทางด้านสังคมสังเคราะห์ และสาธารณะกุศลซึ่ง มีหลากหลายประเภทและรูปแบบ อาจมีจุดมุ่งหมายและเป้าหมายคล้ายคลึงกันในสาขานี้ แตกต่างกัน ซึ่งมีทั้งประเภทที่ให้ทุนและประเภทที่ขอทุน ทั้งหมดล้วนแล้วเพื่อประโยชน์ของ สังคม

จากความหลากหลายทั้งรูปแบบ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย แหล่งเงินทุน และการ ทำงานที่อุทิศต่อสังคม ก่อให้เกิดปัญหาในการจัดกลุ่ม/ประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะ ประโยชน์ การจัดประเภทขององค์การเหล่านี้ที่มีผู้จัดทำขึ้นมา มีลักษณะอย่างไร การศึกษา เชิงสำรวจการจัดประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์จะให้ข้อมูล และภาพโดยรวม ของการจัดประเภทต่างๆ ซึ่งจะนำไปใช้ในการพิจารณาเลือกวิธีการและประเภทขององค์การ เหล่านี้ เป็นต้น

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงประเภทและการจัดประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะโดยชั้นตามภาระหน้าที่และขอบเขตของงานที่รวมรวมได้จากเอกสารเท่านั้น

วิธีดำเนินการศึกษา

รวบรวมข้อมูลและศึกษาประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะโดยชั้นจากเอกสาร เช่น จากรหัสสีอัตรา บทความต่างๆ และจากประเภทที่จัดไว้แล้ว เช่น International Classification of Nonprofit Organization (ICNPO) Typology of Foundations in Europe ของ European Foundation Centre เป็นต้น

ข้อจำกัดในการศึกษา

เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องเวลา จึงไม่สามารถสัมภาษณ์และศึกษาการจัดประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะโดยชั้นที่ได้จดทะเบียนไว้กับส่วนราชการ เช่น กรมการปกครอง สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กรมประชาสงเคราะห์ กรมตำรวจ กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษา การจัดประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะโดยชั้น จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดประเภทขององค์การสาธารณะโดยชั้นในประเทศไทย

องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์

ความหมาย

คำว่า องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ ในที่นี้ใช้ในความหมายรวมถึงองค์การไม่แสวงหากำไร (nonprofit/not-for-profit organization-NPO) องค์กรพัฒนาเอกชน (nongovernment organization-NGO) third sector องค์การสังคมสงเคราะห์ของเอกชน และ philanthropic organizations เป็นต้น ได้มีผู้ให้ความหมายขององค์การประเภทนี้ไว้หลากหลาย เช่น

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2537 : 1-2) ได้ให้คำนิยามขององค์การเอกชนไม่แสวงหากำไร ในขณะทำการสำรวจองค์การประเภทนี้ใน พ.ศ. 2531 และพ.ศ. 2535 หมายถึง องค์การสังคมสงเคราะห์ของเอกชน มูลนิธิ สมาคม และองค์การซึ่งจัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์และสาธารณะกุศล ได้แก่ สมาคม วาย เอ็ม ซี เอ สมาคมส่งเสริมวัฒนธรรมหญิง สโมสรลืออนซ์ ยุวพุทธิอิสลมสมาคมแห่งประเทศไทย โดยให้ความหมายขององค์การสังคมสงเคราะห์ของเอกชนว่า หมายถึงนิติบุคคลซึ่งมิใช่หน่วยงานของราชการที่จัดตั้งขึ้นและดำเนินงานโดยมีวัตถุประสงค์ และทำกิจกรรมเพื่อการสังคมสงเคราะห์ เป็นต้น

ครุฑยุ (2538) ให้ความหมายของ NGO ว่าหมายถึง หน่วยงานที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ แต่หมายถึงหน่วยงานที่เกิดจากบุคคลรวมกันเป็นกลุ่ม สมาคม มูลนิธิ เพื่อทำงานช่วยเหลือ สังเคราะห์ คิดค้น ทดลอง ผลักดันและดำเนินการให้เกิดสิ่งที่ดีงามขึ้นแก่ ชีวิต แก่สังคม แก่สิ่งแวดล้อม แก่ประเทศไทย และโลก

องค์การไม่แสวงหากำไร คือ องค์การทางธุรกิจที่จัดตั้งขึ้นโดยไม่แสวงหากำไร แต่เป็นการจัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการแก่สาธารณะ (to serve the public) อย่างไรก็ตามมีหน่วยงานที่ตั้งขึ้นโดยไม่แสวงหากำไร แต่ไม่ได้ทำหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะ (public service) แต่ให้บริการเพื่อสนองความต้องการขององค์กรหรือกลุ่มของตน เช่น กลุ่มคลับ สหภาพ แรงงาน เป็นต้น ในขณะที่องค์การไม่แสวงหากำไร จัดตั้งเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม หรือทำกิจกรรมการกิจที่เป็นสาธารณะประโยชน์ (Wolf, 1990 : 5) องค์การไม่แสวงหากำไรนี้ไม่ใช่องค์การทำกำไรหรือองค์กรของรัฐ ซึ่งทำให้องค์การเอกชนนี้สามารถดำเนินงานได้อย่างมีความยืดหยุ่น องค์ประกอบสำคัญขององค์การไม่แสวงหากำไร คือ การดำเนินการที่เป็นไปด้วยความสมัครใจ (voluntary action) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรวมกลุ่มของอาสาสมัครเข้ามาทำงานเพื่อประโยชน์ของ

สาธารณะด้วยความสมัครใจ ในขณะที่งานของครอบครัว เป็นลักษณะการแสดงออก การร่วมมือร่วมใจกันทางสังคม และงานของรัฐเป็นไปในลักษณะที่ต้องทำตามระเบียบ (Smith, Baldwin, White, 1988 : 1-3) บางแห่งอาจให้ความหมายขององค์การสาธารณประโยชน์ รวมถึงองค์การที่จัดตั้งตามกฎหมาย ในรูปที่ดำเนินการกุศลหรือหน่วยงานที่ไม่แสวงหากำไร ที่ได้ตั้งขึ้นเพื่อ บริการหรือสนองสาธารณประสงค์ และได้รับการยกเว้นภาษี และต้องมีลักษณะหลัก ๆ 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ต้องมีภารกิจที่ให้บริการสาธารณ
2. ต้องจัดตั้งขึ้นมาเป็นหน่วยงานที่ไม่แสวงหากำไรหรือเป็นหน่วยงานเพื่อการ กุศล
3. โครงสร้างการบริหารต้องไม่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ส่วนบุคคล และการได้รับ ประโยชน์ทางทรัพย์สินส่วนบุคคล
4. ต้องได้รับการยกเว้นภาษี
5. ต้องมีสถานภาพพิเศษทางกฎหมายที่ได้รับการหักภาษีสำหรับเงินหรือสิ่งของ ที่ได้รับบริจาก (Wolf, 1990 : 6)

นอกจากลักษณะหลัก ๆ 5 ประการข้างต้นแล้ว Wolf (1990 : 6) เห็นว่า องค์การไม่แสวงหากำไร ไม่ควรรวมถึงหน่วยงาน/องค์การที่จัดตั้งขึ้นเพื่อทำกำไรแต่ไม่ได้ ดำเนินการตามวัตถุประสงค์นั้น หรือองค์การที่มีกิจกรรมบุคคลจัดตั้งขึ้นเพื่อสาธารณประโยชน์ แต่ไม่ได้รับสถานภาพทางกฎหมาย หรือองค์การที่ยอมรับว่าเป็นองค์การไม่แสวงหากำไร ตามระเบียบของสรรพากร แต่ไม่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสาธารณะเช่น สมาคมทางการค้า·สหภาพ แรงงาน เพราะกิจกรรมและจุดมุ่งหมาย เหล่านั้นเป็นไปเพื่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ไม่ใช่เพื่อ สาธารณประโยชน์แท้จริง

Kramer (1957 : 258) ได้อธิบายถึงลักษณะที่เกี่ยวกับองค์การสาธารณ ประโยชน์/องค์การอาสาสมัคร ซึ่งแบ่งได้ 3 ประการ คือ

1. องค์การอาสาสมัครเป็นกลุ่มผลประโยชน์ ที่ดำเนินการโดยมีจุดมุ่งหมาย เฉพาะกลุ่มบุคคล หรือปัญหาโดยเฉพาะเจาะจง ซึ่งจัดให้มีบริการพิเศษเฉพาะเจาะจง และ พิทักษ์ป้องกันกลุ่มเป้าหมายเหล่านั้น องค์การอาสาสมัครเหล่านี้จะรวมลักษณะของสมาคม อาสาสมัครกลุ่มผลประโยชน์เข้าด้วยกัน

2. องค์การอาสาสมัครที่มีลักษณะการควบคุมการจัดสรรทรัพยากรของตน ทั้งที่อาจจัดตั้งโดยรัฐ แต่ไม่จำเป็นต้องให้บริการเฉพาะอย่างแก่ประชาชนเฉพาะกลุ่ม ประชาชน เป้าหมายไม่มีลิทธิ์ตามกฎหมายที่จะเรียกร้องสิทธิ์ในการขอรับบริการ องค์การนี้อาจเลือกให้บริการที่รัฐให้เงินอุดหนุน หรืออาจขอรับทุนจากที่อื่น ๆ หรืออาจจะดำเนินการภาระหน้าที่อย่างอื่นที่ไม่ใช้การให้บริการ เช่น การทำวิจัย การจัดทำเอกสารเผยแพร่

3. องค์การอาสาสมัครที่พึงพาหรือขึ้นอยู่กับคุณภาพของผู้นำของตน มากกว่า ขึ้นอยู่กับลักษณะโครงสร้างขององค์การตามความสัมพันธ์กับรัฐ

ส่วนคำว่า *philanthropy* ซึ่งในความหมายเดิมแปลว่า *love of mankind* หรือ ความรักเพื่อนมนุษย์ ซึ่งอาจใช้คำว่า สาธารณกุศล หรือสาธารณะประโยชน์ในภาษาไทย มีความแตกต่างจากองค์การไม่แสวงหากำไร ในลักษณะที่องค์การไม่แสวงหากำไรเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสาธารณะประโยชน์ ในขณะที่ *philanthropy* เน้นการให้ทั้งเวลา ทรัพย์สิน ทรัพยากรเพื่อสาธารณะประโยชน์ ทั้งนี้ *philanthropy* เป็นรูปแบบหนึ่งของการได้มาซึ่งรายได้ และทรัพยากรขององค์การเอกชนเพื่อสาธารณะประโยชน์ (Jung, 1994 : 1-2)

ประเภท

ประเภทแบ่งตามสถานภาพความสัมพันธ์กับรัฐ

ในกลางคริสตศวรรษ 1950 Samuel Mencher ได้จำแนกประเภทขององค์การ/หน่วยงานที่ทำหน้าที่ทางด้านบริการสังคมในอังกฤษออกเป็น 4 กลุ่ม ตามสถานภาพความสัมพันธ์กับรัฐ

1. องค์การอาสาสมัครที่ดำเนินงานบริการสังคมทั้งหมดแทนหน่วยงานซึ่งกำหนดไว้ในกฎหมาย

2. องค์การอาสาสมัครที่จัดให้มีบริการสังคมในส่วนที่หน่วยงานซึ่งกำหนดไว้ตามกฎหมายไม่สามารถดำเนินการได้

3. องค์การอาสาสมัครที่ให้บริการสังคมเพิ่มเติมจากที่จัดให้โดยหน่วยงานซึ่งกำหนดไว้ตามกฎหมายทั้งนี้อาจเนื่องจากต้องการความคล่องตัวหรือทางเศรษฐกิจ

4. องค์การอาสาสมัครที่ให้บริการสังคมเสริมจากที่จัดให้โดยหน่วยงานของรัฐ อาจในรูปของเงินสนับสนุนหรือบริการอื่นต่าง ๆ ที่รัฐไม่ได้จัดไว้ให้ (Mencher, 1957 : 308-318, cited in Kramer, 1981 : 233-234)

ประเภทแบ่งตามบทบาทขององค์การ

Kramer (1957 : 259-265) ได้แบ่งบทบาทขององค์การอาสาสมัครออกเป็น 4 ประการตามภาระหน้าที่ ดังนี้

1. บทบาทตามความเชี่ยวชาญ (specialization) เนื่องจากองค์การเหล่านี้เป็น องค์การที่เสริมหรือเพิ่มเติมการดำเนินงานทางบริการสังคมหรือสาธารณะโดยใช้ทักษะและเอกสารได้กระทำอยู่ องค์การนี้อาจเลือกให้บริการสังคมในเฉพาะด้านและ เฉพาะกลุ่มบุคคล

2. บทบาทในการสนับสนุน (advocacy) ที่ดำเนินการบริการสังคมหรือสาธารณะ ประโยชน์ ตลอดจนการสนับสนุนโครงการและการดำเนินการทางด้านบริการสังคมทั้งแก่ ภาครัฐหรือเอกชน

3. บทบาทในการบริโภคนิยม (consumerism) ที่ดำเนินการในลักษณะช่วย เหลือสังเคราะห์การบริการกลุ่มเป้าหมาย

4. บทบาทในการเป็นผู้จัดให้มีบริการ (service provider) หน่วยงานของรัฐที่ ดำเนินการบริการสังคม อาจไม่สามารถดำเนินการครอบคลุมและทั่วถึง องค์การอาสาสมัคร เข้าช่วยในการดำเนินงานเหล่านี้

ในการวิเคราะห์ถึงบทบาทของผู้บริการสังคมใน 4 ประเทศ คือ เนเธอร์แลนด์ อังกฤษ สหรัฐอเมริกา และอิสราเอล Kramer (1957 : 234) จำแนกหมวดหมู่ของความ สัมพันธ์ของบทบาทขององค์การสังคมเป็น 3 ประการ คือ

1. องค์การอาสาสมัครซึ่งมีฐานะเป็นผู้บริการสังคมหลัก เพราะไม่มีหน่วยงาน ของรัฐให้บริการสังคม เช่น หรือถ้ามีก็มีจำนวนน้อยมาก

2. องค์การอาสาสมัครที่เสริมบริการสังคมของรัฐในลักษณะที่แตกต่างไปจาก บริการที่รัฐจัดให้

3. องค์การอาสาสมัครที่ให้บริการสังคมเพิ่มเติมจากที่หน่วยงานของรัฐให้หรือ ขยายงานของภาครัฐออกไป อาจเป็นบริการที่คล้ายคลึงกับบริการของรัฐ หรืออาจเป็น บริการแทนที่บริการที่รัฐจัดให้

ประเภทแบ่งตามภาระหน้าที่

Brenton (1985 : 111) ได้แบ่งประเภทองค์การสาธารณะประโยชน์ออกตามภาระหน้าที่ 5 ประเภท คือ

1. องค์การที่จัดให้มีการบริการ (the service providing agencies) เป็นองค์การที่ให้บริการโดยตรงแก่ประชาชน โดยเจ้าหน้าที่จ้างมา หรือโดยอาสาสมัคร และเป็นองค์การที่อาจได้รับความสนับสนุน หรือไม่ได้รับความสนับสนุนจากรัฐ

2. องค์การที่ต่างช่วยเหลือร่วมกัน (mutual aid agencies) เป็นองค์การที่ช่วยตนเองและหากผลประโยชน์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง ส่วนใหญ่มักขาดความเป็นวิชาชีพ และอาจถูกครอบงำโดยกลุ่มผลประโยชน์ที่เสนอให้ความสนับสนุนที่เอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มผลประโยชน์ รวมทั้งสนับสนุนในลักษณะของการให้คำแนะนำปรึกษาและการบริการ

3. องค์การกลุ่มผลประโยชน์ (pressure group agencies) เป็นกลุ่มที่นำข้อมูล ต่าง ๆ มาเปิดเผยและอภิปรายถึงเหตุเฉพาะบางอย่าง หรือผลประโยชน์ของกลุ่ม และใช้ข้อมูลเหล่านี้ในที่สาธารณะโดยกระบวนการปฏิบัติการโดยตรง การรณรงค์ การวิงเต้น (lobbying) และการสนับสนุนเพื่อให้มีการเปลี่ยนแปลงตามที่กลุ่มต้องการ

4. องค์การแหล่งทรัพยากร (resource agencies) เป็นองค์การที่ให้บริการแก่หน่วยงานอื่นในสาขาเฉพาะ หรือทำหน้าที่เป็นผู้กระตุ้น หรือเป็นแหล่งรับฝากทางความรู้ ความชำนาญ และข้อมูลต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานอื่น ๆ

5. องค์การประสานงาน (coordinating agencies) เป็นองค์การที่ทำหน้าที่ปักป้อง ให้แก่องค์การสาธารณะประโยชน์ หรือเป็นองค์การของรัฐที่องค์การสาธารณะประโยชน์ต่าง ๆ เข้าร่วมเป็นสมาชิก และทำหน้าที่ประสานงานระหว่างองค์การเหล่านั้นในเรื่องของกิจกรรม การประชาสัมพันธ์หรือการเชื่อมโยงองค์การเหล่านั้นกับรัฐ

ประเภทแบ่งตามจุดมุ่งหมาย

แบบของ Smith, Baldwin and White

องค์การเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรมีลักษณะหลากหลายและหลายรูปแบบ Smith, Baldwin และ White (1988 : 1.4-1.5) ได้จัดแบ่งองค์การเหล่านี้ออกเป็นประเภทใหญ่ ๆ ตามจุดมุ่งหมาย 2 แบบ คือ

1. จุดมุ่งหมายรวม (central purpose) เป็น typology ที่ใช้ในการแบ่งประเภทองค์การเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรตามจุดมุ่งหมายรวมอย่างเดียว แม้ว่าองค์การเหล่านี้มี

จุดมุ่งหมายมากกว่าหนึ่งกีตาม ซึ่งทำให้วิธีการนี้ จะได้เพียงชื่อมูลท้ายๆ ๆ ที่เกี่ยวข้ององค์การนั้นเท่านั้น

2. จุดมุ่งหมายเบื้องต้น (primary purpose) เป็น typology ที่ใช้ในการแบ่งประเภทองค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรตามจุดมุ่งหมายเบื้องต้น หรือรวมจุดมุ่งหมายพื้นฐานขององค์การนั้นทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นจุดมุ่งหมายเบื้องต้นหรือจุดมุ่งหมายสองกีตาม ซึ่งเป็นวิธีการที่ลึกซึ้งและเที่ยงตรงกว่า typology แบบแบ่งตามจุดมุ่งหมายรวม เนื่องจากจุดมุ่งหมายและกิจกรรมขององค์การเอกชนไม่แสวงหากำไร สามารถมีได้หลายประการ จึงควรที่จะแบ่งประเภทองค์การเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรเหล่านี้ออกไปตามจุดมุ่งหมายหลายประการ ซึ่งอาจมีผลให้แต่ละองค์การสามารถจัดให้อยู่ในหลายประเภทได้ตามที่เกี่ยวข้อง จัดให้อยู่ในประเภทอนุ-ประสงค์ (multipurpose) ทั่วไป (general) หรืออื่นๆ (other NPOs) นอกจากการแบ่งประเภทที่ใช้อยู่ไม่สามารถครอบคลุมถึงจุดประสงค์ขององค์การนั้นๆ ได้

นอกจากการแบ่งตามจุดมุ่งหมายใหญ่ 2 ประการแล้ว Smith, Baldwin and White (1988 : 1.4-1.15) ได้จัดประเภทขององค์การเอกชนไม่แสวงหากำไร ตามจุดมุ่งหมาย ดังนี้

1. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรทางการปฏิบัติการและการบริการชุมชน (community service and action)

หมายถึง องค์การที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปรับปรุงหรือพัฒนาชุมชนให้มีลักษณะชีวิต ความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ และสังคมที่ดีขึ้นและยั่งยืน มีโครงการที่มีลักษณะอเนกประสงค์ และพยายามปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนนั้น เช่น กลุ่มบริการสาธารณสุขและชุมชน กลุ่มปรับปรุงย่านที่อยู่อาศัย กลุ่มที่มีกิจกรรมให้ประชาชนมีส่วนร่วม กลุ่มดูแลพิทักษ์ชุมชน จากภัยพิบัติต่างๆ

- กลุ่มพัฒนาชุมชน
- กลุ่มปรับปรุงย่านที่อยู่อาศัยและบริเวณใกล้เคียง
- กลุ่มบริการโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วม
- กลุ่มอภิปรายและวางแผนทั่วไปโดยประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้อง
- กลุ่มพิทักษ์ชุมชน

2. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรทางสุขภาพส่งเสริม (other-helping health NPOs)

หมายถึง องค์การที่มีจุดมุ่งหมายในการรักษาและเพิ่มพูนสุขภาพทางกาย และทางสติปัญญาของประชาชน รวมทั้งการดูแลสุขภาพการเจ็บป่วย การป้องกันอุบัติเหตุ

และการให้การรักษาปัญหาสุขภาพต่าง ๆ และการดูแลหลังการรักษาและการฟื้นฟื้น (ไม่รวมสวัสดิการสังคม (social welfare) เช่น โครงการการจัดให้มีหน่วยงานรับคนไข้เข้ารักษา) โครงการการจัดให้มีสถานที่ในชุมชน เช่น อุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวกใน การดูแลผู้ป่วยในระหว่างการฟื้นฟื้น หน่วยงานวิจัยและสนับสนุนรักษาทางด้านสุขภาพ กลุ่มดำเนินการดูแลรักษาสุขภาพหรือการฟื้นฟื้น กลุ่มป้องกันการเจ็บป่วยและอุบัติเหตุ

3. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรทางการศึกษาสังเคราะห์ (educational welfare NPOs)

หมายถึง องค์การที่มีจุดประสงค์เพื่อการศึกษาหรือเพื่อเพิ่มพูนการเรียนรู้ และความรู้ของประชาชนโดยทั่วไป อาจรวมกระบวนการศึกษา และหรือการดำเนินการที่ช่วยให้การบริหาร/การจัดการกระบวนการเหล่านั้นให้สุล่องไป เช่น โครงการศึกษาในโรงเรียน โครงการการสอนเสริม โครงการการศึกษาผู้ใหญ่ โครงการก่อหนี้เรียนและสถานที่เลี้ยงเด็ก โครงการโรงเรียนศาสนาวันอาทิตย์ สมาคมนักเรียนเก่า สมาคมครู-ผู้ปกครอง

4. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรที่เกี่ยวข้องกับการเติบโตส่วนบุคคล การพัฒนาตนเอง และการปรับปรุงตนเอง (personal-growth, self-development, self-improvement NPOs) หมายถึง องค์การที่มีจุดมุ่งหมายในเรื่องบุคลิกลักษณะ) การพัฒนาทักษะของสมาชิกรายบุคคล โดยวิธีการให้ช่วยตนเอง และการเรียนรู้จากประสบการณ์มากกว่าการเรียนในระบบโรงเรียน เช่น องค์การทางด้านพัฒนาตนเองของเยาวชน เช่น สูกเสือเนตรนารี การเข้าค่ายฝึก YMCA/YWCA องค์การทางด้านการพัฒนาตนเองของผู้ใหญ่ เช่น Toastmasters, กลุ่มฝึกสมาชิก กลุ่มเสวนานิตย์ ฯ

5. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรทางการเผยแพร่สื่อสารและสารสนเทศ (communication-and information-dissemination NPOs)

หมายถึง องค์การที่มีจุดมุ่งหมายในการส่งสารสนเทศไปสู่ประชาชนโดยทั่วไป โดยผ่านทางสื่อมวลชนเอกสารหรือการให้คำแนะนำปรึกษา เช่น กลุ่มประชาสัมพันธ์ การกระตุ้นการรับรู้ของประชาชน กลุ่มช่วยเหลือทางเทคนิคและวิชาการแก่สาธารณะ กลุ่มเชื่อมโยงสารสนเทศโดยการเชื่อมโยงให้ประชาชนรู้และเข้าถึงแหล่งวิชาการ และความช่วยเหลือต่าง ๆ เป็นต้น

6. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรทางวิชาการ (scientific, technical, engineering, and learned NPOs)

หมายถึง องค์กรที่มีจุดหมายรวม สะสม จัดโครงสร้าง ความรู้ที่มีอยู่ และเสนอความรู้ใหม่ออกมา หรือการคิดค้น ประดิษฐ์ โดยเฉพาะทางด้านการวิจัยและการพัฒนา เช่น สมาคมทางวิชาการ และวิชาชีพ สมาคมวิจัยและกิจกรรมนักวิจัยที่ไม่แสวงหากำไร

7. องค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไรที่ดำเนินงานสังคมสงเคราะห์อื่น ๆ (other-helping social welfare NPOs)

หมายถึง องค์กรที่มีจุดมุ่งหมายทางด้านบริการสังคม ปัญหาทางการช่วยเหลือทางสังคม การสร้างสำนักในสังคม โดยเป้าหมายหลักไม่ใช่เป็นชุมชนโดยรวม แต่บริการ สังคมสงเคราะห์ให้แก่กลุ่มเป้าหมายที่มีความต้องการพิเศษหรือปัญหาพิเศษ เช่น กลุ่มที่มีปัญหาด้านชีวิต งาน และการมีงานทำ อาหาร ที่พักอาศัย ฯลฯ กลุ่มที่มีปัญหาร่างด่วน กลุ่มปัญหาทางครอบครัวและการสมรส

8. องค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไรด้านการช่วยเหลือตนเองของกลุ่มผู้ด้อยโอกาสและชนกลุ่มน้อย (self-help disadvantaged and minority NPOs)

หมายถึง องค์กรที่มีจุดมุ่งหมายในการปรับปรุงคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่พื้นฐานของสมาชิก ทั้งโดยการให้สมาชิกปรับปรุงตนเองและโดยการพยายามพัฒนาสังคมให้เข้าใจและปฏิบัติต่อกลุ่มผู้ด้อยโอกาสด้วยความเข้าใจ

9. องค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไรที่มีกิจกรรมทางการเมือง (political action NPOs)

หมายถึง องค์กรที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำน้ำวากลุ่มนิธิบัญชี บริหาร และตุลาการ ให้มีความคิดเห็น และความเข้าใจในระบบสังคม และสภาพสังคม ซึ่งกระทำโดยการ เผยแพร่ข้อมูล การประชุม การวิ่งเต้น การรณรงค์ การเดินขบวน หรือวิธีการต่าง ๆ

10. องค์กรเอกชนไม่แสวงหากำไรที่มีกิจกรรมทางด้านสิ่งแวดล้อมและนิเวศวิทยา (environmental and ecological welfare NPOs)

หมายถึง องค์กรที่มีจุดมุ่งหมายทางด้านสวัสดิการสิ่งแวดล้อม และนิเวศวิทยา รวมทั้งการอนุรักษ์ การบำรุงรักษา การซ่อมแซม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจน ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้ทำขึ้น เช่น กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและป่า กลุ่มแก้ไขมลภาวะ กลุ่มสนับสนุนการนำสิ่งของที่ใช้แล้วมาปรับปรุงใช้ใหม่ กลุ่มใช้ที่ดิน

11. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรที่มีกิจกรรมด้านผู้บริโภค (comsumer welfare NPOs)

หมายถึง องค์การที่มีจุดมุ่งหมายในการพิทักษ์สิทธิของผู้บริโภค

12. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรที่มีกิจกรรมด้านระหว่างประเทศ (international and transnational affairs NPOs)

หมายถึง องค์การที่มีจุดมุ่งหมายในการช่วยเหลือทางด้านต่าง ๆ แก่ ประเทศอื่น ๆ หลายประเทศ หรืออาจมุ่งช่วยเหลือแก่ประเทศเดียวก็ได้

13. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรที่มีกิจกรรมทางอาชีพ (occupation-related NPOs)

หมายถึง องค์การที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนา ปรับปรุง เพิ่มพูนสภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม และสวัสดิการโดยรวมของสมาชิกที่ได้รับค่าจ้างหรืองานที่มีกำไรจากกิจกรรมที่มีรายได้ รวมถึง บุคคลที่ทำงานในภาครัฐ อาสาสมัครและธุรกิจ เช่น สมาคมทางธุรกิจการค้า สหภาพแรงงาน

14. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไร ที่มีกิจกรรมทางการบันเทิง (expressive-leisure NPOs)

หมายถึง องค์การที่มีจุดมุ่งหมายทางการบันเทิง จัดกิจกรรมเพื่อสมาชิก หรือกลุ่มบุคคลที่ต้องการความสนุกสนานและบันเทิง เช่น กลุ่มกีฬา ชุมชน คลับ ของกีฬา เอ鄱ะอย่างหรือรวม กลุ่มงานอดิเรก และเกมต่าง ๆ เช่น กลุ่มสะสมดวงตราไปรษณีย์การ กลุ่มเล่นไฟ-บริดจ์ กลุ่มดนตรี ชุมชน คลับทางดนตรี

15. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรที่มีกิจกรรมทางศาสนา (religious and related NPOs)

หมายถึง องค์การที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจทางศาสนา เช่น กรรมการโบสถ์ วัด กลุ่มชุมชน คลับทางศาสนา

16. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรที่มีกิจกรรมทางการประพฤติมิชอบและอาชญากรรม (deviant and criminal NPOs)

หมายถึง องค์การที่มีจุดมุ่งหมายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่รุนแรง ที่ ประพฤติมิชอบต่อร่างกายและทรัพย์สินของผู้อื่นและประกอบอาชญากรรม

17. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรที่มีกิจกรรมทางการพาณิชย์และการจัดสรรงบ (fund-raising and fund allocation or distribution NPOs)

หมายถึง องค์การที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อหาทุนเพื่อกิจกรรมทางสาธารณะโดยอิสาน หรือจัดสรรงบให้แก่บุคคล/กลุ่มบุคคล ซึ่งองค์การนี้อาจทำกิจกรรมทั้งสองประเภทก็ได้ เช่น

18. องค์การเอกชนไม่แสวงหากำไรที่มีกิจกรรมอเนกประสงค์และอื่น ๆ (multipurpose, general, and other NPOs)

หมายถึง องค์การที่ไม่สามารถจะจัดให้เข้าอยู่ในประเภทใดได้ โดยอาจมีจุดมุ่งหมายหลายประการหรือมีจุดมุ่งหมายมากกว่า 3 ประการขึ้นไป

แบบของนายแพทย์อ่ำພລ จินดาวัฒนา

นายแพทย์อ่ำພລ จินดาวัฒนา (2538 : 22) ได้วิเคราะห์องค์การเอกชนสาธารณะโดยอิสานในประเทศไทย โดยจำแนกออกเป็น 5 ประเภท ตามจุดมุ่งหมายขององค์การ ดังนี้

1. เอ็นจีโอพัฒนาสังคม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาสังคมและพัฒนาชุมชน
2. เอ็นจีโอพัฒนาปัญญา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาสติปัญญา และสร้างองค์ความรู้
3. เอ็นจีโอเคลื่อนไหว ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการทำงานเล็กๆ ณ พื้นที่ทักษิณ คุ้มครองและเรียกร้องสิทธิ์ต่าง ๆ ให้ประชาชน บางครั้งอาจมีการเคลื่อนไหวด้วยชีวันการมวลชน
4. เอ็นจีโอสังคมสงเคราะห์ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายช่วยบริการและสงเคราะห์ประชาชน ในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การช่วยเหลือรักษาพยาบาล ดูแลสุขภาพประชาชนในชุมชน และใน ท้องถิ่นชนบทห่างไกล และทุรกันดาร
5. เอ็นจีโออิงรัฐ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายช่วยเสริมงานบริการของราชการที่ไม่ใช่งานสังเคราะห์ หรืออิงราชการเพื่อผลประโยชน์ของราชการโดยตรง หรืออาจก่อตั้งโดยคนของราชการที่อยู่ในอำนาจหรือเกี่ยวข้องกับผู้มีอำนาจ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการสังคมสังเคราะห์

แบบตามแบบสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติ

ใน พ.ศ. 2531 และ พ.ศ. 2535 สำนักงานสถิติแห่งชาติ ได้ทำการสำรวจองค์การเอกชนที่ไม่แสวงหากำไร เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะการดำเนินงาน ประเภทของบริการและการส่งเคราะห์ต่าง ๆ รายรับและรายจ่าย ทุนในการดำเนินงาน และจำนวนผู้ปฏิบัติงานในองค์การเหล่านี้ ตามความต้องการของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการคำนวณบัญชีประชาชาติ และจัดทำตารางปัจจัยการผลิตและผลผลิตของประเทศไทย โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติกำหนดจะจัดทำการสำรวจจาก 5 ปี องค์การที่สำรวจรวมถึงองค์การเอกชนที่ไม่แสวงหากำไรทั่วประเทศที่จดทะเบียนไว้กับกรมประชาสงเคราะห์ กรมการค้าภายใน และกรมแรงงาน ทั้งนี้ต้องเป็น องค์การที่ยังคงดำเนินงานอยู่ในรอบปีที่ทำการสำรวจนั้น โดยจำแนกหน่วยงาน/ องค์การที่สำรวจออกเป็น 6 ประเภท คือ

1. องค์การที่ดำเนินกิจการหลักเกี่ยวกับการบริการสังคมส่งเคราะห์
2. สมาคมมีปันกิจส่งเคราะห์
 - (1) กลุ่มสูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร
 - (2) กลุ่มอื่น ๆ
3. สมาคมการค้า
4. สมาคมนายจ้าง สถาบันนายจ้าง และสภากองค์การนายจ้าง
5. สมาคมแรงงาน สถาบันแรงงาน และสภากองค์การสูงจ้าง
6. สมาคมพนักงานธุรกิจ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2537 : 1-2)

ประเภทแบ่งตามกิจกรรม

โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม ได้จัดทำทำเนียบองค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทย 2529 (2529) โดยแบ่งออกตามประเภทของกิจกรรม 10 กิจกรรม และสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น (2530) ได้จัดทำทำเนียบองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคอีสาน 2530 (2530) โดยแบ่งองค์การเหล่านี้ออกเป็น 8 ประเภท ซึ่งสามารถนำประเภทต่าง ๆ ข้างต้นมาจัดกลุ่มกิจกรรมได้ ดังนี้

1. กิจกรรมพัฒนาชุมชนในชนบท
2. กิจกรรมพัฒนาชุมชนในเมือง
3. กิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชน
4. กิจกรรมพัฒนาสาธารณสุขมูลฐาน
5. กิจกรรมด้านคุ้มครองผู้บริโภค

6. กิจกรรมด้านการศึกษา
7. กิจกรรมด้านสิทธิมนุษยชน
8. กิจกรรมสนับสนุนทางด้านเทคนิค
9. กิจกรรมประสานงานและบริการองค์การพัฒนา
10. กิจกรรมด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
11. กิจกรรมช่วยเหลือผู้อพยพลี้ภัย

ประเภทแบ่งตามแบบของ ICNPO

The International Classification of Nonprofit Organizations (ICNPO) ได้จำแนกองค์การเอกชนสาธารณะโดยขั้นตอนเป็น 12 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้ (Salamon and Anheier, 1994 : 118-121)

กลุ่ม 1 วัฒนธรรมและนันทนาการ (Culture and Recreation)

1 100 วัฒนธรรมและศิลปะ
สื่อและการสื่อสาร ศิลปะ สถาปัตยกรรม การแสดง พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ องค์กรทางด้านวัฒนธรรมและศิลปะ ฯลฯ

1 200 นันทนาการ
คลับและสโมสรกีฬา สโมสรเพื่อการบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจ องค์กรทางด้านนันทนาการ

1 300 คลับทางการบริการ
คลับและสโมสรที่ให้บริการต่าง ๆ

กลุ่ม 2 การศึกษาและวิจัย (Education and Research)

2 100 ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

2 200 อุดมศึกษา (ระดับมหาวิทยาลัย)

2 300 การศึกษาอื่น ๆ

โรงเรียนอาชีวะ/เทคนิค การศึกษาผู้ใหญ่ การศึกษา-
ต่อเนื่อง องค์กรด้านการศึกษาอื่น ๆ

2 400 วิจัย

การวิจัยในสาขาต่าง ๆ และองค์กรด้านการวิจัย

กลุ่ม 3 สุขภาพ

(Health)

3 100 โรงพยาบาลและการพักฟื้น

โรงพยาบาลและสถานพักรักษา

3 200 สถานพยาบาล (Nursing Homes)

3 300 สุขภาพจิตและการป้องกัน

3 400 บริการด้านสุขภาพอื่น ๆ

กลุ่ม 4 บริการสังคม

(Social Service)

4 100 บริการสังคม

สวัสดิการเด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ คนพิการ
สถานรับเลี้ยงเด็ก บ้านคนชรา

4 200 กรณีฉุกเฉินและผู้ลี้ภัย

การป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย

4 300 การช่วยเหลือหารายได้

กลุ่ม 5 สิ่งแวดล้อม

(Environment)

5 100 สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ การป้องกันมลภาวะ

5 200 สัตว์

การดูแลปกป้องและสวัสดิการสัตว์ การอนุรักษ์สัตว์ป่า
องค์กร ฯลฯ

กลุ่ม 6 การพัฒนาและที่อยู่อาศัย

(Development and Housing)

6 100 การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และชุมชน
6 200 ที่อยู่อาศัย
6 300 การจ้างงานและการฝึกอบรม

กลุ่ม 7 กฎหมายและการเมือง

(Law, Advocacy and Politics)

7 100 องค์กรเพื่อส่วนรวมและการเสนอแนะ
7 200 กฎหมายและบริการทางกฎหมาย
7 300 องค์กรทางการเมือง

กลุ่ม 8 การส่งเสริมสาธารณะประโยชน์และการอาสาสมัคร

(Philanthropic Intermediaries & Volutariem Promotion)

8 100 สื่อกลางทางสาธารณะประโยชน์
มูลนิธิที่ให้ทุน องค์กรจัดหาทุน การสนับสนุนและ
ส่งเสริมงานอาสาสมัคร

กลุ่ม 9 กิจกรรมนานาชาติ

(International Activities)

9 100 กิจกรรมนานาชาติ

กลุ่ม 10 ศาสนา

(Religion)

10 100 สถานที่และสมาคมทางศาสนา

สถานที่และสมาคมทางศาสนา เช่น PROTETSTANT
คาಥอลิก ยิว ชินดู ชินโน อาหรับ และอื่น ๆ ที่ไม่
กล่าวถึง

กลุ่ม 11 สมาคมและสหภาพทางธุรกิจและวิชาชีพ
(Business and Professional Associations, Unions)
11 100 สมาคมและสหภาพทางธุรกิจและวิชาชีพ

กลุ่ม 12 ที่ไม่ได้กล่าวถึงในกลุ่มใด
(Not Elsewhere Classified)
12 100 ที่ไม่ได้กล่าวถึงในกลุ่มใด

ประเภทแบ่งตามแบบของ EFC

ศูนย์มูลนิธิแห่งยุโรป (European Foundation Centre-EFC) ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งของสหภาพยุโรป (The European Union-EU) จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นช่วยงานสารสนเทศเกี่ยวกับมูลนิธิที่ดำเนินงานอยู่ในยุโรป ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับมูลนิธิ ดังนี้ “มูลนิธิคือองค์กรที่ไม่แสวงหากำไรซึ่งมีแหล่งรายได้จากกองทุนหรือเงินทุน มีคณะกรรมการดำเนินงานของตนเอง จัดสรร (กระจาย) ทรัพยากรการเงินของตนเพื่อจุดมุ่งหมายทางการศึกษา วัฒนธรรม ศาสนา สังคม หรือจุดมุ่งหมายอื่นเพื่อสาธารณะประโยชน์ โดยสนับสนุนสมาคม การกุศล สถาบันการศึกษา หรือบุคคล หรือดำเนินกิจกรรม/โครงการของตนเอง” (Typology of Foundations in Europe, 1995)

จากคำจำกัดความข้างต้น EFC ได้รวมกลุ่มมูลนิธิที่ดำเนินกิจการในยุโรป โดยพิจารณาจากแหล่งที่มาของทรัพยากร การเงินของมูลนิธิ ผู้ควบคุมการตัดสินใจในมูลนิธิ และวิธีการในการจัดสรร/กระจายทรัพยากรการเงินของมูลนิธิเป็นเกณฑ์การจัดกลุ่มมูลนิธิในยุโรป ซึ่ง EFC ได้แบ่งมูลนิธิที่ดำเนินกิจการในยุโรป 18 แบบ ออกเป็น 4 ประเภทหลัก ๆ ดังนี้

1. มูลนิธิอิสระ (Independent Foundations)

- 1.1 มูลนิธิอิสระควบคุมโดยครอบครัว (Independent family-controlled foundations)
- 1.2 มูลนิธิอิสระควบคุมโดยทรัสตี (Independent trustee-controlled foundations)
- 1.3 มูลนิธิอิสระดำเนินงาน (Independent operating foundations)
- 1.4 มูลนิธิอิสระให้รางวัล (Independent prize-giving foundations)

1.5	มูลนิธิอิสระที่มีกำหนดเวลา	(Independent foundations)	limited-duration
1.6	มูลนิธิอิสระมุ่งทางศาสนา	(Independent foundations)	religion-oriented
1.7	มูลนิธิอิสระขององค์การ	(Independent corporate foundations)	
1.8	มูลนิธิอิสระให้ที่พักพิง	(Independent sheltered foundations)	
1.9	มูลนิธิอิสระควบคุมโดยเจ้าของทุน	(Independent host-controlled foundations)	
1.10	มูลนิธิอิสระที่มีรายได้จากการพนัน/ลอตเตอรี่		(Independent gambling- resourced foundations)
1.11	มูลนิธิอิสระที่มีจุดมุ่งหมายและแหล่งเงินทุนหลากหลาย	(Independent multi-purpose, multiply-resources foundations)	
1.12	กลุ่มมูลนิธิ	(foundations consortia)	

2. มูลนิธิขององค์การ (Corporate Foundations)

2.1	มูลนิธิขององค์การ (Corporate foundations) (ได้รับเงินอุดหนุนจากองค์การธุรกิจ อาจเป็นรายปี)	
2.2	มูลนิธิที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ขององค์การ (Foundations with corporate interests) (ได้รับเงินอุดหนุนจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ตือหุ้นใหญ่ในองค์การธุรกิจ)	

3. มูลนิธิที่เกี่ยวข้องกับรัฐ (Governmentally-Linked Foundations)

3.1	มูลนิธิของรัฐ (Governmental foundations, including Intergovernmental foundations and Supranational Governmental foundations)	
3.2	มูลนิธิการเมืองเยอรมัน (German political foundations)	

4. มูลนิธิเพื่อการหาทุน (Fund-Raising Foundations)

4.1	มูลนิธิชุมชน (Community Foundations)	
4.2	มูลนิธิเพื่อการหาทุน (Fund-raising foundation) (ดำเนินกิจกรรมหาทุน)	

บทสรุป

องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ที่ดำเนินกิจกรรมอยู่ อาจแบ่งออกเป็นองค์การที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะประโยชน์โดยการจัดสรรทุนให้กับองค์การหรือหน่วยงานอื่นไปดำเนินกิจกรรมตามโครงการที่เสนอมา โดยองค์การที่ให้ทุนไม่ดำเนินกิจกรรมเอง (grant-making organizations) หรืออาจดำเนินกิจกรรมเองบ้างบางส่วน แต่ส่วนใหญ่สนับสนุนและส่งเสริมให้หน่วยงานอื่นดำเนินงาน อีกประเภทหนึ่ง คือ องค์การที่ดำเนินกิจกรรมจากสาธารณะประโยชน์ โดยรับทุนอุดหนุนจากองค์การต่าง ๆ (grant-seeking organizations)

จากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์พบว่าการแบ่งประเภทตามจุดมุ่งหมายของ Smith, Baldwin and White (1988) ของ ICNPO (1994) และการแบ่งประเภทมูลนิธิตามแบบของ EFC (1995) เป็นแบบที่ควรจะนำมาประยุกต์ใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดประเภทองค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ของ ICNPO ซึ่งค่อนข้างครอบคลุมทุกสาขาและประเด็นต่าง ๆ และมีระบบการจัดประเภทที่แยกให้เป็นตัวเลขไว้ ซึ่งในแต่ละกลุ่มหากมีสาขารือประเด็นใดเกิดขึ้นใหม่ ก็สามารถจะสอดแทรกได้ หรือตั้งเป็นกลุ่มย่อยขึ้นในกลุ่มใหญ่ ๆ ทั้ง 12 กลุ่มได้ เป็นที่น่าสังเกตว่าในกลุ่ม 10 ซึ่งเป็นกลุ่มว่าด้วยศาสนา คำอธิบายขอบเขตให้ชัดของศาสนาใหญ่ ๆ ในเอเชียเฉพาะศาสนาพุทธ ศาสนาอิสลาม และศาสนาอื่น ๆ ที่ไม่มีศาสนาหลัก ๆ ของเอเชีย เช่น พุทธศาสนา อิสลาม แต่ในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม น่าที่จะใส่ชื่อศาสนาหลัก ๆ ของเอเชียโดยเฉพาะอย่างยิ่งของประเทศไทยไว้ด้วย

ข้อเสนอแนะในการศึกษาในอนาคต

1. ควรศึกษาถึงการแบ่งประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ที่จดทะเบียนและไม่ได้จดทะเบียนกับหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมการปกครอง สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กรมประชาสงเคราะห์ เป็นต้น

2. ควรศึกษาการจัดประเภทของ Smith, Baldwin and White ของ ICNPO และ EFC ในเชิงลึกและเชิงประยุกต์ และทดลองนำองค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ในประเทศไทยมาจัดแบ่งประเภทตามนั้น

3. เนื่องจากประเภทขององค์การเอกชนสาธารณะโดยชื่นที่ได้รับรวมมาเป็นลักษณะของการจัดประเภทในลักษณะเชิงพิรภานา (description) ซึ่งจัดตามภาระหน้าที่กิจกรรม จุดมุ่งหมายกิจกรรมเป้าหมาย แหล่งทุน มากกว่าการประเมินและจัดลำดับการทำงานว่าประสบผลสำเร็จหรือไม่ อย่างไร และไม่ได้นำเอาโครงสร้างการบริหาร ขนาดงบประมาณ ฯลฯ เข้ามาพิจารณา จึงควรมีการศึกษาถึงการจัดประเภทเชิงประเมินผล องค์การเหล่านี้

บรรณานุกรม

ครุฑยุ. 2538. “งบ NGO พัฒนาเด็กจากไทย” มติชน 2 ธ.ค. น. 22.

ทำเนียบองค์การพัฒนาเอกชนในประเทศไทย 2529. 2529. กรุงเทพฯ : งานช้อมูล
และ เผยแพร่ ฝ่ายบริการงานพัฒนา โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2533. รายงานการสำรวจองค์การเอกชนไม่แสวงหากำไร
พ.ศ. 2531. กรุงเทพฯ : สำนักงาน.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. 2537. รายงานการสำรวจองค์การเอกชนไม่แสวงหากำไร
พ.ศ. 2535. กรุงเทพฯ : สำนักงาน.

อําพล จินดาวัฒนะ. 2538. “รัฐบาลที่มีผู้มีภาวะต้องอุ้มชูเอ็นจีโอ.” มติชน. 9 ธันวาคม.
น.22.

**Enhancement of Cooperation between Governments and Non-governmental
Organizations for Human Resources Development.** 1991. New York, N.Y.
: United Nations.

Kramer, Ralph M. 1981. **Voluntary Agencies In the Welfare State.** Berkeley, Calif :
University of California Press.

Mencher, Samuel. 1957. “**The Relationship of Voluntary and Statutory Welfare
Services In England.**” D.S.W. dissertation, New York School of Social
Work, Columbia University. Cited in Ralph M. Kramer, 1981. **Voluntary
Agencies In the Welfare State.** Berkeley, Calif. : University of California
Press.

Murphy, Thomas B. 1993. “The Wisdom of Philanthropy.” In Paul G. Schervish et
al. **Taking Giving Seriously.** Edited by Patricia Dean. Indianapolis :
Indiana University Center for Philanthropy.

The Nonprofit Organization Handbook. 1988. Edited by Tracy Daniel Connors. 2nd ed. New York : McGraw-Hill Book Company.

Salamon, Lester M. and Anheier, Helmut K. 1994. **The Emerging Sector : the Non-profit Sector In Comparative Perspective-An Overview.** Baltimore : the Johns Hopkins University. Institute for Policy Studies.

Smith, David Horton, Baldwin, Burt R., and White, Eugene D. 1988. "The Nonprofit Sector." In **The Nonprofit Organization Handbook.** pp.1.3-1.15. Edited by Tracy Daniel Connors. New York : McGraw-Hill Book Company.

"Typology of Foundations in Europe 1995/1996 Version. As of October 1995, incorporating EFC Members Comments." 1995. Brussels, Belgium : European Foundation Centre.

Wolf, Thomas. 1990 **Managing a Nonprofit Organization.** New York : Simon & Schuster.

บทบาทขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์
ในการพัฒนาชุมชนบท

บทบาทขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ ในการพัฒนาชนบท

บทคัดย่อ

ดร. สุรศิทธิ์ วิชัยจาร

จากสภาพของการพัฒนาชนบทไทยในปัจจุบัน ซึ่งมีลักษณะของการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืน และส่งผลกระทบให้ยิ่งพัฒนาไปเท่าไร ชาวชนบทยิ่งประสบกับปัญหาและยากจนลงทุกที ทำให้รัฐบาลเริ่มมีการปรับปรุงแนวทางการพัฒนา โดยเน้นบทบาทของหน่วยงานเอกชนและองค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น นับตั้งแต่ พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา

สำหรับการศึกษาครั้งนี้ มีจุดเน้นที่บทบาทขององค์การเอกชนฯ ใน การพัฒนาชนบท ที่แบ่งประเภทของบทบาทตามรูปแบบการดำเนินกิจกรรมออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ องค์การเอกชนฯ ที่เน้นบทบาทในการให้บริการและส่งเสริมฯ เช่น มูลนิธิคุณนิมิตแห่งประเทศไทย และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน องค์การเอกชนฯ ที่เน้นการให้การศึกษา ฝึกอบรมและสร้างจิตสำนึก เช่น องค์การเครื่องนาชาติ และคณะกรรมการเครือข่ายหัดทดลองและพัฒนาสตรีอีสาน องค์การเอกชนฯ ที่เน้นส่งเสริมการจัดตั้งองค์การหรือการรวมกลุ่มของประชาชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ตำบลน้ำขาว และกลุ่มสัจกรณ์เริงดอย องค์การเอกชนฯ ที่เน้นบทบาทด้านการศึกษา วิจัยและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชน เช่น มูลนิธิภูมิปัญญา สถาบันสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม สถาคาดลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา และองค์การเอกชนฯ ที่เน้นบทบาทในการริเริ่มทดลอง และเสนอแนะแนวทางพัฒนาใหม่ เพื่อให้เป็นแนวทางการดำเนินงานขององค์การ หรือหน่วยงานอื่นๆ เช่น การดำเนินงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอุทยานค้ำช้อ จังหวัดมุกดาหาร และโครงการพัฒนาสาธารณะสุขมูลฐานขององค์การแขร์

บทบาทขององค์การเอกชน สาระน่าประยุกต์ ในการพัฒนาชุมชน

โดย ดร. สุรศิทธิ์ วชิรขจร

1. บทนำ

ในการพัฒนาประเทศของไทยที่ผ่านมา ผู้ที่มีบทบาทสำคัญจะได้แก่น่วยงานภาครัฐที่เป็นผู้นำนโยบายการพัฒนาไปปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นช่วงก่อนที่จะมีการเริ่มการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับแรกใน พ.ศ.2504 หรือแม้แต่การดำเนินการตามแผนฉบับถัดๆ มาจนถึงปัจจุบันซึ่งอยู่ในช่วงท้าย ของแผนพัฒนาฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ก็ตาม

การพัฒนาในรูปแบบที่รัฐเป็นฝ่ายผูกขาดการดำเนินงานนี้ได้สร้างกระแสของความชัด แจ้งอันเนื่องจากการเพิ่มทวีของความคาดหวังจากประชาชน (Rising Expectations) ที่ต้องการให้รัฐเข้ามามากไปกว่าปัจจุบันซึ่งอยู่ในช่วงท้าย ซึ่งปัจจุบันเหล่านี้ประกอบด้วย

- (1) ปัจจุบันความยากจน และความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม
- (2) ปัจจุบันสาธารณสุขมูลฐานและนิสัยนากการ
- (3) ปัจจุบันของการไม่รู้หนังสือ
- (4) ปัจจุบันของการว่างงานและการว่างงานแอบแฝง
- (5) ปัจจุบันการกระจายความเจริญไปสู่ชนบทเพื่อให้มีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพอย่างเพียงพอ
- (6) ปัจจุบันการอพยพจากชนบทสู่เมือง
- (7) ปัจจุบันของสภาพธรรมชาติที่ถูกทำลาย
- (8) ปัจจุบันการขาดแคลนที่ดินทำกิน ฯลฯ

และจากผลการพัฒนาของรัฐบาลที่ผ่านมาจะพบว่ารัฐบาลภายใต้การดำเนินงานตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและเครือข่ายการดำเนินงานตามระบบการวางแผนพัฒนาชนบทแนวใหม่ (กชช.) ยังไม่สามารถทำงานสนับสนุนด้านความต้องการของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนได้อย่างเต็มที่ รัฐบาลโดยเฉพาะในช่วงของการเตรียมร่างแผนพัฒนาฯฉบับที่ 5 เป็นต้นมาจึงได้นำมาให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมขององค์การเอกชนสาขาวัสดุและโดยได้เชิญกลุ่มองค์การเอกชนฯ จาก 14 หน่วยงาน มาร่วมปรึกษาหารือถึงปัญหาและแนวทางความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาประเทศ

จากผลของความร่วมมือที่เกิดขึ้นและการที่รัฐบาลเริ่มมองเห็นความสำคัญขององค์การเอกชนฯ เพิ่มมากขึ้น ได้ส่งผลให้มีการยอมรับในบทบาทขององค์การเอกชนฯ อย่างเป็นทางการในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 (พ.ศ. 2530-2534) โดยระบุไว้อย่างชัดเจน ถึงความสำคัญของการนิยมกำลังร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐองค์การเอกชนฯและประชาชนในการแก้ปัญหาขั้นพื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การพัฒนาอุตสาหกรรม การส่งเสริมความสามารถด้านการเพิ่มผลผลิต รายได้ และการมีงานทำ โดยเน้นการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับห้องถีน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2529) นอกจากนี้แล้ว ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับปัจจุบัน (พ.ศ.2535-2539) ยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของบทบาทองค์การเอกชนฯ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาทรัพยากรม努ชย์ ในด้านและประเด็นต่างๆ เช่น ในการลงทุนด้านการศึกษา และสาธารณสุข การอบรมเกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพของราษฎร กิจการสังคมสงเคราะห์สำหรับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส และการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม เป็นต้น และที่สำคัญคือ รัฐบาลได้กำหนดนโยบายที่จะให้ความสนับสนุนด้านการเงินแก่องค์การเอกชนฯที่ดำเนินกิจกรรมที่มีคุณค่าทางสังคมเพิ่มมากขึ้นอีกด้วย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2534)

องค์การเอกชนสาขาวัสดุและโดยองค์การพัฒนาเอกชน (Non Government Organization) ตามความหมายที่ระบุไว้โดยคณะกรรมการติดตามผลการสัมมนาองค์การพัฒนาเอกชน (2528 : 54 - 56) ได้กล่าวถึงไว้ดังนี้

ศูนย์ประสานการพัฒนาชนบทแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ให้ความหมายไว้ว่า องค์การพัฒนาเอกชน หมายถึง “ องค์กรหรือหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์ในการพัฒนาทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งที่จดทะเบียนและไม่จดทะเบียน ตามกฎหมาย ”

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติให้ความหมายไว้ว่า “องค์การพัฒนาเอกชน เป็นองค์การการกุศลที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลในรูปมูลนิธิหรือสมาคม โดยไม่รวมถึงมูลนิธิที่ก่อตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสมาคมการค้า พระราชบัญญัติมาปนกิจสงเคราะห์ พระราชบัญญัติแรงงาน สัมพันธ์ และ พระราชบัญญัติกุมเกษตรและสหกรณ์”

กรมประชาสงเคราะห์ ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ องค์การพัฒนาเอกชน เป็นหน่วยงานที่ เอกชนหรือประชาชนร่วมกันก่อตั้งขึ้นและจัดตั้งดำเนินกิจการเองโดยใช้จ่ายเงินของเอกชนเพื่อช่วย เหลือให้เพื่อนมนุษย์สามารถดำรงชีวิตและทำหน้าที่ในฐานะสมาชิกสังคมได้ โดยมุ่งให้ผู้รับการช่วย เหลือพยายามช่วยตนเอง และเพ่งพาดตนเองให้มากที่สุด และองค์การดังกล่าวนี้เป็นหน่วยงานที่ไม่คำ กำไร ”

โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ องค์การพัฒนาเอกชน เป็น องค์การเอกชนที่ดำเนินการโดยอิสระ และอยู่ในความรับผิดชอบของกรรมการชุดหนึ่ง แต่ไม่จำเป็น ต้องจดทะเบียนเป็นนิติบุคคล มีวัตถุประสงค์และแนวทางการทำงานที่เน้นบทบาทของประชาชนในการ พัฒนาสังคมไทย โดยดำเนินงานด้านพัฒนาชุมชน พัฒนาชุมชนเป้าหมายเฉพาะหรือการพัฒนา สังคมส่วนรวม หรือดำเนินกิจกรรมด้านบริการองค์การพัฒนาต่างๆ ทั้งนี้จะต้องดำเนินอย่างต่อเนื่อง และไม่แสวงหากำไร ”

นอกจากนี้แล้ว อภิชัย พันธุเสน (2539:222) ยังได้กล่าวถึงองค์การเอกชนสาธารณะโดยชี้ ว่าเป็นการรวมตัวกันของผู้มุ่งเน้นปัญหาของประเทศไทยและพยายามที่จะดำเนินการแก้ปัญหา โดยการเข้าไปดำเนินการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ซึ่งอาจจะใช้ทุนส่วนหนึ่งจากผู้ที่มีจิตศรัทธาภายใน ประเทศไทยอีกจำนวนหนึ่งจากต่างประเทศในลักษณะที่เป็นองค์กรของเอกชนหรือมูลนิธิซึ่งมักจะมา จากประเทศไทยที่พัฒนาแล้ว และอีกส่วนหนึ่งนั้นเป็นองค์กรหรือมูลนิธิของต่างประเทศที่เข้ามาดำเนิน งานเกี่ยวกับการพัฒนาโดยตรง

จากความหมายขององค์การเอกชนฯ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เราจะสามารถสรุปเป็น ลักษณะของหน่วยงานประเภทนี้คร่าวๆ ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2537 : 163 - 164 และ William, 1980 : 20 - 21)

1) เนื่องจากภาคอุตสาหกรรมขององค์การเอกชนฯ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เรายังสามารถสรุปเป็น ลักษณะของหน่วยงานประเภทนี้คร่าวๆ ดังนี้ (สนธยา พลศรี, 2537 : 163 - 164 และ William, 1980 : 20 - 21)

2) เป็นองค์การที่จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลหรือไม่จดทะเบียนก็ได้ และในกรณีที่ไม่ได้จด ทะเบียนเป็นนิติบุคคล จะต้องมีการจดของเป็นคณะบุคคลขึ้นมาดูแลรับผิดชอบในการดำเนิน

กิจการอย่างมีระเบียบแบบแผนตามสมควร

3) หน่วยงานเหล่านี้ จะมีความเป็นอิสระจากองค์กรภาครัฐ ในการทำหน้าที่เป้าหมาย การทำงานมีระบบการบริหารงานบุคคลของตนเอง และมีอิสระจากองค์กรภาครัฐ และองค์กรอื่นๆ ในการดำเนินงาน

4) เป็นองค์กรที่มีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินงานพัฒนาสังคม อาทิเช่น ด้านการ สวัสดิการสังคม สาธารณสุข การศึกษาและการพัฒนาชุมชน ในด้านอื่นๆ

5) เป็นองค์กรที่มีเป้าหมายเพื่อไม่แสวงหาผลกำไร

6) แหล่งทุนขององค์กรเหล่านี้ จะมาจากการบริจาค จากกลุ่มผู้สนับสนุน ทั้งในและ ต่างประเทศ

7) คณะกรรมการบริหารขององค์กรเหล่านี้ส่วนใหญ่จะทำงานโดยไม่รับผลตอบแทน เป็นตัวเงิน แต่จะมีการจ้างบุคลากรจำนวนหนึ่งเป็นผู้ดำเนินกิจการของหน่วยงาน

โดยที่ลักษณะงานขององค์กรเอกชนฯ ในประเทศไทยมีความหลากหลายอย่างมากนับ ตั้งแต่การจัดตั้งกลุ่มของหัวพิชัยของชุมชน การให้การศึกษาแก่กลุ่มคนผู้ด้อยโอกาส การช่วยเหลือ เด็กจรดดัก การส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตร การแนะนำเกี่ยวกับเทคโนโลยีที่เหมาะสมต่อชุมชน การ พัฒนาสุขภาพและระบบโภชนาการ การให้ความรู้แก่เกษตรกรในด้านการตลาด การพัฒนา ศักยภาพขององค์กรประชาชน การจัดหาเงินกู้เพื่อวัตถุประสงค์ต่างๆ แก่รายวุฒิ การพัฒนาสภาพ ความเป็นอยู่ของชุมชนและอัชญาติ การสนับสนุนอาหารและเสื้อผ้าแก่เด็กนักเรียนในชนบทเป็นต้น ดังนั้น การที่จะจัดกลุ่มประเภทขององค์กรเอกชนฯ จึงเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยากที่จะกำหนดว่าหน่วยงานใด จัดอยู่ในกลุ่มขององค์กรเอกชนฯ ประเภทใดและที่สำคัญคือบางหน่วยงานมีการดำเนินกิจกรรมในหลาย ด้านพร้อมกันไป ดังนั้น เพื่อให้เกิดความชัดเจนมากขึ้น ผู้ศึกษาจึงจะขอศัยแนวทางการแบ่ง ประเภทที่เสนอโดย จอน อิงภารณ์ (2534 : 46-47) และเน้นการแบ่งประเภทขององค์กรเอกชนฯ เป็น 2 กลุ่มคือ องค์กรเอกชนฯ ที่เน้นกลุ่มเป้าหมายและปัญหาเฉพาะด้านเช่น องค์กรเอกชนฯ ที่ เน้นปัญหาด้านเด็กและสตรี หรือที่เน้นปัญหาด้านสาธารณสุข หรือสิทธิมนุษยชน เป็นต้น และ องค์กรเอกชนที่เน้นพื้นที่เป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นองค์กรเอกชนฯ ที่มุ่งดำเนินการในชนบทหรือใน ชุมชนเขตเมือง แต่ทั้งนี้การแบ่งแยกประเภทขององค์กรเอกชนฯ เหล่านี้จะยังคงยืนอยู่บนฐานคติที่ ยอมรับกันทั่วไปว่า องค์กรจำนวนมากที่จะดำเนินกิจกรรมของตนทั้งในเขตพื้นที่ชนบทและเมืองพัฒนาฯ กันไป

สำหรับการนำเสนอผลการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาจะมีจุดเน้นที่บทบาทขององค์กร เอกชนฯ ใน การพัฒนาชนบท ซึ่งการพัฒนาชนบทในที่นี้จะมีความหมายครอบคลุมถึงลักษณะ

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่ตั้งใจกระทำให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อ วัดดูประสิทธิ์ในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในชนบท ทั้งนี้โดยการดำเนินงานเพื่อให้ บรรลุเป้าหมายที่สำคัญ คือ การปรับปรุงสภาพการดำรงชีวิตโดยทั่วไปของชาวชนบท เช่น การกินดี อยู่ดีขึ้น การส่งเสริมให้ชาวชนบทมีความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ในการปรับปรุงดัดแปลงหรือ ควบคุมทรัพยากรและสภาพแวดล้อม ในการมีอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองกับ ชุมชนภายนอกสังคมชนบท และมีความปลดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของชาวชนบทเป็นสำคัญ (เมธี ครองแก้ว, 2524 ข้างต้นใน อภิชัย พันธุเสน, 2539 : 139 - 140)

2. บทบาทขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ ในการพัฒนาชนบท

จากที่ได้กล่าวถึงเกี่ยวกับความสำคัญของการมีส่วนร่วมของบุคลากรฝ่ายต่างๆ ในการพัฒนาชนบท โดยเฉพาะการระดมสรรพกำลังของทุกฝ่ายมาใช้ในการพัฒนา ดังนั้นจึงไม่ใช่สิ่งแปลกที่องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ในประเทศไทย ได้พัฒนาเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ซึ่งในส่วนต่อไปนี้ผู้ศึกษาจะได้ กล่าวถึงพัฒนาการของบทบาทองค์การเอกชนฯ ในการพัฒนาชนบท และบทบาทที่สำคัญในด้านต่างๆ ขององค์การเหล่านี้ ในสังคมไทย

2.1 พัฒนาการของบทบาทองค์การเอกชนฯ ในการพัฒนาชนบท

การพัฒนาชนบทไทยได้รับความสนใจเป็นครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช (อภิชัย พันธุ์เสน, 2539 : 170) หลังจากที่มีการปฏิรูประบบบริหารราชการแผ่นดินใน พ.ศ. 2435 ซึ่งทำให้ทางราชการเริ่มสนใจเขตชนบทมากขึ้นและใน พ.ศ. 2485 กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดแผนบูรณะชนบทขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ

- ก) สร้างสรรค์ ชีวิตดิจิตัลของประชาชนในชนบทให้เหมาะสมที่จะเป็นพลเมืองดี และ
- ข) สงเสริมให้ประชาชนมีการครองซึ้งที่ดิน (สุวิทย์ ยิ่งวราพันธุ์, 2512 จัดทั้งใน อภิชัย พันธุ์เสน, 2539 : 170)

โดยต่อมาแผนบูรณะชนบทฉบับนี้ได้ถูกยกเลิกไปเนื่องจากสังคมโลกครั้งที่ 2 จนกระทั่ง พ.ศ. 2494 รัฐบาลในขณะนั้นได้นำแผนบูรณะชนบทกลับมาใช้โดยปรับปรุงวิธีการบริหารงานใหม่ จากที่เคยให้ ผู้ในถิ่นบ้านและผู้ช่วยเป็นผู้ดำเนินการ มาเป็นการแต่งตั้งคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วย ปลัดอำเภอ กำนัน ผู้ในถิ่นบ้านและกรรมการอีก 3 คน ซึ่งเลือกจากประชาชน แต่ปากฎว่าแผนดังกล่าวมิได้มีการนำไปปฏิบัติเนื่องมาจากการไม่ได้รับงบประมาณสนับสนุน (สัญญา สัญญาวิจัย, 2523 จัดทั้งใน อภิชัย พันธุ์เสน, 2539 : 171)

บทบาทของภาครัฐบาลในการพัฒนามีความเด่นชัดขึ้นเป็นลำดับนับตั้งแต่กรมประชาสัมพันธ์ได้เสนอร่างแผนพัฒนาท้องถิ่นต่อคณะกรรมการรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2499 พร้อมกับการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาท้องถิ่นและจัดตั้งสำนักงานพัฒนาการท้องถิ่นขึ้นที่ส่วนราชการต่างๆ จังหวัดทั่วประเทศ จนถึง พ.ศ. 2503 กระทรวงมหาดไทยได้ปรับปรุงโครงการพัฒนาท้องถิ่นให้รวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยยกฐานะเป็นส่วนการพัฒนา

ห้องถินแห่งชาติ และยกฐานะอีกครั้งหนึ่งใน พ.ศ. 2505 เป็นกรมพัฒนาชุมชน โดยแยกออกจาก กรมมหาดไทย ซึ่งเปลี่ยนชื่อเป็นกรมการปกครองในปีเดียวกัน (อภิชัย พันธุ์เสน, 2539 : 171-172)

นับจากจุดเริ่มต้นของแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 ในพ.ศ. 2504 เป็นต้นมาทิศทางการพัฒนาชนบทของไทยมีความชัดเจนยิ่งขึ้นมาเป็นลำดับ และในขณะเดียวกัน ก็ได้มีการก่อตั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทในกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ เพิ่มมากขึ้น อาทิ เช่น การจัดตั้งสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท (ร.พ.ช.) ในพ.ศ. 2506 และกองอำนวยการรักษา ความปลอดภัย เพื่อป้องกันภัยคอมมิวนิสต์ (กอ.ปค.) ในพ.ศ. 2505 เป็นต้น ซึ่งผลพวงของการ พัฒนาที่เกิดขึ้นนี้ได้ส่งผลให้ประชาชนชาวชนบทได้รับการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นทั้งในด้าน สาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการส่งเสริมคุณภาพชีวิต และความเป็นอยู่โดยรวม

แต่อย่างไรก็ตามในขณะที่บูรณาการพัฒนาชนบทของหน่วยงานภาครัฐได้พัฒนาเพิ่ม มากขึ้นมาเป็นลำดับ ทางด้านเอกชนก็ได้มีการเริ่มจัดตั้งองค์การเอกชนสาธารณูปโภค เพื่อ พัฒนาชนบทขึ้นเช่นกัน แต่เป็นไปในลักษณะซึ่งก่อว่าหน่วยงานภาครัฐ โดยตัวอย่างของหน่วยงาน เหล่านี้ได้แก่ มูลนิธิแห่งสภาคิลลจกรในประเทศไทย ซึ่งเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. 2486 สมาคม ผู้นำเพื่อประโยชน์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2501 สมาคมการศึกษาแห่ง ประเทศไทย พ.ศ. 2508 มูลนิธิพัฒนาชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ พ.ศ. 2510 สมาคมวิทยาลัย เอียงใหม่ พ.ศ. 2513 สมาคมวางแผนครอบครัวแห่งประเทศไทย ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นสมาคมพัฒนาประชากรแห่งประเทศไทยพ.ศ. 2512 มูลนิธิศูนย์นิมิตแห่งประเทศไทยพ.ศ. 2513 ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมทดลองอุดรธานี พ.ศ. 2515 และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน พ.ศ. 2517 เป็นต้น (อภิชัย พันธุ์เสน, 2539 : 172-173) นอกจากนี้แล้วยังมีหน่วยงานเอกชน มหาวิทยาลัย พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และนักพัฒนาอิสระ อีกจำนวนหนึ่งที่มีบทบาทในการพัฒนาชนบททั้ง ในลักษณะเอกเทศและร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะนับตั้งแต่ พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา องค์การเอกชนสาธารณูปโภคของไทยได้มีการขยายบทบาทและขยายตัวเข้าสู่การพัฒนาชนบท โดยเฉพาะในภาคอีสาน ซึ่งเป็นภูมิภาคที่ประชากรส่วนใหญ่ยากจน มีผลผลิตทางการเกษตรต่ำ สภาพดินฟ้าอากาศ ฝนและระบบนิเวศน์โดยรวมค่อนข้างแห้งแล้งมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งสาเหตุ ของการขยายตัวดังกล่าวเป็นผลจากสภาวะการเมืองที่เปิดกว้างขึ้น เนื่องจากการใช้นโยบายการ เมืองนำการทหาร ตามคำสั่งสำนักนายกรัฐมนตรีที่ 66/2523 และแผนพัฒนาชนบทฯ กันของ รัฐบาลได้เอื้ออำนวยให้ความช่วยเหลือจากต่างประเทศเข้ามามีบทบาทสนับสนุนให้เกิดการขยาย ตัวขององค์การเอกชนสาธารณูปโภคที่เข้าไปดำเนินโครงการในเขตชนบท โดยเฉพาะ หมู่บ้าน ยากจนทั่วภาคอีสาน ภาคเหนือ และภาคกลาง พร้อมไปกับการกระจายตัวของโครงการพัฒนาจาก

องค์การแม่ในกรุงเทพฯ ออกสุนทรีย์ในด้านการศึกษา งานเด็ก และงานด้านการเกษตร (เอกสารบุตร, 2533 : 2-3)

จากตัวเลขสถิติองค์การเอกชนสาธารณประเทศญี่ปุ่นที่สำรวจโดยโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมเมื่อ พ.ศ. 2529 พบว่าองค์การเอกชนสาธารณประเทศญี่ปุ่นที่มุ่งเน้นกิจกรรมการพัฒนาในประเทศไทยมีจำนวนทั้งสิ้น 142 องค์การ และนอกจากนี้แล้วการดำเนินงานขององค์การเอกชนสาธารณประเทศญี่ปุ่นจากการสำรวจของโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมในครั้งนี้ยังพบว่าในบรรดา กิจกรรมเกี่ยวกับการพัฒนาชนบททั้งหมด มีการกระจายกิจกรรมไปดำเนินการในภาคอีสานมากที่สุด (ประมาณร้อยละ 40) ส่วนภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคตะวันออกมีการดำเนินกิจกรรม รองลงมาตามลำดับ (คิดเป็นร้อยละ 21.5, 20.9, 9.2, และ 8.9) (โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม, 2529)

นอกจากการสำรวจข้อมูลของโครงการอาสาสมัครเพื่อสังคมแล้ว ต่อมาได้มีการสำรวจ ในลักษณะคล้ายคลึงกันโดยสถาบันวิจัยสังคมฯ ผลการสำรวจมีนาวิทยาลัย ร่วมกับสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น เมื่อ พ.ศ. 2533 พบว่า องค์การเอกชนสาธารณประเทศญี่ปุ่นมีจำนวน 373 องค์การ ในจำนวนนี้มีกลุ่มเป้าหมายอยู่ในชนบท จำนวน 113 องค์การ โดยแยกออกเป็นชาวเช้า ชนกลุ่มน้อย และชาวบ้านแต่บ้ายแดน 17 องค์การ และชาวชนบท 96 องค์การ (สถาบันวิจัยสังคม 2533 : 651 - 659)

จากสถิติข้อมูลที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ย่อมเป็นภาพยืนยันถึงการพัฒนาของบทบาท องค์การเอกชนสาธารณประเทศญี่ปุ่นในการพัฒนาชนบทที่มีความเด่นชัดมากขึ้นในปัจจุบัน ถึงแม้ว่า ข้อมูลสถิติอาจแตกต่างกันบ้างโดยเฉพาะยังไม่ครอบคลุม กลุ่มบุคคลหรือเอกชนอีกจำนวนมากที่ ดำเนินการในลักษณะเอกเทศและไม่ปรากฏอยู่ในผลการสำรวจดังกล่าว

2.2. บทบาทขององค์การเอกชนสาธารณประเทศญี่ปุ่น ในการดำเนินงานพัฒนาชนบท

ในการกล่าวถึงบทบาทขององค์การเอกชนสาธารณประเทศญี่ปุ่นที่ปฏิบัติอยู่ในประเทศไทย นั้น เราจะพบว่ามีความหลากหลายแตกต่างกันไปอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากแนวทางการดำเนินกิจกรรม ประเภทขององค์การเอกชนฯ ที่โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม (2529 : 1) ได้จำแนกเอาไว้เป็น 10 ประเภท ดังนี้

- 1) ประเภทกิจกรรมพัฒนาชุมชนในชนบท เช่น มูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท (ศพช.)
- 2) ประเภทกิจกรรมพัฒนาชุมชนในเมือง เช่น มูลนิธิดาวประทีป
- 3) ประเภทกิจกรรมพัฒนาทางด้านเด็กและเยาวชน เช่น มูลนิธิเด็ก
- 4) ประเภทกิจกรรมพัฒนาด้านสาธารณสุขมูลฐาน เช่น

กลุ่มสาธารณสุขเพื่อชุมชนโยล์ด
- 5) ประเภทกิจกรรมทางด้านการศึกษา เช่น มูลนิธิโภมลีมท้อง
- 6) ประเภทกิจกรรมด้านคุ้มครองผู้บุริโภค เช่น กลุ่มพลังผู้บุริโภคแห่งประเทศไทย
- 7) ประเภทกิจกรรมด้านสิทธิมนุษยชน เช่น สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน (สสส.)
- 8) ประเภทกิจกรรมสนับสนุนทางด้านเทคนิค เช่น สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม
- 9) ประเภทกิจกรรมประสานงานและบริการองค์การอื่น เช่น

โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม
- 10) ประเภทกิจกรรมด้านอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น สมาคมร่วมกันสร้าง

ซึ่งการแบ่งประเภทขององค์การเอกชนฯ ตามแนวทางนี้ ถือเป็นการกล่าวถึงบทบาทขององค์การเอกชนฯ ในแงกว้าง ที่เน้นประเภทของกิจกรรมที่แต่ละองค์การปฏิบัติอยู่โดยละเอียดแต่ในทางตรงข้ามก็มีผู้กล่าวถึงบทบาทขององค์การเอกชนฯ โดยเน้นกระบวนการที่ประชาชนจะได้รับ เช่น ศรีสว่าง พั่ววงศ์แพทย์ (2534 : 23 - 24) ที่ได้พูดถึงบทบาทขององค์การเอกชนฯ ให้ 3 ประการคือ บทบาทในการจัดการศึกษาอกรอบบทบาทขององค์การเอกชนฯ โดยเน้นกระบวนการที่ประชาชนจะได้รับ เช่น ให้เกิดการระดมพลังและการมีส่วนร่วมของประชาชน และบทบาทในการสร้างจิตสำนึก และแนวคิดในการพัฒนาที่ถูกต้องแก่ประชาชน ซึ่งศรีสว่างฯ ยังได้เน้นย้ำว่า การทำงานขององค์การเอกชนฯ ใน 3 เรื่องใหญ่ นี้จะเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องและต้องทำให้สอดคล้องสัมพันธ์กันเสมอในการทำงานร่วมกับประชาชน นอกจากนี้แล้ว เดช พุ่มคชา (1995 : 90-91) ก็ได้แบ่งบทบาทหลัก ๆ ขององค์การเอกชนฯ ออกเป็น 4 ประการ ประกอบด้วย

- การส่งเสริมองค์การชุมชนให้เข้มแข็ง
- การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม
- การสนับสนุนช่วยเหลือกลุ่มผู้ด้อยโอกาสในสังคม และ
- การประสานการดำเนินงานเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพขององค์การเอกชนฯ ให้มีความพร้อมมากยิ่งขึ้น

สำหรับบทบาทขององค์การเอกชนฯในการพัฒนาชนบทนั้น ได้มีนักวิชาการได้พยายามจำแนกประเภทของบทบาทคล้ายคลึงกับบทบาทโดยรวมขององค์การเอกชนฯ อาทิเช่น อภิชัย

พันธุเสน (2539 : 227-241) ที่จำแนกประเภทองค์การเอกชนฯ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนบทตามลักษณะงานหรือกิจกรรมออกเป็น 8 ประเภท คือ

- 1) ประเภทกิจกรรมพัฒนาชุมชนในชนบท รวมทั้งองค์กรที่ประยุกต์ศาสนาในการพัฒนาชนบท
- 2) ประเภทกิจกรรมพัฒนาทางด้านเด็กและเยาวชน
- 3) ประเภทกิจกรรมพัฒนาด้านการสาธารณสุขมูลฐาน
- 4) ประเภทกิจกรรมพัฒนาทางด้านการศึกษา
- 5) ประเภทกิจกรรมด้านสิทธิมนุษยชน
- 6) ประเภทกิจกรรมด้านการคุ้มครองผู้บุริโภค
- 7) ประเภทกิจกรรมสนับสนุนทางเทคโนโลยี
- 8) ประเภทกิจกรรมส่งเสริมและประสานงานพัฒนา

โดยที่การแบ่งประเภทโดยอาศัยกิจกรรมที่องค์การเอกชนฯ ดำเนินการตามแนวทางของอภิชัย พันธุเสน ที่กล่าวมานี้อาจก่อให้เกิดความสับสนในการนำเสนอเนื่องจากองค์การเอกชนฯ ส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะมีกิจกรรมที่ครอบคลุมหลายด้านในขณะเดียวกัน โดยจะมีการเน้นหนักกิจกรรมบางด้านเนื่องจากว่ากิจกรรมอื่นๆ หรือในบางองค์การจะเน้นหนักแต่ละกิจกรรมใกล้เคียงกัน ดังนั้นถ้าหากอาศัยการจัดประเภทบทบาทขององค์การเอกชนฯ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทตามประเภทกิจกรรมจะทำให้เกิดความซ้ำซ้อนขององค์การในกิจกรรมประเภทต่าง ๆ และในขณะเดียวกันจะทำให้ภาพของการนำเสนอบิดเบือนจากสภาพความเป็นจริง

สำหรับกรอบการนำเสนอเกี่ยวกับบทบาทขององค์การเอกชนฯ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชนบทในการศึกษาครั้นนี้ จะอาศัยแนวทางการแบ่งบทบาทขององค์การเอกชนฯ ที่กำหนดโดยคณะกรรมการติดตามผลการสัมมนาองค์การพัฒนาเอกชน (2528 : 52 - 73) ที่ได้แบ่งประเภทของบทบาทขององค์การเอกชนฯ ในการพัฒนาประเทศโดยเน้นที่คุณภาพและการดำเนินกิจกรรมแทนที่การเน้นที่ตัวกิจกรรมหรือกลุ่มนบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นๆ โดยทั้งนี้ได้แบ่งประเภทของบทบาทเป็น 5 ด้าน ให้แก่ ด้านการให้บริการ และการส่งเสริม ด้านการให้การศึกษา อบรม และสร้างจิตสำนึก การส่งเสริมการรวมกลุ่ม การศึกษาวิจัย เผยแพร่ข่าวสารข้อมูลและรุณรุ่งค์ ให้ประชาชนตระหนักรถึงปัญหา และบทบาทในการริเริ่มผลักดันและเสนอแนะ ซึ่งการแบ่งประเภทของบทบาทตามแนวทางนี้มีข้อดีคือการจัดกลุ่มบทบาทจะถูกต้องแน่นอนกว่า เนื่องจากองค์การเอกชนฯ แต่ละแห่งถึงแม้จะดำเนินกิจกรรมหลายประเภทในขณะเดียวกัน แต่ก็มักจะเน้นคุณภาพแบบการดำเนินกิจกรรมที่คล้ายคลึงกัน

อาทิเช่น องค์การแคร์นานาชาติ (เอกสารเผยแพร่ พ.ศ. 2539) ซึ่งเป็นองค์การเอกชนขนาดใหญ่ มีสำนักงานและกิจกรรมอยู่ในประเทศต่างๆ ทั่วโลก และดำเนินกิจกรรมหลายประเภทไม่ว่าจะเป็นการปศุสัตว์ หรือการพัฒนาบ้านที่สูง การส่งเสริมธุรกิจและอุตสาหกรรมขนาดเล็ก การแก้ไขปัญหาสุขภาพอนามัยของเด็ก และการส่งเคราะห์ผู้ติดเชื้อเอชสี ซึ่งถ้าหากอาศัยการแบ่งประเภทบทบาทตามประเภทของกิจกรรมแล้วจะถูกจัดอยู่ในหลายกลุ่มพร้อมกันไป แต่ถ้าหากจัดประเภทตามรูปแบบการดำเนินกิจกรรมแล้วการดำเนินงานของสมาคมฯ จะอยู่ในประเภทของการให้การศึกษา ฝึกอบรม และสร้างจิตสำนึกเป็นหลัก

นอกจากนี้แล้วในการนำเสนอผลการศึกษาในครั้งนี้ จะได้ผนวกเอกสารนี้ตัวอย่างขององค์การเอกชนฯ ที่ปฏิบัติน้ำที่สะอาดคล่องกับประเภทของบทบาทนั้นๆ ประกอบการอธิบายควบคู่กันไป เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น

1) องค์การเอกชนฯ ที่เน้นบทบาทในการให้บริการและการส่งเคราะห์เนื่องจากงานพัฒนาชนบททางด้านมีเงื่อนไขจำกัดบางประการ อาทิเช่น ความยากลำบากในการซักจุุงให้ประชาชนมองเห็นความสำคัญ หรือเป็นสิ่งที่ประชาชนไม่สามารถดำเนินการเองได้เนื่องจากข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ ซึ่งงานในลักษณะนี้จะเป็นการสนับสนุนหรือส่งเสริมการให้บริการของภาครัฐที่ไม่เพียงพอ หรือไม่ทั่วถึง ตัวอย่างขององค์การเอกชนประเภทนี้ได้แก่ การดำเนินงานของมูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย และสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เป็นต้น

มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย (รายงานประจำปี 1994) เป็นมูลนิธิที่ก่อตั้งโดยนักประภาคศาสตร์และนักข่าวชาวอเมริกัน ชื่อ นีอบ เพ็ยส ซึ่งได้เริ่มงานในประเทศไทยตั้งแต่ปี 2516 โดยการอุปการะเด็กที่โรงเรียนครุณประดิษฐ์ จังหวัดเพชรบุรีและได้รับอนุญาตให้จดทะเบียนเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องในวันที่ 22 สิงหาคม 2517 ในนามของ “ มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย ” หลังจากนั้นได้อุปการะเด็กเพิ่มมากขึ้นจนถึงปี 2537 มีเด็กในอุปการะทั้งสิ้น 62,771 คน และยังมีโครงการพิเศษนอกรอบนี้จากการอุปการะเด็กอีกจำนวน 33 โครงการใน 26 จังหวัดทั่วประเทศ

พันธกิจหลักของมูลนิธิศุภนิมิตฯ คือการสนับสนุนช่วยเหลือผู้ยากไร้และต้องโภคสทางด้านการศึกษา อนามัย ส่งเสริมอาชีพ พัฒนาผู้นำ และกลุ่มต่างๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาแก่เด็ก ครอบครัวผู้ยากไร้ และชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พึ่งพาตนเองได้และเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในที่สุด ซึ่งตัวอย่างของกิจกรรมที่ดำเนินการโดยมูลนิธิศุภนิมิตฯ ได้แก่

- โครงการสม ศูนย์ประสานงานเขตมหาสารคาม สนับสนุนอาหารกลางวันแก่เด็กนักเรียนในโรงเรียนดอนศรี และโรงเรียนบ้านหนองผือ ทำโครงการเลี้ยงไก่ นำไก่ที่เลี้ยงและรายได้จากการขายไก่มาใช้ในการทำอาหารกลางวันให้เด็กนักเรียนได้รับประทานทุกวันอย่างต่อเนื่อง

- โครงการหน่องสา ศูนย์ประสานงานเขตอุทัยธานี สนับสนุนเงินทุนซื้อหมแม่พันธุ์ให้โรงเรียนบ้านหนองเมน จัดกิจกรรมเลี้ยงหมูเพื่ออาหารกลางวัน โดยได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านหนองเมน นำแม่หมูไปขยายพันธุ์แล้วคืนเข้ากองทุนครัวลัง 2 ตัว ยังผลให้เด็กนักเรียนได้มีอาหารกลางวันรับประทาน และเสริมรายได้ให้แก่ชาวบ้านที่เลี้ยงหมูอีกด้วย

- โครงการไฟล 2 ศูนย์ประสานงานเขตสุรินทร์ ได้ให้การสนับสนุนซ่อมแซมถังเก็บน้ำที่ชำรุดในโรงเรียนบ้านสองสะโภม จนสามารถใช้การได้ดี รวมทั้งสร้างอ่างล้างมือ ที่ดีมีน้ำและต่อห่อประปาไปตามจุดต่างๆ ให้เด็กนักเรียน ครู และภารโรงจำนวน 310 คน มีน้ำดื่ม น้ำใช้ที่สะอาด และใช้ในงานเกษตรของโรงเรียนในยามขาดแคลนน้ำได้

- โครงการจอมหมอกแคร์ ศูนย์ประสานงานเขตเชียงราย สนับสนุนกิจกรรมกลุ่มเกษตร พื้นฐานในโรงเรียน ได้แก่ การเลี้ยงวัวเลี้ยงไก่ ตลอดจนเพาะปลูกพืชสวนครัว เพื่อให้เด็กได้รับความรู้ในงานด้านการเกษตร เพื่อการดำรงชีพต่อไป

- ศูนย์ประสานงานเขตนครศรีธรรมราชสนับสนุนการเรียนนายศิลป์ และดนตรีไทย เช่น การ รำในราห์ โปงลางฯ ฯลฯ แก่เด็กในสถานสงเคราะห์เด็กหญิงบ้านป็ตตานี จังหวัดปัตตานี และสถานสงเคราะห์เด็กชาย จังหวัดยะลา เพื่อเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย และส่งเสริมการแสดงออกของเด็ก นอกจากนี้ยังช่วยให้เด็กมีรายได้พิเศษจากการแสดงตามงานต่าง ๆ ด้วย

สมาคมพัฒนาประชากร และชุมชน (เอกสารเผยแพร่ พ.ศ.2539) ถือเป็นองค์การเอกชนฯ ขนาดใหญ่ที่มีกิจกรรมเกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนบทมานาน ภายใต้การนำของนายมีรัช ไวยยะ ซึ่งปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นนายกสมาคมและผู้อำนวยการสมาคม จุดเริ่มต้นของสมาคมได้พัฒนาการมาจากการสำนักงานบริการวางแผนครอบครัวชุมชน ซึ่งได้จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2517 เพื่อดำเนินงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในเขตชนบทและเขตเมือง และได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องในกิจกรรมที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การส่งเสริมสนับสนุนงานวางแผนครอบครัวและการสาธารณสุขมูลฐาน การสร้างความเข้าใจเรื่องโภคเอดส์ การพัฒนาและส่งเสริมรายได้ของชาวชนบท การส่งเสริมและสนับสนุนให้ธุรกิจเอกชนเข้าร่วมในการพัฒนาชุมชน การ

พัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและการเกษตร การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมสิทธิและพัฒนาศักยภาพของสตรีและเด็ก การบริหารสาธารณสุขและภัยธรรมชาติ การสังคมสงเคราะห์ การเผยแพร่ความรู้ประสบการณ์และผลงานด้านวิชาการ และการจัดทำทุนสนับสนุนโครงการต่างๆ โดยสมาคมในปัจจุบันมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการ 4 ประการ คือ

1. เพื่อจัดให้ประชาชนในชุมชนต่างๆ สามารถรับความรู้และบริการวางแผนครอบครัวได้โดยสะดวก ประนัยด้วยความเข้าใจ ในการสนับสนุนและส่งเสริมงานด้านการวางแผนครอบครัวของประเทศให้บรรลุเป้าหมายในอันที่จะลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว

2. เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนในชุมชนต่างๆ เกิดความคิดริเริ่มที่จะเข้ามา มีบทบาทและส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตน

3. เพื่อเสริมงานในด้านการพัฒนาต่างๆ แก่ทางราชการ ทั้งนี้เพื่อเป็นการยกระดับ ฐานะการครองชีพ การสาธารณสุข และสิ่งแวดล้อมของประชาชนในชุมชนต่างๆ ให้ดีขึ้น

4. เพื่อเป็นศูนย์กลางในการติดต่อ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทัศนคติในด้าน ประชากรศึกษา การวางแผนครอบครัวและการพัฒนาชุมชนกับประเทศต่างๆ

สำหรับรูปแบบกิจกรรมและผลงานที่ผ่านมาของสมาคมฯ ได้แก่

- การดำเนินงานด้านการวางแผนครอบครัว และการสาธารณสุขมูลฐาน ซึ่งถือ เป็นกิจกรรมหลักของสมาคมฯ ที่ดำเนินการมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งโดยมีอาสาสมัครวางแผนครอบครัวชุมชน และหน่วยเคลื่อนที่ ทำหน้าที่เผยแพร่ให้ความรู้ คำแนะนำและบริการอุปกรณ์คุณภาพนิยม รวมทั้งให้ การดูแลวิชาชีพอาชีวศึกษา รวมถึงแก่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ สตรีที่แต่งงานแล้วอายุระหว่าง 15-45 ปี ทั้งชาวไทย ชาวไทยภูเขาและผู้อพยพ รวมถึงพ่อบ้านที่มีบุตรเพียงพ่อแล้ว พนักงานในโรงงาน อุตสาหกรรม เด็กนักเรียนและเยาวชนไทย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ดำเนินการ 157 อำเภอ 48 จังหวัดทั่ว ทุกภาคของประเทศไทย ร้อยละ 40 ของประเทศ และมีส่วนส่งเสริมโครงการวางแผนครอบครัวของประเทศให้ประสบความสำเร็จโดยการดำเนินงานนี้ได้รับความสนับสนุนจาก กระทรวงสาธารณสุขเป็นอย่างดี

- การดำเนินงานเกี่ยวกับการแก้ปัญหาโภคเอดส์ ในลักษณะการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเผยแพร่กระจาย และการป้องกันการติดเชื้อเอดส์ การแสดงความเห็นใจ และให้ความอบอุ่นแก่ผู้ติดเชื้อเอดส์ การรณรงค์เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการติดหรือ เผยแพร่เชื้อเอดส์โดยมุ่งเน้นที่กลุ่มเป้าหมาย คือกลุ่มชายและหญิงบริการทางเพศ กลุ่มเยาวชน และ เด็กนักเรียนทั้งในและนอกสถานบันการศึกษา และประชาชนทั่วไปทุกสาขาอาชีพ

นอกจากนี้ ได้ร่วมกับสภากาชาดไทยและกรมประชาสงเคราะห์จัดทำโครงการบ้านถาวรน้ำใจ เพื่อเป็นสถานที่อุปการะเลี้ยงดูทารกที่คลอดจากมารดาที่ติดเชื้อเอ็ดส์ และถูกทอดทิ้ง ให้ตามโรงพยาบาลต่างๆ โดยจะให้การดูแลจนกว่าจะได้รับการยืนยันว่าปราศจากเชื้อเอ็ดส์ ซึ่งจะใช้เวลา 15-18 เดือน จากนั้นจะดำเนินการนำผู้มีจิตศรัทธารับอุปการะเลี้ยงดู หรือมอบให้สถานสงเคราะห์เด็กของกรมประชาสงเคราะห์ต่อไป ส่วนทารกที่ตรวจพบเชื้อเอ็ดส์ จะให้การดูแลและรักษาพยาบาลจนกว่าจะถึงภาวะสุดท้ายของชีวิต

- การดำเนินงานด้านการพัฒนาและส่งเสริมรายได้ของชาวชนบท โดยดำเนินการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและประชาชนทั่วไปในทุกภาค ควบคู่ไปกับงานวางแผนครอบครัว โดยมุ่งเน้นให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ด้วยการส่งเสริมรายได้ พัฒนาฝีมือแรงงานจัดตั้งกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ส่งเสริมการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งองค์กรระดับท้องถิ่น

การดำเนินงานดังกล่าวครอบคลุมพื้นที่ใน 43 อำเภอ 11 จังหวัด มีประชากรที่ได้รับการสนับสนุนประมาณ 124,000 ครอบครัว โดยได้ส่งเสริมสมาชิกให้ดำเนินการเลี้ยงสัตว์ เช่น สุกร ไก่ เป็ด ห่าน ปลา วัว ฯลฯ การเพาะปลูกทั้งพืชหลักและพืชรอง หัตถกรรม อุตสาหกรรมการเกษตร การปรับปรุงสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อม และสุขภาพอนามัย โดยการให้ความรู้และซักขวัญชาวบ้านให้ร่วมกันปรับปรุง ก่อสร้างส้วม โถงยักษ์ ถังเก็บน้ำฝน ฝายน้ำล้น ซึ่งทำให้สภาพแวดล้อมดีขึ้น ขัตตราการแพร์เชื้อโรคทางเดินอาหารและพยาธิลดน้อยลง

นอกจากนี้ ได้สนับสนุนการพัฒนาองค์กรชาวบ้านให้มีศักยภาพในการพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยได้ส่งเสริมให้เกิดสมาคมพัฒนาตำบลรวม 29 แห่งในจังหวัดมหาสารคาม ขอนแก่น บุรีรัมย์ เชียงราย รวมทั้งสนับสนุนการจัดตั้งสหกรณ์ระดับตำบล 13 สหกรณ์ที่ อ.นางรอง จ.บุรีรัมย์ รวมไปถึงการส่งเสริมและสนับสนุนงานอุตสาหกรรมขนาดเล็กในชนบท โดยการช่วยเหลือ แนะนำด้านการผลิต การจัดการการเงินและการตลาดเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพ ยกระดับรายได้ เพื่อวางแผนฐานความคิดเชิงธุรกิจให้แก่ชาวชนบทโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง

- การดำเนินงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยดำเนินการปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะว่างเปล่า โดยมีชาวบ้านรวมกลุ่มกันเป็นคณะกรรมการปลูกป่าชุมชน ดูแล รักษาและจัดสรรพลประโยชน์ และได้ส่งเสริมให้มีการปลูกป่าแล้ว 200 หมู่บ้าน บนพื้นที่กว่า 4,000 ไร่ ต้นไม้ที่ปลูกมากกว่า 700,000 ต้น ซึ่งมีทั้งกระถินยักษ์ คุน ไฝ ขี้เหล็ก สะเดา ตะเคียนทอง ประดู่ มะคำไมง และไม้โตเรื้องต่างๆ ตามความเหมาะสมของพื้นที่แต่ละแห่งและปรับปรุงให้มีเรือนเพาะชำในหมู่บ้าน โดยมีพื้นที่ดำเนินการอยู่ใน 4 จังหวัด คือ ขอนแก่น มหาสารคาม

นครราชสีมา และบุรีรัมย์

นอกจากนี้ ได้จัดตั้งองค์กรท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ เช่น ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติ ในหมู่บ้านรอบอุทยานแห่งชาติเขายางกูรและหมู่บ้านในเขต อ.เดียงป่าเป้า จ.เชียงราย มีการฝึกอบรม แก่เกษตรกร ด้านการอนุรักษ์ดินและน้ำที่ อ.เชาค้อ จ.เพชรบูรณ์ การส่งเสริมการปลูกพืชผักปลอดสารเคมี การผลิตเอกสารสิ่งพิมพ์ เพื่อส่งเสริมและอนุรักษ์สัตว์ป่า รวมทั้งได้สอดแทรกเรื่องสิ่งแวดล้อมเข้าไปในโครงการต่าง ๆ ด้วย

- การดำเนินงานด้านการบริหารสาธารณูปโภค สาธารณูปโภคและสิ่งแวดล้อม ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อพยพชาวกัมพูชา ลาว และเวียดนาม ในลักษณะของการให้ความรู้ คำแนะนำ และบริการในด้านการวางแผนครอบครัว การตรวจรักษาสุขภาพ อนามัย การส่งเสริมกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ การพัฒนาความสามารถด้านฝีมือแรงงาน การจัดหาตลาด ตลอดจน การจัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคตามความจำเป็น

ส้านรับการช่วยเหลือชาวไทยที่ประสบปัญหาได้แก่ กลุ่มเด็กกำพร้าผู้ด้อยโอกาสเด็ก เยาวชนที่ว่างงาน ผู้ประสบภาวะกรรมด่างๆ จะพิจารณาให้ความช่วยเหลือตามความเหมาะสม ซึ่งส่วนใหญ่จะส่งเสริมให้มีวิชาชีพติดตัวเพื่อช่วยเหลือตนเองในอนาคต

ในระหว่างปี พ.ศ. 2524 ถึง พ.ศ. 2534 ได้มีการขยายตัวในโครงการก่อสร้างเป็นอย่างมาก จึงได้จัดทำโครงการทดลองเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุตรคนงานก่อสร้าง โดยการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กมีชัยเคลื่อนที่ ในบริเวณงานก่อสร้าง เพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้เหมาะสม กับวัย โดยเน้นการอยู่ร่วมกัน การเรียนการสอน การฝึกเชาว์ปัญญาการดูแลสุขภาพอนามัย รวมถึง ภาษาไทยและการโดยมีเด็กอยู่ในความอนุเคราะห์เฉลี่ยปีละ 170 คน

- การดำเนินงานด้านวิชาการ เผยแพร่ความรู้ประสบการณ์ และผลงานด้านวิชาการ โดยดำเนินการเผยแพร่ความรู้ ประสบการณ์ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในกิจกรรมหลัก ต่าง ๆ ของสมาคมฯ แก่ หน่วยงานรัฐ เอกชน เกษตรกรและผู้สนใจทั่วไปทั้งในและนอกประเทศ โดย มุ่งเน้นในเรื่องการฝึกอบรมสัมมนา การผลิตสื่อประชาสัมพันธ์ การติดตามผลและการศึกษาวิจัย

ในการเผยแพร่ความรู้โดยการจัดฝึกอบรมนานาชาตินั้น ศูนย์พัฒนาประชากร และชุมชนแห่งเอเชียเป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการฝึกอบรมโดยในปีหนึ่ง ๆ จะมีประมาณ 8 หลัก สูตร หลักสูตรละ 2-3 อาทิตย์ มีผู้สนใจเข้ารับการฝึกอบรมปีละประมาณ 150-200 คน รวมมีผู้เข้ารับการฝึกอบรมแล้วจำนวน 18,000 คน จาก 45 ประเทศ และอีก 7,000 คน จาก 54 ประเทศทั่วโลกได้มาตรฐานการดำเนินงานด้านต่างๆ ของสมาคมฯ

ปัจจุบัน สมาคมฯ ได้ใช้ประสบการณ์ที่ได้รับความสำเร็จในการดำเนินงานโดยเป็นที่ปรึกษาและร่วมดำเนินโครงการต่างๆ ในประเทศไทยเดียว เช่น เวียดนาม ลาว มองโกเลีย และกัมพูชา

2) องค์การเอกชนฯ ที่เน้น การให้การศึกษาฝึกอบรมและสร้างจิตสำนึก เป็นงานที่มุ่งให้ความรู้พื้นฐานหรือทักษะบางประการแก่กลุ่มเป้าหมายตามสภาพปัจจุบันหรือความต้องการ เพื่อให้สามารถช่วยตนเองได้ในด้านการดำรงชีวิต การพัฒนาอาชีพ การปรับตัวให้ทันกับสภาวะแวดล้อมทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป การรวมกลุ่มการดำเนินกิจกรรมต่างๆ การรักษาสิทธิ และผลประโยชน์ตลอดจนการพัฒนาคุณธรรมและจิตสำนึกในการรับใช้ประโยชน์ส่วนรวม ซึ่งตัวอย่างขององค์การเอกชนฯ ที่ดำเนินงานในลักษณะนี้ได้แก่ องค์การเครื่อนานาชาติ และการดำเนินงานของคณะกรรมการเครือข่ายหัตถกรรมและพัฒนาสตรีอีสาน ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มขององค์การเอกชนฯ เพื่อส่งเสริมการทอผ้าพื้นเมือง เป็นต้น

องค์การเครื่อนานาชาติ (เอกสารเผยแพร่ พ.ศ. 2539)

องค์การเครื่อง เป็นองค์การเอกชนนานาชาติ เพื่อการพัฒนาและบรรเทาทุกข์ที่ไม่มุ่งแสวงหากำไรหรือเกี่ยวข้องกับศาสนาหรือการเมือง ก่อตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกที่กรุงวอชิงตันดีซี เมื่อพ.ศ. 2488 มีสำนักงานระดมทุนในประเทศไทยต่างๆ 8 ประเทศ คือ สนธยอเมริกา แคนาดา เยอรมันตะวันตก ฝรั่งเศส นอร์เวย์ อิตาลี และอสเตรีย ปัจจุบันมีสำนักงานในประเทศไทยต่าง ๆ 43 ประเทศในทวีป อาฟริกา ละตินอเมริกา ตะวันออกกลางและเอเชีย

เป้าหมายขององค์การเครื่อง คือให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนที่ยากจน และด้วยโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคม ผู้ประสบภัยธรรมชาติ การเมืองและสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายให้ประชาชนที่ยากจนหรือประสบภัยมีชีวิตอยู่ได้ในวันนี้ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในวันต่อไป โดยมีเป้าหมายสุดท้ายคือให้ประชาชนผู้ยากจนเหล่านั้น สามารถช่วยเหลือตนเองและพัฒนาเองต่อไปได้อย่างต่อเนื่องเป็นที่สุด

ทั้งนี้วัตถุประสงค์หลักขององค์การจะประกอบด้วย

1. วางแผนแบบการทำงานเป็นขั้นตอน เพื่อให้ผลประโยชน์ต่อกลุ่มประชาชนที่ยากจนโดยตรง โดยเน้นนักการบริหารการจัดการนำทรัพยากรท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วมาใช้ในการพัฒนา และปรับปรุงสภาพสังคม และเศรษฐกิจของชุมชนอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

2. วางแผนมุ่งหมาย เพื่อจะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ประชาชนผู้ยากจน อันสืบเนื่องมาจากการขาดการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น ความยากจน ขาดการศึกษา สุขภาพอนามัยเสื่อมโทรม ขาดแคลนสิ่งสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานสำหรับชุมชนท้องถิ่น ขาดการรวมกลุ่มของคนในท้องถิ่น เพื่อการพัฒนาตนของอย่างมีประสิทธิภาพ

สำหรับโครงการพัฒนาต่างๆ ที่องค์การแคร์ดำเนินงานในประเทศไทย มีดังต่อไปนี้

1. โครงการพัฒนาชนบทวนเกษตร อำเภอแม่แจ่ม

เริ่มอย่างจริงจัง เมื่อปี 2525 โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของชาวไทยภูเขา ให้มีผลผลิตพืชเพียงพอต่อการบริโภค และสามารถเพิ่มรายได้จากการขายผลผลิตที่เหลือ โดยได้รับความช่วยเหลือจากทางจังหวัดเชียงใหม่ และองค์กรเพื่อการพัฒนาฯระหว่างประเทศของสหรัฐอเมริกา (USAID)

2. โครงการพัฒนาชนบทค้อวัง จังหวัดยโสธร

องค์การแคร์และภูเสดเริ่มโครงการเมื่อ เดือนกันยายน พ.ศ. 2522 โดยมีกิจกรรมที่สำคัญของโครงการ คือ การส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจและการตลาด การพัฒนาผลิตภัณฑ์และการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและการตลาด การร่วมกลุ่ม เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการต่อรอง

3. โครงการวารสารสุขภาพและสิ่งแวดล้อม

โครงการนี้เป็นความร่วมมือระหว่างองค์การแคร์ สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ แก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ อนามัย โภชนาการ สิ่งแวดล้อม และยาเสพติด โดยการอุทิศความพยายามให้การศึกษานักเรียนระดับป. 5-6 ใน 22 จังหวัดของภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้เข้าใจปัญหาสุขภาพ อนามัย และโภชนาการต่างๆ โดยเริ่มดำเนินงานตั้งแต่ เดือนกันยายน 2529 ถึงเดือนสิงหาคม 2532 โดยจะผลิตวารสารสำหรับ ปีการศึกษา 2530 - 2532 ปีละ 5 ฉบับ

4. โครงการส่งเสริมธุรกิจชนบทขนาดเล็ก

เป็นโครงการที่ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ ในการร่วมมือกับจังหวัดอุบลราชธานี ในการค้นหาชุมชนที่มีศักยภาพ เพื่อวางแผนและสนับสนุนการพัฒนาธุรกิจขนาดเล็ก ที่มีศักยภาพและสามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน

จังหวัดอุบลราชธานีให้สามารถพัฒนาธุรกิจให้ดีขึ้นทั้งด้านประสิทธิภาพและคุณภาพของผลิต โดยจะให้ความช่วยเหลือทางด้านเงินทุน คำแนะนำและ การแนะนำ ให้เทคโนโลยีที่เหมาะสม การบริหารจัดการธุรกิจ การเงิน การบัญชี และการตลาด เมื่อโครงการประสบผลสำเร็จจะทำการขยายไปในจังหวัดอื่นๆ อีกต่อไป โดยเริ่มดำเนินงานเมื่อ เดือนกันยายน 2529

5. การพัฒนาธุรกิจขนาดเล็กขององค์การเครื่องนาชาติ

องค์การเครื่องนาชาติได้เข้ามาร่วมงานช่วยเหลือธุรกิจขนาดเล็กในชนบท มาเป็นเวลาหลายปีแล้ว ในปัจจุบันเครื่องมีโครงการพัฒนาด้านธุรกิจขนาดเล็ก จำนวน 29 ประเภท ในเกือบ 20 ประเทศ โดยมีโครงการในทวีปเอเชีย 11 โครงการ นอกจากประเทศไทย แล้วก็ดำเนินงานใน พลิปปินส์ อินโดนีเซีย ศรีลังกา และบังคลาเทศ โครงการพัฒนาธุรกิจขนาดเล็ก เป็น 1 ใน 3 โครงการหลักของเครื่องนาชาติ ที่ได้ทำงานมาโดยอีก 2 โครงการจะเป็น โครงการพัฒนาด้านทวัพยากรธรรมชาติ และด้านสุขภาพและโภชนาการ

6. โครงการร่วมส่งเสริมธุรกิจและอุตสาหกรรมในครอบครัวขนาดเล็ก อุบล

มีวัตถุประสงค์ที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและการประกอบการแก่ธุรกิจ และอุตสาหกรรมในครอบครัวขนาดเล็ก เพื่อให้ธุรกิจอุตสาหกรรมเหล่านี้สามารถผลิตสินค้าและบริการได้อย่างมี คุณภาพและเป็นที่ต้องการของตลาด เพื่อให้ธุรกิจขนาดเล็กมีความมั่นคงมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้ประชาชนมีรายได้มากขึ้น ทำให้มีการขยายการจ้างงานในชนบท เพราะเชื่อว่าถ้าการพัฒนาธุรกิจและอุตสาหกรรมขนาดเล็กดีขึ้น ก็จะชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพของขบวนการผลิตระดับล่าง คือ การผลิตทางการเกษตรในหมู่บ้าน และขบวนการผลิตระดับบน คือ โรงงานและตลาดในระดับจังหวัดและระดับภาค จนในที่สุดจะเป็นการพัฒนาในระดับประเทศต่อไป

โครงการนี้เป็นโครงการร่วมมือระหว่างองค์การเครื่องนาชาติ ประเทศไทยและสำนักงานจังหวัดอุบลราชธานี โดยได้รับทุนสนับสนุนจาก องค์กรภูมิภาค ประเทศไทย

7. โครงการร่วมส่งเสริมธุรกิจขนาดเล็กเพื่อการมีงานทำ (ม่อนใหม่) จ. ศรีสะเกษ

เป็นการร่วมงานกันระหว่างกรมแรงงาน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์การ แรงงานระหว่างประเทศและองค์การเครื่องนาชาติ ประเทศไทยเพื่อทำการพัฒนาด้าน

หนอนใหม่ ในพื้นที่จังหวัดศรีสะเกษ

8. โครงการเพิ่มผลผลิตการประมงในอ่างน้ำขนาดกลางโดยชุมชน จ. ยโสธร

ภายใต้การสนับสนุนโครงการโดย คณะกรรมการพัฒนาสุ่มน้ำโขงและรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ โครงการนี้ถือเป็นโครงการใหม่ที่เพิ่งเริ่มดำเนินการในพื้นที่จังหวัดยโสธร

การส่งเสริมการทอผ้าพื้นเมือง

โดยคณะกรรมการเครือข่ายหัตถกรรมและพัฒนาสติวิสาหกิจ

(พุทธวันพย สาบเมือง และวิภาคด้า ชัยເງື່ອສຸກຸລ, 2534 : 293-303)

จากสภาพเศรษฐกิจสังคมที่ขาดอุปทานกำลังประมงอยู่ทำให้องค์การเอกชนฯ หดหายองค์การเข้ามาดำเนินงานพัฒนาชนบทในภาคอีสานด้วยแนวคิดและประสบการณ์ต่างๆ เช่น การพัฒนาแบบผสมผสานการพัฒนาการเกษตร การพัฒนาการศึกษา และการพัฒนาปศุสัตว์ เป็นต้น จนกระทั่งมีองค์การพัฒนาเอกชน ที่สังกัดอยู่ในคณะกรรมการประสานงานองค์การเอกชนพัฒนาชนบทภาคอีสาน (กป/อพช.ภาคอีสาน) ประมาณ 60 องค์กร และในจำนวนนี้มีองค์การเอกชนฯ ประมาณ 10 แห่ง ได้นำแนวคิดการพัฒนาศิลปหัตถกรรม ซึ่งเป็นความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวอีสานมาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่กับชาวอีสาน โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้หญิงซึ่งมักจะถูกละเลยหรือมองข้ามไป

ด้วยองค์ประกอบในความคิดดังกล่าว การพัฒนาการทอผ้าพื้นเมือง จึงเกิดรูปเป็นกิจกรรมชุมชนที่ใช้ในการดำเนินงาน เพราะผู้หญิงส่วนใหญ่ มีความรู้และทักษะในการทอผ้าเป็นอย่างดีนอกจากนั้น ผ้าทอพื้นเมืองยังสามารถนำไปจำนวนรายได้เพิ่มให้แก่ผู้หญิง ซึ่งจะช่วยแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ ลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน อันจะเป็นหนทางไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิต และคุณภาพชีวิตของชาวอีสานอีกด้วย

จากรูปแบบที่หลากหลายขององค์การเอกชนฯ และพัฒนาการทางแนวคิดในการพัฒนางานหัตถกรรมและงานพัฒนาสติได้ส่งผลให้การส่งเสริมงานทอผ้าพื้นเมืองเข้าไปอยู่ในองค์การเอกชนฯ ในรูปแบบต่าง ๆ คือ

1. งานส่งเสริมหัตถกรรมพื้นบ้าน เป็นกิจกรรมหนึ่งในกิจกรรมการพัฒนาแบบผสมผสาน ที่มุ่งหวังในการแก้ปัญหาของชุมชน เช่น โครงการปฏิรูปการเกษตรและพัฒนาชนบท โครงการเสริมกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชน มูลนิธิประสานความร่วมมือพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ องค์กรนานาชาติเพื่อร่วมพัฒนาชนบท (Foster) บางแห่งยังได้พัฒนางานหัตถกรรมพื้นบ้านให้เป็นฝ่ายหนึ่งขององค์กร เช่น มูลนิธิพัฒนาอีสาน จังหวัดสุรินทร์ ศูนย์พัฒนาชนบทสมมพسان อำเภอทางร่อง จังหวัดบุรีรัมย์ นิคมสร้างตนเองห้วยหลวง อำเภอภูดี จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

2. เป็นกิจกรรมหลักขององค์กร เช่น โครงการพัฒนาการทอผ้าพื้นเมือง สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม โครงการทอผ้าพื้นเมืองอีสาน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ศูนย์ศิลปหัตถกรรมเพื่อการพัฒนาสตรีอีสาน ซึ่งเป็นโครงการรับผิดชอบเฉพาะงานด้านหัตถกรรม ในพื้นที่ที่มีการพัฒนาแบบผสมผสานขององค์กรอนุเคราะห์เดกันอร์เกอร์ จังหวัดขอนแก่น และได้หนุนช่วยงานด้านนี้แก่ องค์กรสมาชิกอื่น ๆ ข้างด้วย ตามเงื่อนไขที่เหมาะสมของแต่ละหน่วยงานเป็นต้น

3. เป็นองค์กรอิสระที่เริ่มโดยกลุ่มชาวบ้านเอง และได้รับการส่งเสริมและประชาสัมพันธ์จากหน่วยงานรัฐ จัดตั้งเป็นกลุ่มแม่บ้านทอผ้าขึ้น เช่น บ้านนาวี จังหวัดอุดรธานี บ้านเขวา ศรีชัยภรร จังหวัดสุรินทร์ บ้านนาขุม จังหวัดอุบลฯ เป็นต้น มีอยู่อย่างกว้างขวางทั่วภาคอีสาน

ถึงแม้ว่าการดำเนินงานจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามปรัชญา ความคิด และทักษะของแต่ละองค์กร แต่องค์กรเหล่านี้ได้มีการประสานและร่วมมือกันตลอดเวลา ทั้งในเรื่องการสรุปบทเรียนประสบการณ์และความรู้ทางเทคนิค ซึ่งลัมลูกคลุกคลานด้วยประสบการณ์ที่ทำมาประมาณ 10 ปี จนท้ายที่สุดได้เกิดการรวมตัวกันขององค์กรที่ดำเนินงานด้านนี้ในภาคอีสาน เรียกว่า “ คณะกรรมการเครือข่ายหัตถกรรมและพัฒนาสตรีอีสาน ”

วัตถุประสงค์ในการดำเนินงาน

วัตถุประสงค์ของการพัฒนาและส่งเสริมการทอผ้าพื้นเมืองขององค์กรเอกชนต่างๆ นั้น โดยรวมจะประกอบด้วยหัวข้อสำคัญ 4 หัวข้อ คือ

1. ศึกษาด้านครัวและพัฒนาเทคนิค โดยวางแผนฐานจากเทคนิคพื้นบ้านแล้วประยุกต์เทคนิคจากภายนอกมาใช้ให้กับกลมกลืน เพื่อพัฒนาการทอผ้าพื้นเมืองให้เป็นที่ยอมรับกับบุคคลทั่วไปมากยิ่งขึ้น เช่น การพัฒนาสีสัน ขนาดและรูปแบบ เป็นต้น

2. ส่งเสริมให้มีการผลิตเพื่อเป็นรายได้เสริม ไม่ใช่ผลิตเพียงเพื่อใช้เองในครอบครัวอย่างเดียว เพราะถ้ามีความต้องการใช้ผ้าทอพื้นเมืองมากขึ้น การผลิตคิดค้นจะดำเนินการต่อไป ผู้ผลิตก็มีรายได้เป็นสิ่งตอบแทนสามารถนำมาซ่อมแซมเจือครอบครัวได้อีกทางหนึ่ง และยังช่วยให้คนว่างงานมีงานทำลดการเคลื่อนไห้ย้ายแรงงานลงได้บ้าง

3. พัฒนาคุณภาพสตรีทอผ้า ให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการ รู้เท่าทันสถานการณ์ของสังคม และรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างอำนาจต่อรองได้

4. รักษาและพัฒนาภูมิปัญญาทอผ้า พื้นบ้านอันเป็นเอกลักษณ์ของคนอีสานให้ดำรงอยู่ต่อไป

กิจกรรมที่ใช้ดำเนินการ

ลักษณะของกิจกรรมที่องค์กรเอกชนฯ ดำเนินงานจะประกอบไปด้วย

1. ศึกษาค้นคว้าและพัฒนาเทคโนโลยี

เป็นงานที่ศึกษาค้นคว้าปัจจัยทางเทคโนโลยี ที่มีผลให้การพัฒนาท้องผ้าพื้นเมืองมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น การศึกษานี้จะต้องอาศัยพื้นฐานของการผลิตแบบพื้นฐาน แล้วนำมาประยุกต์เข้ากับความรู้สมัยใหม่ เช่น การปัลกหม่อน-เลี้ยงไหม เทคนิคการห่อผ้า และการย้อมสีธรรมชาติ เป็นต้น กระบวนการที่ถ่ายทอดความรู้ทางเทคโนโลยีไปสู่ชาวบ้าน จะดำเนินงานโดยการฝึกอบรมจากวิทยากรท้องถิ่นและผู้ชำนาญการศึกษาดูงานเพื่อแลกเปลี่ยนเทคโนโลยีระหว่างชาวบ้านและการทดลองปฏิบัติจริงในหมู่บ้าน

2. ส่งเสริมการผลิต

เป็นการกระตุ้นและสนับสนุนให้มีการห่อผ้าพื้นเมืองมากขึ้น เช่น ส่งเสริมการวางแผนการผลิต สนับสนุนเงินทุนหมุนเวียน เพื่อจัดหาวัตถุดิบ เครื่องมือและอุปกรณ์ เพื่อพัฒนาการผลิตรวมทั้งการให้คำแนะนำในเรื่องการผลิต เป็นต้น

3. พัฒนาคุณภาพของกลุ่มนรีบุคคล

โดยทั่วไปองค์การเอกชนฯจะเข้มข้นในงานพัฒนาผ้าพื้นเมือง ไว้กับการพัฒนาคุณภาพสตรี ลักษณะงานจึงเป็นการส่งเสริมบทบาทของสตรี การพัฒนาคุณภาพบุคคลและกระตุ้นให้เกิดการรวมกลุ่มแก่ไขปัญหาที่เกิดขึ้นร่วมกัน กิจกรรมที่ดำเนินงานก็จะเป็นการฝึกอบรมต่าง ๆ เช่น ความเป็นผู้นำ การจัดกลุ่ม การทำบัญชี หรือจัดเวทีถ่ายทอด และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงาน อีกทั้งส่งเสริมให้มีการดำเนินงานด้วยความซื่อสัตย์ เสียสละ และเห็นแก่ประโยชน์ของชุมชนและส่วนรวม เป็นต้น

4. ช่วยเหลือและจัดการการตลาด

การตลาดเป็นปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมงานหอผ้าพื้นเมือง เพราะถ้าขาดตลาด แรงจูงใจในการผลิตจะลดลง แต่ประสบการณ์ของชาวบ้านและองค์การเอกชนฯ ทางด้านตลาดมีน้อยมาก องค์การต่าง ๆ ต้องพยายามหาแนวทางการตลาดที่มีกลไกซึ่งองค์กรและชาวบ้านจัดการเองได้ อย่างไรก็สามารถสรุปลักษณะที่จัดการโดยองค์การเอกชนฯได้ ดังนี้คือ

4.1 ส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานผ้าหอพื้นเมืองให้คนทั่วไปได้เห็นคุณค่า เช่น การจัดนิทรรศการเผยแพร่ และการเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชน เพื่อให้คนทั่วไปได้รู้จักและตระหนักรถึงคุณค่าของงานหัตถกรรม

4.2 ให้ความรู้เรื่องการตลาดแก่กลุ่มผู้ผลิต เช่น การกำหนดราคาผลผลิต ลักษณะของการตลาด ความนิยมของผู้บริโภค กลไกและการจัดการด้านการตลาดที่มีอยู่ เป็นต้น

4.3 จัดหาตลาดเพื่อผลผลิตของชาวบ้าน เช่น จัดการขายตามกลุ่มเพื่อนและผู้สนใจ ฝึกขายตามร้านค้าในกรุงเทพฯ และต่างจังหวัด รวมทั้งการประสานงานกับภาครัฐบาลและธุรกิจเอกชนเพื่อจัดจำหน่ายผลงานของชาวบ้าน เป็นต้น

5. พื้นที่ศิลปหัตถกรรมผ้าพื้นบ้าน

ลักษณะการดำเนินงาน เพื่อพื้นที่ศิลปหัตถกรรมผ้าพื้นบ้าน จะกระทำโดยความพยายามค้นหาและรวบรวมผลงานที่เป็นเอกลักษณ์พื้นบ้าน และส่งเสริมให้มีการผลิตเพิ่มมากขึ้น โดยรักษาเอกลักษณ์นั้น ๆ ไว้ นอกจากรักษาอัตลักษณ์ทางภูมิศาสตร์แล้ว ยังพยายามสร้างความภูมิใจในคุณค่าของผ้าทอพื้นบ้าน แก่ผู้ผลิตและผู้ใช้อีกด้วย

3. องค์การเอกชนฯ ที่เน้นส่งเสริมการจัดองค์กรหรือรวมกลุ่ม ให้ชุมชน

ได้มีการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็ง ซึ่งองค์การเอกชนฯ และกลุ่มนบุคคลในท้องถิ่น ได้มีบทบาทสำคัญในการริเริ่มและพัฒนาการรวมกลุ่มบางประเภท ที่เป็นผลดีจนกระทั่งเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานพัฒนาของรัฐในการทำไปใช้อย่างแพร่หลาย เช่น ธนาคารช้าว กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มส่งเสริมอาชีพ สนกรณร้านค้าของชุมชน กลุ่มสหกรณ์ฯ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน เป็นต้น โดยตัวอย่างขององค์การเอกชนฯ ที่จะนำเสนอในที่นี้จะประกอบด้วยการดำเนินงานของกลุ่มออมทรัพย์ ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา และกลุ่มสหกรณ์เชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่

กลุ่มออมทรัพย์ตำบลน้ำขาว (พิทยา ว่องกุล, 2539 : 132 - 157)

บรรดากลุ่มออมทรัพย์ในจังหวัดสงขลาหรือภาคใต้ ความสำเร็จของกลุ่มออมทรัพย์ตำบลน้ำขาวเป็นแบบอย่างที่น่าสนใจ โดยเฉพาะครูชน ยอดแก้ว ผู้นำกลุ่มเป็นบุคคลที่แวดวงกลุ่มออมทรัพย์และองค์การเอกชนฯ รู้จักกันดี ทั้งมีบทบาทสำคัญในฐานะนักคิดนักพัฒนา และนักปฏิบัติการสร้างเงินทุนของชุมชน

ครูชน ยอดแก้ว ได้รับรางวัลพ拉斯ิทธิธาดาทองคำปี 2534 ซึ่งมานาวิทยาลัยชุภัจจันต์ด้วยตั้งคณะกรรมการสร้าง แลและประกาศยกย่องว่าเป็น “ ผู้มีผลงานเด่นทางด้านวัฒนธรรม ด้านการพัฒนาท้องถิ่น ” ครูชน เข้ารับพระราชทานรางวัลจากพระบรมราชโณศิลป์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ต่อมาในเดือนสิงหาคมปีเดียวกัน มูลนิธิหมู่บ้านร่วมกับมูลนิธิไทยรัฐประกาศเชิดชูว่าเป็น “ คนดีศรีสังคม ” และเข้ารับรางวัลจาก ฯพณฯศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ประธานองค์มนตรี

พื้นที่ศิลปะ ยอดแก้ว เกิดจากครอบครัวยากจนในตำบลน้ำขาว ชีวิตวัยเด็กเรียนรู้รักษาต่อมาก แต่ต้องต่อสู้ด้วยตนเอง แต่ด้วยนิสัยที่เอาใจรัง เอาใจจัง มีความพยายามและอดทนสูง ครูชน ยอดแก้ว จึงฝ่าฟันอุปสรรคทั้งปวง จนกระทั่งศึกษาจบจากโรงเรียนฝึกหัดครูสงขลา ในปี 2497 ต่อมาสอบได้ดุษฎี พ.ป. พ.ม. และจบครุศาสตรบัณฑิตจากวิทยาลัยครุศาสตร์สงขลาในปี

2525 ปัจจุบันลาออกจากอาจารย์ในญี่ปุ่นเรียนวัดน้ำขาวใน ก่อนถึงเวลาครบเกณฑ์อายุราชการ ของมาช่วยชาวบ้านพัฒนาชุมชนและสังคม

เนื่องจากปี พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา ตำบลน้ำขาวเปลี่ยนแปลงไปในทางสีอมลงมาก สาเหตุมาจากการอิทธิพลสภาพสังคมภายนอกเริ่มเข้ามา ชาวบ้านหันไปนิยมความเจริญทางวัฒนธรรม แพร่หลาย ซึ่งทำลายประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ดึงดูดและสืบทอดกันมานานหลายชั่วอายุคน

ภาพรวมปัจจุบันของตำบลน้ำขาว ปรากฏว่าชาวบ้านยากจน ขาดแคลนหุนทรัพย์ ใจร้ายชุกชุม จนเกิดคดีลักขโมยและปล้นจี้กันเป็นประจำ อีกทั้งชาวบ้านยังหันไปมัวสุมอนายมุข ประพฤติไปในทางมิชอบ ปัญหาโรคภัยชุกชุม หมู่บ้านไม่สะอาด ปัญหาความแตกแยก ทะเลาะเบาะแส้งในชุมชน ชาวบ้านกับเจ้าน้ำที่ราชการขัดแย้งกัน แต่ละคนถือหักตัวครัวตัวมันและต่างคนต่างอยู่

ในขณะนี้ ประจำบ้านกับตำบลน้ำขาวในว่างลง เนื่องจากครบอายุ ปลดเกษียณ ครูบ จึงเขียนหนังสือเสนอตัวขอไปรักษาการแทนพร้อมกับขอสำเนา “โครงการพัฒนาประสิทธิภาพบุคคล” ไปทดลอง ครูบ เดินทางไปรับหน้าที่ในวันที่ 5 ธันวาคม 2521 และเริ่มโครงการจริงวันที่ 1 มกราคม 2522 โดยไม่มีงบประมาณใด ๆ สนับสนุนทั้งสิ้น

โครงการพัฒนาประสิทธิภาพบุคคล มีวัตถุประสงค์ในญี่ปุ่น 3 ประการ

1. ต้องการพัฒนาคนให้มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์ ปราศจากโรคภัยทุกชนิด เน้นอนามัย ส่วนบุคคล
2. ต้องการพัฒนาคนให้มีความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ เน้นงานพื้นฐานอาชีพ
3. ต้องการพัฒนาคนให้เป็นประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

แม้ว่าโครงการนี้จะเป็นความฝัน แต่เป็นจุดเริ่มต้นที่ครูบปักใจมั่นว่าจะใช้ความรู้ ความสามารถ ตลอดทั้งความอดทนอย่างจริงจัง ด้วยการประพฤติดตามเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน

นอกจากนี้ ครูบ ยังวิเคราะห์รายละเอียดว่า วัตถุประสงค์ของโครงการจะประสบผล สำเร็จได้ ชาวบ้านหรือคนในชุมชนจะต้องมีนิสัยหรือความสำนึกรักภักดีอย่าง ซึ่งจำเป็นต้องปลูกฝัง ให้เกิดขึ้น เพราะถ้าไม่มีนิสัยดึงดูดงานรองรับแล้ว การพัฒนาคนย่อมเกิดขึ้นได้ยาก มิฉะนั้นก็เป็นไปได้ ช้าครั้งช้าครา

เหตุนี้ครูบ ได้คิดหาวิธีปลูกฝังนิสัยคน 7 ประการ ได้แก่

- ต้องปลูกฝังให้พึงตนเอง มีความเสียสละ เน้นแก่ประโยชน์ส่วนรวมไม่เน้นแก่ตัว
- ต้องปลูกฝังให้มีวินัยในตนเอง มุ่งมั่นในการทำงานให้สำเร็จ
- ต้องปลูกฝังนิสัยให้ขยันหมั่นเพียร ซื่อสัตย์ ประนัยด อดทน

- ต้องปลูกฝังนิสัยให้รู้จักริติ วิจารณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
- ต้องเสริมสร้างนิสัยที่มีขันติธรรมต่อคำวิจารณ์ รู้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล หรือหมู่เหล่า
- ต้องปลูกฝังนิสัยที่มีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักยกย่องผู้อื่น
- ต้องปลูกฝังนิสัยให้ร่วมงานกับผู้อื่นได้ โดยรู้จักเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำและผู้ตามที่ดี

แต่เมื่อคร่าวๆแล้ว พบร่วมกันความสำเร็จของโครงการพัฒนาประสิทธิภาพบุคคลย่อมเป็นไปไม่ได้ ตราบเท่าที่ชาวบ้านยังมอมอยู่กับปลักแห่งความยากจน มีปัญหาปากท้อง เกลาส่วนใหญ่ต้องใช้ไปในวิถีทางหาเลี้ยงชีพ ซึ่งจะเป็นเหตุให้ชาวบ้านจะไม่สนใจ ไม่ร่วมมือพัฒนาตนเอง และหมู่บ้าน หากปัญหาเศรษฐกิจยังคืบอยู่

ดังนั้นจึงต้องหาวิธีการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สร้างความเชื่อมั่นในการพึ่งตนเองของชุมชนก่อน นี้เป็นขั้นต้นและขั้นสำคัญในการซักจูงใจชาวบ้านให้นั่นมาร่วมมือพัฒนาหมู่บ้าน

แต่เนื่องจากครูชบ ยังไม่มีบารมีและความเชื่อถือจากชาวบ้าน ดังนั้นจุดเริ่มต้นงานพัฒนาที่ดีจึงควรเกิดขึ้นในโรงเรียน ครูชบเห็นว่า นักเรียนเป็นบุตรหลานของชาวบ้าน หากทำให้เด็กนักเรียนมีความเป็นอยู่ดี มีความรู้ และสามารถปลูกฝังนิสัยดีงามแล้ว ผลกระทบจากเด็กจะไปถึงพ่อแม่ทางอ้อม เนื่น遑แหนคิดพัฒนาโรงเรียน จิตใจครูและเด็กก็เกิดขึ้น เพื่อเสริมสร้างให้โรงเรียนเข้าไปนำการพัฒนาสังคมต่อไปได้

ในปี พ.ศ.2522 ครูชบ ดำเนินโครงการที่เป็นรูปธรรม ได้แก่โครงการอาหารกลางวัน (2522-2528) โครงการส่งเสริมลักษณะนิสัย (ประชาธิปไตยและระเบียบวินัย 2522-2528) โครงการเด็กก่อนวัยเรียน (2522-2528) โครงการเกษตร (2522-2528) โครงการสุขศึกษาสายการศึกษา(2523-2528)

ความเป็นคนอาชีวิชชาจัง ตลอดเวลาที่มุ่งพัฒนาโรงเรียน ครูชบพยายามให้ชาวบ้านได้รับรู้โครงการต่าง ๆ ซึ่งเท่ากับค่อยโน้มน้าวความเชื่อถือของชาวบ้านทีละน้อย ปฏิบัติดูเป็นคนเอกสารรายงาน ทำงานหนัก เขายังไส่ตื่นหน้าที่ ไม่ถือตัว กาลเวลาผ่านไป พร้อมกับครูชบได้ก้าวเข้าไปยืนอยู่ในหัวใจชาวบ้าน

จุดนักหน้าสำคัญของชีวิตครูชบ ยอดแก้ว ที่ทำให้ชาวบ้านยอมรับ มาจากโครงการส่งเสริมให้นักเรียนออมทรัพย์ โดยนำเงินไปฝากที่โรงเรียนวันละ 1 บาท พอกครบเดือนครูชบก็จะคัดกระเป้าตัวเองสมทบให้เด็กอีกคนละ 1 บาท ส่วนคนละครึ่งมีโครงการออมทรัพย์เมื่อกัน

วันนี้ ครูชบฝากเด็กนักเรียนไปบอกรพอย่าว่า ยินดีให้พ่อแม่ภรรยาของลูกที่ฝากไว้เพื่อนนำไปใช้ในกรณีฉุกเฉินจำเป็น หรือแก้ไขปัญหาเดือดร้อนเฉพาะหน้าได้ เพียงแค่นี้แหละ ครูฯ ในหมู่บ้านต่างพากันยอมรับครูชบ และเห็นคุณค่าการออมทรัพย์

จุดเริ่มต้นสร้างทุนของชุมชนเข้ามาถึง เมื่อครูชนสามารถซักจุ่งให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญของการพัฒนาตามเองและพัฒนาหมู่บ้าน โดยเริ่มจับโครงการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก ได้แก่ โครงการกิจกรรมสหกรณ์และการออมทรัพย์ (เริ่ม 2524-2528) โครงการพัฒนาหมู่บ้าน (2524-2528) และโครงการเศรษฐกิจชุมชน (2526-2535)

ความมุ่งหมายพัฒนาเศรษฐกิจชาวบ้านนั้น ครูชนเน้นหลักการพึ่งตนเองช่วยกันสะสม ผันจานวนน้อยให้เป็นก้อนใหญ่ เพื่อการสร้างผันจานวนของชุมชนหรือธนาคารหมู่บ้าน แล้วนำไปส่งเสริมเศรษฐกิจและแก้ปัญหาความเดือดร้อนของชาวบ้าน เป็นแหล่งเงินทุนภายนอกให้ชาวบ้านใช้ขยายการผลิตและใช้สอยยามจำเป็น การพัฒนาปริมาณเงินทุนของชุมชนที่เพิ่มมากขึ้นทุกขณะ จึงเป็นที่มาของ การพัฒนาเศรษฐกิจและสวัสดิการของสมาชิกในหมู่บ้านด้วยความร่วมมือของชาวบ้านนั้นเอง

กลุ่มสัจจกรณ์เชิงดอย (วรรณี เหล่าสุวรรณ, 2526: 65 - 67)

กลุ่มสัจจกรณ์เชิงดอย เป็นกลุ่มที่เริ่มโดยคุณอินสอน สร้อยสุวรรณ หรือ 'พ่ออินสอน' มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือให้ชาวบ้านมีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการประกอบอาชีพด้านการเกษตร และอบรมเยาวชนด้านการศึกษา โดยวิธีการดำเนินงานจะเน้นการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ขึ้นในหมู่บ้าน รวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ ซึ่งกลุ่มกิจกรรมเหล่านี้จะประกอบด้วย

1. กลุ่มออมทรัพย์

พ่ออินสอนได้เริ่มกิจกรรมจากสัจจกรณ์ออมทรัพย์ ภายใต้ครอบครัวและญาติพี่น้องก่อน ต่อมามีสมาชิกในหมู่ที่ 3 มาร่วมด้วย ขณะนี้มีสมาชิก 110 คน ผู้ใหญ่ 80 คน เด็ก 30 คน ออมคนละ 1 บาทต่อวัน ภายใต้ 1 เดือนมีเงินฝากเดือนละ 3300 บาท เงินจำนวนนี้เอาไปฝึกธนาคารเปิดให้สมาชิกกู้ได้ โดยเอาสมุดธนาคารที่ฝากไปค้ำประกันและเอาเงินธนาคารมาให้กู้ ตามที่คณจะกรรมการและสมาชิกเห็นชอบ เช่นกู้ไปค้าขาย กู้ไปใช้หนี้ ซื้อยานพาหนะให้ลูกไปโรงเรียน เป็นทุนการศึกษา ฯลฯ กู้จากธนาคารร้อยละ 15 บาท ให้สมาชิกกู้ต่อ 18 บาท 3 บาทเป็นทุนของกลุ่มทำให้สมาชิกคลายความเดือดร้อนไปได้มาก

2. กลุ่มแม่บ้าน

รับสมัครเฉพาะสมาชิกที่มาจากการกลุ่มสัจจกรณ์ออมทรัพย์ มีกิจกรรมการประกอบอาหารและรับเลี้ยงในงานต่าง ๆ เมื่อมีกิจกรรมในหมู่บ้านและกิจกรรมอื่นๆ ตามที่สมาชิกสนใจ

3. กลุ่มพัฒนาเด็กและครอบครัว

ได้รับเงินช่วยเหลือจากการ C.C.F. ประมาณ 2 หมื่นบาท โดยพิจารณาจากเด็กที่ยากจน ถูกทอดทิ้งในหมู่บ้าน เงินนี้ใช้ในการบริหารสวัสดิการ และให้เด็กตามความจำเป็นในด้านการศึกษาเล่าเรียน เช่น สมุด ดินสอ เสื้อผ้า รองเท้า เมื่อให้ไปแล้วก็จะติดตามไปดูเด็กทั้งที่

โรงเรียนและบ้าน

4. ก่อจุ่มส่งเสริมการเกษตรฯ

ส่วนมากเป็นครอบครัวที่ยากจนมากจากกลุ่มพัฒนาเด็กและครอบครัว มีสมาชิก 20 ครอบครัว โดยทางกลุ่มให้พันธ์พืชไปปลูกหลังฤดูกาลการทำนา รวมทั้งพันธ์ข้าวด้วย มี หนอง กระเทียม ถั่วเหลือง ถั่วลิสง เมื่อทำเสร็จแล้วให้คืน เช่น เอาพันธ์ไป 10 ถัง ให้คืน 15 ถัง 5 ถังที่เกินไปนั้น เอาไปเป็นทุนของกลุ่มต่อไป

5. ก่อจุ่มเลี้ยงสุกร

ครอบครัวของสมาชิกได้ สนใจที่จะเลี้ยงสุกร ทางกลุ่มก็จะซื้อพันธ์สุกรให้ในราคากล่อง 400-500 บาท ให้เข้าเลี้ยง โดยมีกรรมการไปช่วยให้ความรู้ จัดยาป้องกัน เมื่อโตขัย ได้เอาเงินคืนกลุ่มมากกว่าราคามา 100 บาท ต่อตัว บางครอบครัวต้องการเลี้ยงแม่หมู บางกลุ่มก็ซื้อแม่หมูให้ แม่ละ 4,500 บาท จูกหมูออกมากทางกลุ่มจะรับซื้อหมดเท่าราคากล่อง

6. ก่อจุ่มเลี้ยงไก่

ไก่พันธ์พื้นเมืองราดีมาก ทางกลุ่มจะให้ลูกไก่สมาชิกไปเลี้ยงครอบครัวละ 10 ตัว มีกรรมการไปดูทุก ๆ 15 วัน ถ้าไก่เจ็บป่วยก็จัดยาให้ เมื่อไก่โตพอที่ขายได้ทางกลุ่มก็จะรับซื้อหมด

4. องค์การเอกชนฯที่เน้นบทบาทด้านการศึกษาวิจัยเผยแพร่ข่าวสาร ข้อมูลและรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักรู้ในปัญหาสำคัญ เพื่อให้เป็นที่ยอมรับเข้าใจ และมีส่วนร่วมในการป้องกันแก้ไขในปัจจุบัน บทบาทขององค์การเอกชนในด้านการวิจัยเผยแพร่ กำลังเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ และเป็นบทบาทที่สำคัญยิ่งในการที่จะขยายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาสังคม ตัวอย่างของการรณรงค์เผยแพร่จะปรากฏในหลายลักษณะ เช่นในรูปของนิตยสาร วารสารและจดหมายช้าๆ ได้แก่ ข่าวคริสต์จักรรายเดือน ของมูลนิธิสภาริสต์ จักรแห่งประเทศไทย นิตยสาร “หม้อชาวบ้าน” ของมูลนิธิหม้อชาวบ้าน และวารสาร “เทคโนโลยีที่เหมาะสม” ของสมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นต้น ในรูปของงานวิจัย ได้แก่งานวิจัยเรื่อง “พัฒนาชนบทไทย : สมุทัย และมรรค” โดย อภิชัย พันธุ์เสน (2539) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก มูลนิธิภูมิปัญญา นอกจากนี้แล้วก็ยังปรากฏผลงานในรูปหนังสืออีกจำนวนมาก ได้แก่ หนังสือชุด ปัญหาสังคม (2536) โดยสภารสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ซึ่งได้รับรวมเสนอแนะปัญหา สังคมด้านต่างๆ ถึง 15 ด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาของว่างในสังคม ปัญหาอาชญากรรม ปัญหา เกี่ยวกับศาสนาและจริยธรรม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาครอบครัว ปัญหาเด็กและเยาวชน เป็นต้น นอกจากนี้ก็ยังมีผลงานเผยแพร่ของสภาราชโองการลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา อาทิ เช่น

หนังสือ “แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในการพัฒนา” โดย บุญเตียน ทองประสาร (2531) และ หนังสือ “เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน” โดย กัญญา แก้วเทพ (2538) หรือผลงานเผยแพร่ของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา อาทิเช่น หนังสือ “วิพากษ์แผนแม่บทป้าไม้” โดยวิชัยรัตน์ ปัญญาภูล (2536) และหนังสือ “ทรัพยากรชีวภาพกับสังคมไทย” โดยเจริญ คัมภีรภาน (2538)

5. องค์การเอกชนฯ ที่เน้นบทบาทในการบริหารจัดการด้านและเสนอแนะ เพื่อให้มีการนำไปปฏิบัติกันในวงกว้างยิ่งขึ้น ซึ่งบทบาทด้านนี้เป็นผลจากการท่องค์กรเอกชนส่วนใหญ่ เป็นองค์การขนาดเล็ก และมีอิสระสูงในการทำงาน จึงสามารถบริหารจัดการด้านขององค์กรเอกชนส่วนใหญ่ ได้เป็นอย่างดี ตามความคิดความเชื่อของตนเอง ซึ่งผลการทดลองเหล่านี้จะเป็นบทเรียนในการพัฒนาที่รัฐบาลและองค์กรเอกชนฯ อื่นๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ ตัวอย่างขององค์การเอกชนฯ ที่มีการดำเนินงานในลักษณะนี้ ได้แก่ กรณีบทบาทขององค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรป้าไม้ (ป้าคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร) และ การดำเนินงานตามโครงการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐาน ตำบลครีแก้ว อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ขององค์กรแทร์ เป็นต้น

การจัดการทรัพยากรป้าไม้ (ป้าคำชะอี)

โดย องค์กรชุมชน (สามพันธ์ เดชะอธิก, 2536:49-52)

ป้าคำชะอี เป็นป้ากว้างหลายพันกิโลเมตร ต่อเขตเขาง่วงจังหวัดกาฬสินธุ์ โดยเฉพาะในช่วงปี 2517 เป็นระยะที่มันสำปะหลังขึ้นราคากาชาดบ้านพากันบูกป่าเพื่อปลูกมันสำปะหลังองค์กรชุมชนบ้านจึงได้ร่วมกันคิดว่าถ้าไม่สงวนป่าไว้จะไม่เหลือ การจะพึงสำรวจหรือเจ้าหน้าที่ป้าไม้ขออย่างเดียวไม่ได้ เพราะมีกำลังน้อย จึงเสนอเรื่องสูสภากำบ佬 และเริ่มดำเนินการในบริเวณอุทยานน้ำตกคำชะอี เนื้อที่ 450 ไร่ ซึ่งมีป่าดง มีหนองน้ำ มีน้ำตก ซึ่งต่อมามีการจัดงานน้ำตกทุกปี ในช่วงตุลาคม-พฤษจิกายน ทำให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดมุกดาหาร

วิธีการรักษาป่า เริ่มตั้งแต่การขอร้องชาวบ้าน การนำประเด็นเข้าหารือในประชุมสภา ตำบล และการประชุมกันชาวบ้านรอบๆ บริเวณนั้น ขอร้องไม่ให้ตัดป่า เพราะป่าจะหมดถ้าตัดไปเรื่อยๆ จากนั้นก็ติดป้ายห้ามตัดไม้ในเขตป่า มีการตั้งกฎในที่ประชุม 5 หมู่บ้าน ถ้าใครตัดไม้จะปรับ 500 บาท ซึ่งได้เคยปรับมานายล่ายราย ชาวบ้านเลยขยายกลัว ต่อมาก็ได้งบจากสภากำบ佬มาทำรั้ว ลวดหนามโดยรอบและได้งบ สส. มาสร้างศาลาแล้วจัดให้เป็นเขตอนุรักษ์พันธุสัตว์ป่า

นอกจากนี้มีป่าปุตรา เนื้อที่ 87 ไร่ ป่าปุตราชาวบ้านไม่กล้าอยู่ ถ้าใครตัดไม้จะเจ็บป่วย โดยเฉพาะชาวคำชะอีเชื่อถือมาก มีการเลี้ยงปุตราทุกปี ในช่วงวันที่ 13 เมษายน เดี่ยวนี้มีล้านกงส์ เข้าไปป่าอยู่แลเพิ่มตัวยังอีกแรงหนึ่ง

ชาวบ้านภูมิใจที่ได้จัดการป่าโดยมีสภารำบลเป็นหลักและกระจายมาสู่คณะกรรมการหมู่บ้าน ชาวบ้านไม่กล้าตัดไม้ ถ้าตัดไม้จะถูกปรับตามที่คณะกรรมการทันที ในพื้นที่มีน้ำหลายบ้านหลายตากันดูมีการพูดในที่ประชุมต่าง ๆ และเสียงตามสายเสมอ ๆ ว่าถ้าหากป่าหมด สภารำบล สภาพน้ำจะเป็นอย่างไร

องค์กรชาวบ้านในบริเวณแถบนี้เคยต่อต้านกับบริษัทค้าไม้ที่ได้สัมปทานในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูคริสต์ เนื้อที่ 156,000 ไร่ พอมีการคัดค้านบริษัทก็เลื่ยงไปเป็นการชุดแรลกินเน็ตแทน แต่ชาวบ้านคิดว่าก็จะได้แต่ต้องตัดไม้ออกหมดก่อนจึงยังต่อต้านอย่างเข้มแข็ง จนบริษัทต้องพยายามจะให้เงินผู้นำชาวบ้านถึง 3 แสนบาท แต่ผู้นำไม่เล่นด้วย เลยต่อสู้กันมาเรื่อย ๆ ถึงกับได้เกยเดินขบวนไปกรุงเทพฯ จนกระทั่งต่อมา ภัยหลังเกิดน้ำท่วมทางภาคใต้อย่างหนัก รัฐบาลจึงได้ตัดสินใจยกเลิกการสัมปทานป่า และประกาศเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่าภูคริสต์

ความสำเร็จที่เกิดขึ้น ทำให้รู้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างมาจากการความช่วยเหลือของประชาชนตัวเล็ก ๆ จากองค์กรชาวบ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน สภารำบล โดยเฉพาะปัจจุบันสภารำบลคำชะอีได้รับงบประมาณมาช่วยอนุรักษ์ป่าไม้จากหน่วยงานต่างๆ เป็นประจำทุกปี

โดยสรุปการจัดการทรัพยากรป่าไม้โดยองค์กรชุมชนที่ป้าคำชะอีมีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1. การสร้างความเข้าใจและการระดูให้ชาวบ้านตระหนักรู้ถึงความสำคัญของป่าไม้ทั้งด้านคุณและโทษ ผลดี ผลเสียต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นถ้าพื้นที่ป่าไม้ต้องหมดไป โดยการประชุมชาวบ้านและการประชาสัมพันธ์ผ่านเครื่องขยายเสียง

2. สร้างกลไกการทำงานโดยใช้สภารำบล ซึ่งเป็นองค์กรของรัฐที่มีอยู่แล้วและทุกหมู่บ้าน จะได้ประโยชน์ร่วมกัน

3. ใช้การมีส่วนร่วมของประชาชนสร้างภูมิปัญญาโดยคณะกรรมการสภารำบลจะเป็นผู้ร่างภูมิปัญญาขึ้นมาก่อน แล้วนำเสนอร่างต่อที่ประชุมของชาวบ้านทั้ง 5 หมู่บ้าน ชาวบ้านจะใช้เกทีที่ประชุมปรับแก้ไขเพิ่มเติมร่างที่คณะกรรมการนำเสนอ แล้วลงประชามติ

4. พื้นที่ ๆ จะอนุรักษ์ไว้ต้องร่วมกันกำหนดสถานะเขต ที่ขัดเจนพร้อมติดป้ายประกาศ ให้เห็นเด่นชัด

5. ปลูกฝังให้ชาวบ้านทุกเพศ ทุกวัย เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและมีความหวังแทนในทรัพยากรป่าไม้ ด้วยการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น ใช้เป็นสถานที่ทำบุญลงกราบ สร้างสำนักสงฆ์ สร้างศาลปูตา ประชาสัมพันธ์ เชิญชวนให้คนภายนอกเข้ามาท่องเที่ยว จะทำให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในสิ่งที่ได้ร่วมกันสร้างผลงานของตนเอง และกระทำต่อเนื่องเป็นประจำทุกปี

6. ผู้นำต้องรักษาภูมิปัญญาที่ชาวบ้านได้ร่วมกันตกลงเอาไว้อย่างเคร่งครัด แม้แต่ญาติพี่น้องของผู้นำเอง เมื่อจะทำผิดก็ไม่อาจจะละเว้นได้

1. *NGC 4113* reference
2. *NGC 4113* LAMP

องค์การแซร์ กับ โครงการสาธารณสุขมูลฐาน (เอกสารเผยแพร่, 2539)

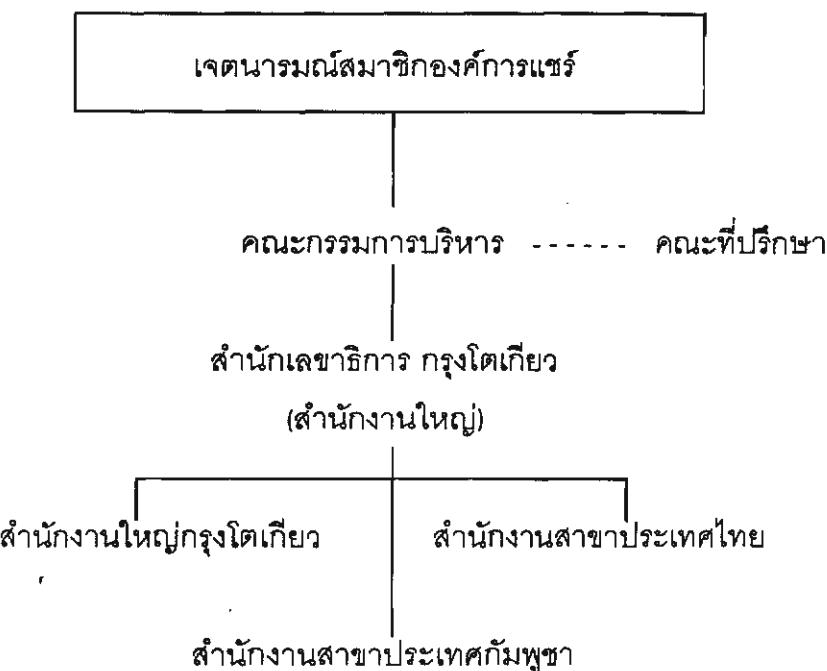
ประมาณปลายทศวรรษที่ 7-8 (พ.ศ. 2521-2523) เป็นช่วงแห่งความตื่นตัวของประชาชนญี่ปุ่นในการเสียสละความสุขส่วนตัว เข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับองค์การเอกชนอย่างกว้างขวางอันเนื่องมาจากการ อยพนหลังในลเข้ามาประเทศไทยของประชาชนกัมพูชาจากการนี้กัยสกุลโนดในประเทศไทยของตน อาสาสมัครชาวญี่ปุ่นจำนวนมากจะต้องริชั่นเข้าไปยังศูนย์อยพยพชายแดนไทยเพื่อให้ความช่วยเหลือเท่าที่ตนจะทำได้ในการบรรเทาทุกข์แก่ผู้อยพยพที่น่าสงสารเหล่านั้น และเป็นจุดเริ่มต้นของการรวมตัวก่อตั้งองค์การแซร์ของผลการตกลงกิจกรรมของกลุ่มแพทท์ พยาบาล และผู้สนใจชาวญี่ปุ่น จากกิจกรรมบรรเทาทุกข์ทางสาธารณสุขนี้เมื่อวัน พ.ศ. 2526 กระทรวงพัฒนาองค์กรในทุกด้านเพื่อการพัฒนาชุมชนกับประชาชนในชุมชนต่างๆ ของประเทศไทยกำลังพัฒนาความเข้มแข็งเติบใหญ่ขององค์การแซร์นี้ได้รับการช่วยเหลือสนับสนุนจากองค์การเจ.วี.ซี. (The Japanese International Volunteer Center : JVC.) ซึ่งเป็นองค์การเอกชนระดับแนวหน้า เป็นองค์การพีเลี้ยงมาแต่ต้น

สถานะขององค์การแซร์นั้นวางอยู่บนพื้นฐานของสมมัคคี ไม่ผูกพันข้อความเมือง
หรือศาสนา ได้ฯ องค์การแซร์มีความการณ์ร่วมกันที่จะฝ่าฟันให้บรรลุเป้าหมายดังนี้

1. เพื่อให้มวลชนชุมชนลักษณะภารมีชีวิตที่ผาสุก โดยมีสุขภาพอนามัยดี
2. เพื่อร่วมดำเนินการกับสาหานชนชาวญี่ปุ่น ในอันที่จะดำเนินไวซึ่งสันติภาพและการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

องค์การแพร์มีสมาชิกให้การสนับสนุนประมาณ 600 คน สมาชิกโดยส่วนใหญ่มาจากสาขาวิชาชีพแพทย์ พยาบาล นักศึกษาแพทย์และพยาบาล ตลอดจนผู้สนใจจากวิชาชีพอื่นๆ มวลสมาชิกเป็นผู้กำหนดหลักการและแนวทางต่าง ๆ ขององค์กรร่วมกันในการประชุมประจำปี ซึ่งสมาชิกแต่ละคนมีสิทธิ มีเสียงเท่าเทียมกันเสมอ ในการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจต่าง ๆ

แผนผังองค์ประกอบขององค์การแพร์

สำหรับในประเทศไทยนั้นใน พ.ศ. 2533 องค์การแพร์ได้ส่งพยาบาลอาสาสมัคร ชื่อ น.ส. พุมิโกะ คุโди เข้ามาปฏิบัติงานในภาคอีสาน ตามโครงการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐาน ร่วมกับ สำนักงานควบคุมโรคติดต่อเขต 7 อุบลราชธานี โดยโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้วได้แก่ โครงการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐาน ตำบลศรีแก้ว อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นแห่งการเรียนรู้ชุมชนอีสานในทุก ๆ ด้าน ซึ่งองค์การแพร์ได้นำความรู้เหล่านี้มาชี้นำในการประสานงาน การพัฒนาสาธารณสุขมูลฐานในโครงการย่อย ๆ ดังนี้

1. โครงการรณรงค์ป้องกันโรคอุจจาระร่วง “บ้านน้อยสะอาด”

สืบเนื่องจากสถานการณ์ โรคอุจจาระร่วงในภาคอีสานมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยเฉพาะในเขตจังหวัดยโสธร ที่มีอัตราเกิดโรคมากที่สุด ต่อจากจำนวนผู้ป่วย 999 คน ต่อประชากร 100,000 คน ในปี 2528 เพิ่มเป็น 1,933 คน ต่อประชากร 100,000 คน ในปี 2535

สำหรับชุมชนคุ้มบ้านน้อย ตำบลศรีแก้ว อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร เป็นชุมชนที่มีประชากรประมาณ 10 ครอบครัว 50 คน พบร่วมมีจำนวนผู้ป่วย โรคอุจจาระร่วงทุกสปดาห์ โดยเฉลี่ยเดือนละ 2 - 9 คน ในจำนวน 10 หลังคาเรือนนี้มีส่วนใช้เลี้ยงอาหารในครัว จึงทำให้เกิดการติดต่อเชื้อโรค ทำให้เกิดการระบาดอย่างรุนแรง

ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้างทำงานและงานสวนอื่น ๆ และหลังเลิกงานพากผู้ชายนิยมกินเหล้า และเล่นการพนัน

อาสาสมัครองค์การแซร์ จึงได้เลือกคุ้มบ้านน้อยเป็นกลุ่มเป้าหมาย ในการรณรงค์ร่วมกับ อสม. และเจ้าหน้าที่ สถานีอนามัยตำบลศรีแก้ว ตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนเกิดความตื่นตัว ในปัญหาของโรคอุจจาระร่วงที่มีต่อชุมชน ตลอดจนสามารถขยายผล เกิดความตระหนักไปครอบคลุมปัญหาสุขภาพอื่น ๆ
2. เพื่อให้ประชาชนในชุมชนปรึกษาหารือร่วมกัน และก่อเกิดการประสานงาน ในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

วิธีการดำเนินการ

เข้าร่วมการประชุมประจำเดือนของชุมชนโดยมีเจ้าหน้าที่สถานีอนามัยตำบลศรีแก้วและ อสม. ร่วมกันคิดค้นรูปแบบกิจกรรม เช่น การแสดงละครสัน การสาธิตทำน้ำเกลือแร่ด้วยตนเอง การทำสวนสมุนไพร ' หรือการทำยาสมุนไพรแบบแคปซูล ตลอดจนการร่วมกับประชาชนในชุมชน นั้นชุดบ่อ่น้ำตื้น เป็นต้น

การประเมินผลพบว่า

ในช่วงแรกประชาชนต่างกล่าวกันว่า " การรักษาง่ายมากกว่าการป้องกันเสียอีก " หลังจากเจ้าหน้าที่สอ. อสม. และอาสาสมัครองค์การแซร์ได้ร่วมกันดำเนินงานในชุมชนอย่างใกล้ชิด ผ่านการปรึกษาหารือ แสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางเพื่อค้นหาสาเหตุของโรคอุจจาระร่วง ชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นลำดับ เช่น พยายามละเว้นพฤติกรรมก่อโรค ค้นหาวิธีการง่ายๆ เท่าที่หาได้ในชุมชนซึ่งป้องกันโรคได้ เช่น ทำน้ำเกลือแร่แทนการซื้อน้ำอัดลม หรือซื้อยาปฏิชีวนะ ใช้กระบวยตักน้ำจากโถ่งแทนการใช้มือจับแก้วจุ่มลงตักน้ำ ชุดบ่อ่น้ำตื้น เลิกเล่นการพนันและหันมาซื้อตุ่มน้ำขนาดใหญ่เก็บน้ำฝน ตลอดจนสร้างสัมมนาแบบประยัดใช้ เป็นต้น

2. โครงการตรวจสุขภาพประจำปี โดย อสม. ตำบลศรีแก้ว อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

โครงการนี้เป็นกิจกรรมขยายผลจากการบ้านน้อยสะอาด หลังจากได้ดำเนินกิจกรรม รณรงค์ที่ คุ้มบ้านน้อย ได้ระยะเวลา ตอนต้นปี พ.ศ.2536 อสม. ได้ชี้ปัญหาการขาดทักษะที่จำเป็น ในการตรวจร่างกายเบื้องต้น ซึ่งไม่อาจประเมินได้ว่าคร้มปัญหาอะไร และไม่สามารถให้คำแนะนำได้ ๆ ได้เลย ฉะนั้นองค์การแซร์จึงให้การสนับสนุนโครงการนี้โดยจัดการอบรม อสม. และกำหนด วันตรวจสุขภาพ ปีละ 2 ครั้ง ตั้งแต่นั้นมา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อกระตุ้นประชาชนให้สนใจการดูแลสุขภาพ จากโรคภัยไข้เจ็บที่สามารถป้องกันได้
2. เพื่อเสริมบทบาทและทักษะของเจ้าหน้าที่สอ.และอสม.ในการป้องกันความเจ็บป่วยจากโรคต่างๆ ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน
3. เพื่อสนับสนุนความเป็นผู้นำหน้าในการรณรงค์ส่งเสริมสุขภาพ และการป้องกันของ อสม. และเจ้าหน้าที่สอ.

วิธีดำเนินการ

1. การฝึกอบรม "การตรวจสุขภาพ และทักษะที่จำเป็น" แก่อสม. โดยเจ้าหน้าที่สอ.ศรี แก้วเป็นเวลา 3 วัน
2. ให้บริการตรวจสุขภาพแก่ประชาชนทั่วไปทุกหมู่บ้าน ในตำบลศรีแก้ว ปีละ 2 ครั้ง โดยอสม. และเจ้าหน้าที่ สถานีอนามัยตำบลศรีแก้ว
3. บริการตรวจสุขภาพมี ดังนี้คือ ความดันโลหิต ชั้งน้ำหนักและวัดส่วนสูง วัดความ สามารถในการมองเห็น ตรวจน้ำตาลในปัสสาวะ ตรวจระดับคอหอยพอก ซักประวัติเจ็บป่วยทั้ง อดีตและปัจจุบัน ซึ่งได้จัดทำบัตรบันทึกสุขภาพและให้ผู้มารับบริการเก็บรักษาเองเพื่อนำไปพบเจ้า หน้าที่สอ.หรือโรงพยาบาลเมื่อเกิดเจ็บป่วย
4. ประชุมก่อน และ หลัง การตรวจสุขภาพประจำปีโดยอสม. เพื่อเตรียมการ และสรุป ผลการบริการเพื่อปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น รวมทั้งเป็นการกระจายข้อมูลทาง สาธารณสุขแก่กันด้วย

ผลการดำเนินงาน

อสม.พน.ว่าประชาชนส่วนใหญ่ประสนบถูกทาง ปอดศรีษะและอ่อนเพลีย พากເชาได้แลก เปลี่ยนความรู้ถึงสาเหตุของการเหล่านี้ และได้ข้อสรุปว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการขาดสารไอโอดีน และได้รับการยืนยันจากการจดบันทึกสถิติผู้มารับบริการพบว่าจำนวนครึ่งหนึ่งของผู้มารับบริการ เป็นโรคคอหอยพอก พากເชาได้ผสมน้ำไอโอดีนมอบให้ประชาชนทั่วไป และผู้ป่วยโรคคอหอยพอก พร้อมทั้งคำแนะนำในการผสมกับน้ำดื่มนหรือน้ำปลา

ประมาณกลางปี พ.ศ. 2537 ในการเตรียมสำหรับการบริการตรวจสุขภาพประจำปีโดย อสม. ซึ่งเป็นการทบทวนความรู้และฝึกเพิ่มเติมทักษะที่จำเป็น ในการตรวจร่างกายเบื้องต้นนั้น ได้รับคำร้องขอจาก อสม. บ.ดอนโนกซ์ ต.ไฟนูลย์ อ.น้ำดี จ.อุบลราชธานี เข้าร่วมสังเกตการณ์ ซึ่ง อสม. ต.ศรีแก้ว ได้สาธิตการใช้อุปกรณ์ต่าง ๆ และเติมใจช่วยฝึกหัดจน อสม.ดอนโนกซ์สามารถใช้อุปกรณ์ต่างๆ และแปลผลได้ถูกต้อง

นอกจากนี้ในการบริการตรวจสุขภาพประจำปี เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. 2537 นั้น ได้จัดเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรม แก่บุคลากรชาวภัยพูชาอีกด้วย อสม.ได้ทำหน้าที่พี่เลี้ยงให้แก่ผู้รับการอบรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

และเช่นกันในระหว่างวันที่ 18 มกราคม - 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2538 การฝึกอบรม “การพัฒนาสาธารณสุขของประเทศไทย” แก่บุคลากรชาวภัยพูชา กลุ่มที่ 2 อสม.ได้ทำหน้าที่พี่เลี้ยงผู้ทรงประสิทธิภาพอีกด้วย

ตลอดเวลา 5 ปีที่ผ่านมา อสม.ได้พัฒนาตนเองจากการร่วมทำกิจกรรมและการอบรม ต่างๆ อย่างต่อเนื่อง พากเข้ารับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของตนเองที่กล้าคิด กล้าทำมากขึ้น มีความรู้ และทักษะต่างๆ ที่ถูกต้องเพิ่มขึ้น ในด้านทัศนคติของประชาชนที่เดิมมองบทบาทของ อสม. เป็นลูกน้องของเจ้าหน้าที่สอ. เริ่มให้การยอมรับ อสม.ในบทบาทผู้นำน้ำจากการพัฒนาสุขภาพ มากขึ้นเป็น ลำดับและประชาชนสนใจในการตีมน้ำผู้สมสารอีกด้วยเพื่อรักษา หรือป้องกันโรคคงอยพอก รวมทั้งมาตรการร่างกายเมื่อเริ่มมีอาการไม่สบายแทนที่จะหาชื้อยากินเองดังแต่ก่อน

3. บทสรุป

จากสภาพของการพัฒนาชนบทปัจจุบัน ซึ่งปรากฏชัดว่า มีลักษณะของการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนและส่งผลกระทบให้ยิ่งพัฒนาไปทาง ชาวชนบทก็ยิ่งประสบกับปัญหาและยากจนลงมากขึ้น ท่านนั้น ดังนั้นนักวิชาการและผู้ปฏิบัติหลายฝ่ายจึงได้เริ่มออกแบบเรียกร้องให้รัฐบาลปรับปรุงทิศทาง การพัฒนาจากเดิมที่มักจะเป็นการพัฒนาจากเบื้องบนมาสู่แบบการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วม จากทุกฝ่าย ประกอบกับกระบวนการช่วยเหลือจากต่างชาติที่เริ่มหลังให้แล้วมากขึ้น ในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2524 เป็นต้นมา จึงทำให้บทบาทขององค์การเอกชนสามารถประยุกต์ขยายตัวเพิ่มขึ้น อย่างมากทั้งในประเด็นของรูปแบบกิจกรรม และที่นี่ที่ของการพัฒนาดังนั้นจากการขยายตัวดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่ยุ่งยากมากขึ้นในการที่จะอธิบายถึงบทบาทขององค์การเอกชนฯ ในปัจจุบัน ซึ่งในงานชั้นนี้ได้ประยุกต์แนวทุทางการจัดประเทบทบทบาทที่กำหนดขึ้นโดยคณะกรรมการติดตามผลการสัมมนาองค์การพัฒนาเอกชน (2528) ซึ่งได้แบ่งประเทบทบทบาทโดยเน้นที่รูปแบบการดำเนินกิจกรรมออกเป็น 5 ประบท คือ

1. องค์การเอกชนฯ ที่เน้นบทบาทในการให้บริการและการสร้างเคราะห์ ซึ่งมักจะเป็นองค์การที่มีขนาดใหญ่และมีงบประมาณมากเพียงพอที่จะให้ความช่วยเหลือแก่ประชาชนในลักษณะการให้ความสนับสนุนหรือช่วยเหลืออย่างเดียวที่ อาทิเช่น มูลนิธิศูนย์มิตรแห่งประเทศไทยและสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน เป็นต้น

2. องค์การเอกชนฯ ที่เน้นการให้การศึกษา ฝึกอบรมและสร้างจิตสำนึกร่วม เพื่อให้ประชาชน มีความรู้พื้นฐาน สามารถช่วยตันเองในการดำรงชีวิต และปรับตัวให้เข้ากับสภาพที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคม ซึ่งองค์การเอกชนฯ ในกลุ่มนี้จะเน้นกิจกรรมในเรื่องของการฝึกอบรมและการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมเพื่อที่จะให้เกิดการเรียนรู้และสามารถช่วยตัวเองได้ในที่สุด ซึ่งตัวอย่างของงานประทบที่ได้แก่ โครงการส่งเสริมธุรกิจ หรืออุตสาหกรรมขนาดเล็กขององค์การแคร์นานาชาติ และการส่งเสริมการท่องผ้าพื้นเมืองโดยคณะกรรมการเครือข่ายหัดดกรุณและพัฒนาสตรีอีสาน เป็นต้น

3. องค์การเอกชนฯ ที่เน้นส่งเสริมการจัดองค์การหรือการรวมกลุ่ม ซึ่งมักจะมีจุดเริ่มต้นจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความคิดก้าวหน้าที่จะแก้ปัญหาของท้องถิ่นของตน โดยวิธีการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วม ซึ่งตัวอย่างที่เห็นได้ชัด ได้แก่บทบาทของครูชบ ยอดแก้ว แห่งกลุ่มออมทรัพย์ตำบลน้ำขาว อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา และกลุ่มสหกรณ์เชิงดอย ภายใต้การนำของพ่ออินสอน สร้อยสุวรรณ

4. องค์การเอกชนฯ ที่เน้นบทบาทด้านการศึกษาวิจัยและเผยแพร่ข่าวสารข้อมูล เพื่อเผยแพร่ความรู้แก่ประชาชนทั่วไป ซึ่งองค์การที่มีบทบาทในด้านนี้อย่างชัดเจนก็ได้แก่ มูลนิธิภูมิปัญญา สถาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย สมาคมเทคโนโลยีที่เหมาะสม สถาคาดอลิกแห่งประเทศไทย เพื่อการพัฒนา และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา เป็นต้น

5. องค์การเอกชนฯ ที่เน้นบทบาทในการริเริ่มทดลอง และเสนอแนะแนวทางการพัฒนาใหม่ ๆ เพื่อให้เป็นแนวทางการดำเนินงานขององค์กรหรือหน่วยงานอื่น ๆ อาทิเช่น การดำเนินงานจัดการทรัพยากรป่าไม้ในเขตอำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร หรือ โครงการพัฒนาสาธารณสุขมูลฐานขององค์การชีวะ ซึ่งเริ่มมีการเผยแพร่สู่จังหวัดและประเทศข้างเคียงในขณะนี้

แต่อย่างไรก็ตามการแบ่งประเภทในการศึกษาครั้นนี้ก็หาได้เป็นรูปแบบที่ดีที่สุดก็หาไม่เนื่องจากบทบาทขององค์การเอกชนฯ ในปัจจุบันมีความหลากหลายกว้างขวางอย่างมาก ดังนั้นตัวแบบในการศึกษาครั้นนี้ยอมจะมีจุดบกพร่องอยู่บ้างไม่มากก็น้อย แต่สิ่งหนึ่งที่น่าจะยอมรับและเห็นพ้องต้องกันก็คือ ทีบทางการพัฒนาที่ขยายตัวออกไปครอบคลุมกิจกรรมและกลุ่มบุคคลในทุกภูมิภาคและทุกกลุ่มประชาชนผู้ต้องการความช่วยเหลือซึ่งสิ่งเหล่านี้น่าจะเป็นภาพที่น่าพึงพอใจของทุกฝ่ายที่อยากรู้น่าจะเป็นประโยชน์ในชีวิตมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองและมีความสามารถที่จะแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างแท้จริง

บรรณานุกรม

กาญจนา แก้วเทพ, เครื่องมือการทำงานแนววัฒนธรรมชุมชน กรุงเทพฯ : สถาคาดิลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538

คณะกรรมการติดตามผลการสัมมนาองค์กรพัฒนาเอกชน, “บทบาทองค์กรพัฒนาเอกชนในการพัฒนาประเทศไทย” สังคมพัฒนา ฉบับที่ 1, 2528

โครงการอาสาสมัครเพื่อสังคม, ทำเนียบองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทย กรุงเทพฯ : มีเดียพรินท์, 2529

جون อิงกากอร์น, ในไพศาล สังโวลี ทศวรรษองค์กรพัฒนาเอกชน กรุงเทพฯ : เอดิสัน เพรสไปร์ดักส์, 2534

เจริญ คัมภีรภพ, ทรัพยากรชีวภาพ กับสังคมไทย กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2538

บุญเทียน ทองประสา, แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา กรุงเทพฯ : สถาคาดิลิกแห่งประเทศไทย (เพื่อการพัฒนา, 2531

พิทยา วงศ์กุล, แนวคิดผ้าวิกฤตทุนนิยมไร้พรนแดน : เศรษฐกิจและอธิปไตยชุมชนไทย กรุงเทพฯ : บริษัทอัมรินทร์พรินติ้ง แอนด์ พับลิชิชิ่ง จำกัด, 2539

พูลทรัพย์ สวนเมือง แลภวิภาดา ชัยเวชสกุล, “การทอผ้าพื้นเมืองอีสาน” ในวิทยา ปัญญาภูต เอกสารประกอบการประชุมเรทีชานบัน 34 จัดโดยคณะกรรมการประสานงาน องค์กรเอกชนพัฒนาชนบท ศูนย์ศึกษาการพัฒนาสังคม คณะกรรมการรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และศูนย์เศรษฐศาสตร์การเมือง คณะกรรมการรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 8-17 ตุลาคม 2534

มูลนิธิคุณนิมิตแห่งประเทศไทย, รายงานประจำปี 1994

วรรณี เหล่าสุวรรณ, ข้อคิดนักพัฒนา เอกสารทางวิชาการของศูนย์บริการทางวิชาการชุมชน วิทยาลัยภาคตะวันออก, 2526

วิชูรน์ ปัญญาภูต, วิพากษ์ แผนแม่บทป้าไม้ : ความล้มเหลวในการอนุรักษ์ป้าของรัฐ กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2536

ศรีสว่าง พ่วงศ์แพทย์, ในไพศาล สังโวลี, ทศวรรษองค์กรพัฒนาเอกชน กรุงเทพฯ : เอดิสัน เพรสไปร์ดักส์, 2534

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ทำเนียบนามองค์กรพัฒนาเอกชนไทย กรุงเทพฯ, 2533

สนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน กรุงเทพฯ : โ.อ.ส. พรินติ้ง เอ็มส์, 2537

สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย , หนังสือชุดปัญหาสังคม กรุงเทพฯ : สมชายการพิมพ์,

2536

สมาคมพัฒนาประชากรและชุมชน, เอกสารเผยแพร่ พ.ศ. 2539

สมพันธ์ เทชะอธิก, การจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชน สถาบันวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2536

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่หก (พ.ศ. 2530-2534) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ยุ่นเต็ดโปรดักชั่น, 2539

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่เจ็ด (พ.ศ. 2535-2539) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ยุ่นเต็ดโปรดักชั่น, 2539

องค์การเครื่องนาชาติ, เอกสารเผยแพร่ พ.ศ. 2539

องค์การแพร, เอกสารเผยแพร่ พ.ศ. 2539

อภิรัชย พันธุ์เสน, พัฒนาชนบทไทย : สมทัยและมรรค กรุงเทพฯ : บริษัทอมรินทร์พรินติ้งแอนด์
พับลิชิ่ง จำกัด, 2539

เอนก นาคบุตร, รายงานการวิจัยเรื่องศักยภาพ อพช. ไทย รายงานการวิจัยเสนอต่อสถาบัน
ชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2533 (อัดสำเนา)

Dej Poomkacha, "And Then What Next Thai NGOs," in Jaturong boonyarattanasoontorn and Gawin
Chutima (eds) , *Thai NGOs : The Continuing struggle for Democracy* Bangkok
: Edison Press Products, 1995

William, Glenn, "Community Participation and the Role of Voluntary Agencies in Indonesia," in *Prisma*
(March, 1980)

องค์การเอกชนสาธารณะโดยชื่นเกี่ยวกับแรงงานใน
ประเทศไทย : ภาพรวมและทางเลือก

งานวิจัยเรื่อง “องค์การเอกชนสาธารณะโซเชียลเกี่ยวกับแรงงานในประเทศไทย : ภาพรวมและทางเลือก”

บทคัดย่อ

ดร. โชคชัย สุทธาเวศ

งานวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจพิจารณาและวิเคราะห์เพื่อประเมินสถานภาพ สภาพปัญหาต่างๆ ขององค์การพัฒนาทั้งการพยาบาลสังเคราะห์องค์ความรู้เชิงแนวคิดทฤษฎีเบื้องต้นเกี่ยวกับองค์การเอกชนสาธารณะโซเชียลเกี่ยวกับแรงงาน

การวิจัยได้ดำเนินการกับองค์การเหล่านี้โดยรวมແທບหั้งนมด (ยกเว้นบางองค์การที่เห็นว่ามีตัวแทนองค์การในແນວนั้นๆ อยู่ในการศึกษาครั้งนี้แล้ว โดยเฉพาะองค์การเกี่ยวกับแรงงานเด็กที่จะไม่ศึกษา) จากจำนวนองค์การเหล่านี้ที่มี 20-25 แห่ง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาองค์การ 20 แห่งที่สำคัญโดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มหลักคือ กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อจัดการกับปัญหาหรือพัฒนาแรงงานเป็นหลักกับองค์การที่จัดการกับปัญหาแรงงานเป็นส่วนประกอบ สัดส่วนของหั้ง 2 ประนีทมีครึ่งต่อครึ่ง การศึกษายังคงลุ่มถึงองค์การประเภทนี้ของชาติต่างประเทศที่เปิดดำเนินการในประเทศไทยด้วย

ประเด็นสำคัญของการวิจัยได้วิเคราะห์ถึงความแตกต่างขององค์การเหล่านี้ในแง่ความเป็นมาในการก่อตั้ง อุดมการณ์ วัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมาย การจัดองค์การและระบบการทำงาน แนวทางและวิธีการทำงาน แหล่งเงินทุนและรายได้ ปัญหา/อุปสรรคต่างๆ รวมทั้งข้อสังเกตพิเศษในเชิงการประเมินองค์การ (โดยคร่าวๆ) นอกจากนี้ได้ศึกษาถึงวิธีการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ หรือไม่มากน้อยเพียงใด มีการเข้าข้อง สงเสริม ประสานกันหรือไม่อย่างไร สำรวจถึงการพึงตนเองทางการเงิน สถานภาพทางกฎหมาย แนวโน้มการดำเนินงานในอนาคต รวมถึงการพิจารณาถึงการเดิมโต/ตอกต้า/หยุด/และดักจุกกรรมขององค์การเหล่านี้

ผลการวิจัยพบว่าองค์การเหล่านี้มีความแตกต่างในความเป็นมาของ การก่อตั้ง โดยส่วนใหญ่จะเกิดอย่างเป็นอิสระเพื่อทำงานครอบคลุมในดูดที่ยังขาดแคลนอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีอยู่บ้างที่แตกตัวมาจากการ/โครงการเดิม โดยส่วนใหญ่องค์การเหล่านี้จะใกล้ชิดกับฝ่ายแรงงาน มีเพียง 1 แห่งใกล้ชิดกับทางราชการคือ มูลนิธิคุณภาพ และไม่มีองค์การเอกชนสาธารณะโซเชียลเกี่ยวกับแรงงานแห่งใดที่ใกล้ชิดหรือสนับสนุนโดยฝ่ายนายจ้าง อุดมการณ์ขององค์การเหล่านี้ส่วนใหญ่เข้าข่ายการแสวงหาความยุติธรรมในการใช้แรงงานและเข้าถึงสิทธิของผู้ใช้แรงงาน มีการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์โดยส่วนใหญ่ แต่เน้นหนักวัตถุประสงค์ตามข้อบังคับในแต่ละข้อไม่เท่ากัน ด้วยข้อจำกัด

จากแนวทางขององค์การ ความเป็นมาในการก่อตั้ง เงินทุน และบุคลากร มีการปรับเปลี่ยนหรือเพิ่มเติมวัตถุประสงค์บ้างในองค์การบางแห่ง เพื่อให้องค์การทันสมัยและทำงานได้ครอบคลุม ยิ่งขึ้น องค์การเหล่านี้มีกลุ่มเป้าหมายแรงงานทั้งผู้ใหญ่ เด็ก และสตรี แต่จะไม่เน้นแรงงานสูงอายุและองค์การที่ทำงานด้านข้อมูลการณรงค์เคลื่อนไหว จะทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นแรงงานที่รวมตัวจัดตั้งเป็นสหภาพแรงงานมากกว่าที่ไม่รวมตัวจัดตั้ง องค์การที่มีสายสัมพันธ์ทางศาสนา (คริสต์) จะทำงานกับแรงงานไม่รวมตัว โดยเฉพาะแรงงานอพยพและนอกรอบ การจัดองค์การ และระบบการทำงานพบว่ามีคณะกรรมการบริหารกำหนดนโยบาย บางแห่งอาจมีคณะกรรมการอำนวยการ ที่ปรึกษาด้วย ผู้จัดการจะมีอำนาจในการดูแลการปฏิบัติงานประจำวันและควบคุมดูแลการทำงานของเจ้าหน้าที่ ในบรรดาองค์การเหล่านี้มีเพียงสมาคมเพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชน จะมีการจัดระบบสมาชิกและให้สมาชิกเลือกตั้งคณะกรรมการบริหาร องค์การส่วนใหญ่จะมีการจัดระบบการหมวดวาระและแต่งตั้งคณะกรรมการบริหาร 2-4 ปีต่อครั้ง องค์การที่ยุติการดำเนินงานหรือลดกิจกรรมลงไป มักจะเกิดกับองค์การที่การทำงานยึดตัวบุคคลเป็นหลัก

องค์การที่ดำเนินงานอย่างขยันขันแข็งมักจะเป็นองค์การที่มีแนวทางการทำงานเป็นประชา-ธิปไตยภายในองค์การสูง แนวทางการทำงานวิธีการทำงานทั่วไปจะมีมาตรฐานมาจากความเป็นมาในการก่อตั้งและลักษณะเฉพาะของแต่ละแห่ง จะมีการทำงานข้ามขั้นกันบ้างแต่เป็นส่วนน้อย มีการรวมตัวในรูปเครือข่ายตั้งแต่ พ.ศ. 2534 แต่ยังจำกัดตัวเฉพาะองค์การที่ทำงานในเชิงข้อมูลการณรงค์เคลื่อนไหวในขั้นตอนการแรงงาน ซึ่งมีประมาณ 1/4 ขององค์การทั้งหมด ในด้านแหล่งทุน และรายได้ พบว่า ส่วนใหญ่ต้องพึ่งต่างประเทศและได้รับการสนับสนุนจากภายในประเทศน้อย มีอยู่จำนวนหนึ่งที่พึ่งพาต่างประเทศโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้เป็นไปได้ว่าองค์การเหล่านี้ต้องทำงานเพื่อเรียกร้อง/ ต่อสู้เพื่อสิทธิของคนงาน ซึ่งขัดกับวัฒนธรรมการให้ท่านของคนไทยที่ให้ท่านเพระเห็นอกเห็นใจ สงสารเมื่อเดือดร้อน องค์การที่จะได้รับงบประมาณประจำปีจากรัฐบาลมีเพียงแห่งเดียวคือ มูลนิธิพิธกัณฑ์แรงงานไทย การขาดแคลนเงินทุนทำให้องค์การเหล่านี้พยายามพึ่งตนเองด้วยการขาย สิ่งของ จดรายภารกุศล ทอดผ้าป่า และขายสิ่งพิมพ์ เป็นต้น การรับบริจาคจากบุคคลที่นำไปยังมีน้อยมาก

ปัญหาและอุปสรรคพบว่า มีในเรื่องการไม่เพียงพอทางการเงิน การขาดแคลนเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานต่อเนื่อง มีใจรักงานด้านนี้เพียงพอ เป็นปัญหานักๆ ต่อมาเป็นปัญหาความห่างเหินระหว่างคณะกรรมการบริหารกับเจ้าหน้าที่ในการปรึกษาหารือการทำงาน ปัญหาขาดความรู้ ความสามารถที่เพียงพอของเจ้าหน้าที่ การขาดแคลนอุปกรณ์ เครื่องมือที่ทันสมัยและเพียงพอในองค์การส่วนใหญ่ และรวมทั้งปัญหาความไม่เพียงพอในค่าตอบแทนและสวัสดิการแก่เจ้าหน้าที่ในองค์การเหล่านี้เมื่อเปรียบเทียบกับบริษัทงานและผลงานที่เกิดขึ้นแก่แรงงานและสังคม

สำหรับในอนาคตองค์การเหล่านี้จะเพิ่มต้นทางการเงินมากขึ้นและต้องการการสนับสนุนทางการเงินจากภายในประเทศ องค์การที่เคยทำงานส่งเคราะห์ แก้ไขปัญหาให้แรงงานโดยตรง เช่น มูลนิธิด้านเด็กจะหันมาเป็นงานการให้ความรู้ทางวิชาการ การประสานงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปแก้ไขปัญหาโดยเร็วมากขึ้น นอกจากนี้มีแนวโน้มการขยายเครือข่ายการทำงานทั้งภายในและต่างประเทศ และได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาคราชการและเอกชนอื่นๆ มากขึ้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาแรงงาน

ข้อสรุปเชิงการประมวลองค์ความรู้ทางทฤษฎีเบื้องต้น ทั้งที่ได้กล่าวถึงในส่วนต่างๆ ในข้อที่ 6 และที่ระบุในข้อที่ 7 กล่าวไว้ว่า :

1. องค์การเอกชนสาธารณรัฐไทยนี้เกี่ยวกับแรงงาน มีการก่อตั้งอย่างเป็นอิสระโดยส่วนใหญ่แตกตัวมาจากการแผลงเดิมบ้าง และต้องการการทำงานที่มีผลงานเฉพาะตน
2. การดำเนินงานตามวัตถุประสงค์จะให้น้ำหนักไม่เท่ากันตามแนวทาง ความเป็นมา ข้อจำกัดขององค์การ เงินทุน และผู้ปฏิบัติงาน
3. การประสานงานเครือข่ายขององค์การเหล่านี้เริ่มจากกลุ่มที่ใกล้ชิดกับการทำงานในเชิงข้อมูล การรณรงค์สนับสนุนเคลื่อนไหวของขบวนการแรงงาน แล้วพยายามขยายตัวออกไป
4. องค์การที่จดทะเบียนตามกฎหมายมักจะดำเนินงานอย่างมีระบบและค่อนข้างมั่นคง แต่ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยของแนวทางการทำงานภายใต้ลักษณะ bottom-up หรือ top-down หากเป็นประการแรกจะทำให้องค์การดำเนินงานได้ดีกว่าแบบหลัง
5. ความสัมพันธ์ที่สมควรทดสอบต่อไปคือความสัมพันธ์ในความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของบุคคลระหว่างองค์การกับความสอดคล้องในวิธีการและเป้าหมายของบุคคลระหว่างองค์การ เพื่อดึงทิศทางความสัมพันธ์ขององค์การเอกชนสาธารณรัฐไทยนี้เกี่ยวกับแรงงานและองค์การของคนงาน (สนับสนุนแรงงาน) ตามที่ผู้วิจัยเสนอในข้อที่ 8.6

ตุดท้ายข้อเสนอแนวทางเลือกเชิงนโยบายได้ระบุไว้ในหัวข้อที่ 8

๗ - ๑๒๐๗๐๗

รายงานการวิจัย

เรื่อง “องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์เกี่ยวกับแรงงานในประเทศไทย : ภาพรวม
และทางเลือก”

ดร.โซคชัย สุทธาเวศ

1. บทนำ

ในการแก้ปัญหาแรงงาน นอกเหนือจากการมีสถาบันของรัฐบาล (กระทรวงแรงงานฯ และหน่วยงานหรือสถาบันอื่น ๆ ภายใต้กระทรวงแรงงานฯ) นายจ้าง (บริษัทห้างร้านต่าง ๆ สถาบันค์การนายจ้าง สมาคม และสหพันธ์นายจ้าง) และ ลูกจ้าง (สถาบันค์การลูกจ้าง สหพันธ์แรงงาน สหภาพแรงงาน และกลุ่มสหภาพแรงงาน) สถาบันร่วมไตรภาคีของทั้งสามฝ่าย รัฐสภา (คณะกรรมการขับเคลื่อนการแรงงานและสวัสดิการสังคม พรรคการเมืองบางพรม) องค์การ หรือ ขบวนการต่าง ๆ ที่เป็นพันธมิตร หรือ ส่งเสริมการอยู่ดีกินดีของแรงงาน เช่น ขบวนการนักศึกษา ชาวไร่ ชาวนา องค์การทางศาสนา และสื่อมวลชน เป็นต้น ได้ทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาแรงงานแล้ว ยังได้มีองค์การเอกชนเพื่อสาธารณะประโยชน์ (หรือองค์การพัฒนาเอกชน) จำนวน หนึ่งทำหน้าที่แก้ไขปัญหาด้านแรงงานด้วย ในฐานะที่องค์การเช่นนี้ ได้มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาแรงงานมิใช่น้อย จะนั่นการวิจัยเบื้องต้นอย่างเป็นพื้นฐานถึงการดำเนินงานขององค์การเหล่านี้ จึงมีประโยชน์ในเชิงการพัฒนาองค์ความรู้และนโยบายแห่งรัฐในโอกาสต่อไป

งานวิจัยชิ้นนี้จึงได้ดำเนินขึ้นด้วยเป้าหมายสำคัญ 2 ประการ คือ

1. ศึกษาและวิเคราะห์ในเชิงสำรวจพรมแดนแห่งความรู้ถึงพัฒนาการขององค์การเอกชน เกี่ยวกับแรงงานในอดีตจนถึงปัจจุบันทุกแห่ง โดยครอบคลุมประเด็นสำคัญ ๆ ต่อไปนี้ (1) การก่อตั้ง (2) อุดมการณ์และวัตถุประสงค์ (3) กลุ่มเป้าหมาย (4) การจัดองค์การและระบบการทำงาน (5) แนวทางและวิธีการทำงาน (6) แหล่งทุนและรายได้ (7) ปัญหาและอุปสรรค (8) ข้อสังเกตุพิเศษ เช่น สถานภาพทางกฎหมาย และการประเมินองค์การ

2. นำเสนอข้อสรุปเปรียบเทียบระหว่างองค์การต่าง ๆ และให้ข้อเสนอแนวทางเลือกเชิงนโยบายต่อการดำเนินกิจกรรม และการพัฒนางานขององค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์เกี่ยวกับแรงงาน

3. ประเมิณความสัมพันธ์ของด้วยแปรให้สามารถสรุปออกเป็นกฎทางทฤษฎี เพื่อประโยชน์ในการสร้างองค์ความรู้

2. การทบทวนวรรณกรรม

งานศึกษาเกี่ยวกับองค์การสาธารณะอย่างด้านแรงงานที่ผ่านมาอย่างขาดแคลนและหากมีก็จะเป็นเฉพาะรายขององค์การหรือกลุ่ม เช่น รายงานการประเมินผลมูลนิธิเพื่อนหญิง พ.ศ. 2538 ของ กสจ. แก้วเทพ และ บันทร อ่อนคำ (2538) เน้นศึกษาประเมินการดำเนินงานของมูลนิธิเพื่อนหญิงตั้งแต่ก่อตั้งจนถึง พ.ศ. 2538 งานองค์กรพัฒนาเอกชนด้านแรงงานเด็ก : ศักยภาพและทิศทางในอนาคต ของ พันธศักดิ์ ศรีเทพ (2538) เป็นการศึกษาถึงการดำเนินงานและปัญหาขององค์กรพัฒนาเอกชนเฉพาะด้านเด็ก แต่งานศึกษาที่ให้เห็นภาพรวมทั้งหมดขององค์กรด้านที่ทำด้านแรงงานโดยตรงและประกอบยังไม่เคยมีมาก่อน งานชิ้นนี้จึงเป็นการวิจัยเพื่อเป็นฐานพรมแดนแห่งความรู้ขององค์กรดังกล่าวนี้

3. แนวทางและวิธีการวิจัย

การวิจัยใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและสัมภาษณ์ key activist ของบางองค์การ ประกอบและดำเนินการระหว่างเดือน ต.ค.2538 – มี.ค.2539

4. คำถามในการวิจัย

การวิจัยใช้แนวทางการสร้างองค์ความรู้ทางทฤษฎีขึ้นภายหลังโดยไม่ใช้ทฤษฎีนำการวิจัยและพยายามตอบคำถามต่อไปนี้

1. องค์การต่าง ๆ ได้มีความเป็นมาในการก่อตั้ง ปรัชญาหรืออุดมการณ์ วัตถุประสงค์ กิจกรรมเป้าหมาย การจัดองค์การ แนวทางและวิธี (ยุทธศาสตร์) การทำงาน แหล่งทุนและรายได้ ปัญหา และอุปสรรค และมีข้อสังเกตพิเศษเมื่อนหรือแตกต่างกันอย่างไรบ้าง?
2. องค์การเหล่านี้ สามารถดำเนินงานตามวัตถุประสงค์หรือไม่ และได้นำหนักกิจกรรมตอบสนอง วัตถุประสงค์ได้มากที่สุด และเพาะเหตุใด?
3. องค์การเหล่านี้ได้มีการดำเนินงานที่ช้าช้อน ส่งเสริม ขัดแย้ง หรือประสานระหว่างกันหรือไม่อย่างไร?
4. องค์การเหล่านี้พยายามพึงดูนเองหรือไม่ อย่างไร?
5. สถานภาพในทางกฎหมายขององค์การได้ส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานขององค์กรหรือไม่ และเพาะเหตุใด?
6. องค์การเหล่านี้มีแนวโน้มการดำเนินงานในอนาคตอย่างไร?
7. ทำไมองค์การเหล่านี้จึงมีการเติบโต หรือแตกตัว หรือตกต่ำ หรือหยุด และลดกิจกรรมลงไป?

5. ขอบเขตองค์การที่ทำการศึกษา

ผู้จัดได้ทำการศึกษาเฉพาะองค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการปัญหาและการพัฒนาแรงงานเท่านั้น โดยแบ่งเป็นสองกลุ่มคือ กลุ่มที่จัดการกับปัญหาแรงงานเป็นงานหลัก กับกลุ่มที่จัดการกับปัญหาแรงงานเป็นงานประกอบ จากการศึกษาพบว่ามีองค์การดังกล่าว 20-25 แห่ง แต่ที่จะวิจัยครั้งนี้ เลือกเฉพาะที่เป็นตัวแทนสำคัญ ๆ จำนวน 20 แห่ง ดังต่อไปนี้ (1) มูลนิธิเพื่อลูกจ้างคนงานไทย (2) มูลนิธิอารมณ์ พงศ์พงัน (3) มูลนิธิคุณ agar (4) มูลนิธิเพศาล ชวัชชัยนันท์ (5) ศูนย์บริการข้อมูลและฝึกอบรมแรงงาน (6) สถาบันพัฒนาแรงงานไทย (7) มูลนิธิพิพิธภัณฑ์แรงงานไทย (8) มูลนิธิเพื่อยาวชนชนบท (9) ศูนย์ปรึกษากรรมกรก่อสร้าง (10) มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก : โครงการแรงงานเด็ก (11) มูลนิธิเด็ก : ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก (12) สมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน (13) มูลนิธิเพื่อนหญิง (14) สถาบันวิจัยบทบาทหญิงชายและการพัฒนา (15) สถาคาดหอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา (16) คณะกรรมการยุทธิธรรมและสันติ (17) มูลนิธิสภากリストจักรในประเทศไทย (18) กลุ่มเยาวชนคนงาน (19) มูลนิธิฟรีดิร์ชค เอแบร์ท (20) สถาบันการศึกษาเสรีอเชียน-อเมริกัน

องค์การดังกล่าวข้างต้น ที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อเน้นการจัดการแก้ไขปัญหาและพัฒนาแรงงาน โดยตรงคือองค์การในลำดับที่ 1 - 9 และ 20 องค์การที่ก่อตั้งขึ้นเพื่อดูแลกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ แต่มีแรงงานด้วย ได้แก่ องค์การที่ 10 - 17 นอกจากนี้องค์การที่มิใช่องค์การสาธารณะประโยชน์ (ในความหมายที่เกี่ยวกับองค์การพัฒนาเอกชน) แต่ดำเนินงานเพื่อการแก้ไขปัญหาแรงงาน ร่วมกับบางองค์การในลำดับที่ 1 - 17 คือองค์การที่ 18 ในองค์การเหล่านี้องค์การที่เป็นของชาวต่างประเทศคือ องค์การที่ 19 และ 20 อันเป็นองค์การที่มีสายสัมพันธ์กับสหภาพแรงงาน (Union - Related Organisation) ที่มี สำนักงานเปิดดำเนินการในประเทศไทย

การศึกษารั้งนี้ไม่เจาะองค์การที่มิได้มีเป้าหมายโดยตรงกับการจัดการปัญหา หรือพัฒนาผู้ใช้แรงงาน เช่น มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก ที่เน้นดูแลเด็กที่มีปัญหาทั่ว ๆ ไป และมูลนิธิผู้หญิงที่เน้นงานเกี่ยวข้องกับความเสมอภาคโดยทั่ว ๆ ไป ระหว่างหญิงและชาย เป็นต้น และไม่รวมถึงสมาคมบัณฑิตสตรีทางกฎหมาย ที่มีบ้านพักฉุกเฉิน รองรับเด็กที่มีปัญหาถูกใช้แรงงานอย่างไม่เป็นธรรม และกลุ่มพันธกิจเพื่อสังคมที่มีบ้านพัฒนาเด็กและงานสังเคราะห์ช่วยแก้ปัญหาแรงงานเด็ก แต่ได้มีการศึกษา มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก และมูลนิธิเด็ก เป็นตัวแทนการทำงานขององค์การที่ดูแลแรงงานเด็กแล้ว

ในการนำเสนอรายงานการวิจัยชิ้นนี้รายละเอียดแต่ละองค์การโปรดดูจากภาคผนวกที่ 2 และการสรุปเปรียบเทียบองค์การต่าง ๆ จากภาคผนวกที่ 1

6. ข้อค้นพบ

6.1 การก่อตั้ง

องค์การเอกชนสาธารณะประโยชน์เกี่ยวกับแรงงาน เฉพาะที่เป็นของคนไทย มีประวัติการก่อตั้งที่ แตกต่างกัน กล่าวคือมีจุดเริ่มต้นของการก่อตั้งครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2522 จากที่ได้มีการจัดตั้งมูลนิธิเพื่อลูกจ้างคนงานไทย ในช่วงเวลาที่ผลเอกเกรียงศักดิ์ ชุมชนนั้นเป็นนายกรัฐมนตรี และมีกลยุทธการบริหารแรงงานที่สร้างเครือข่ายในการกำกับดูแลฝ่ายกรรมกร จึงได้ทำการสนับสนุนการก่อตั้งมูลนิธิ โดยตนเองเป็นประธาน ต่อมาใน พ.ศ.2523 ได้มีการริเริ่มจัดตั้งมูลนิธิอารมณ์ พงศ์พงัน หลังจากที่คุณอารมณ์ พงศ์พงัน ผู้นำแรงงานตัวอย่าง ในฐานะรองประธานสภาองค์การลูกจ้างสภาร่างงานแห่งประเทศไทย และประธานสหภาพแรงงานการประปานครหลวง ได้เสียชีวิตลง แม้ว่ามูลนิธิฯ จะได้ก่อตัวเมื่อ พ.ศ.2523 แต่สามารถจดทะเบียนเป็นมูลนิธิตามกฎหมายจากกรุงเทพมหานคร เมื่อ 13 ม.ค. 2526 นับว่ามีความล่าช้าในการจดทะเบียนร่วม 3 ปี (แรงงานปริทัศน์, 1 ม.ค.2536 : 56) ในช่วงเวลาต่อมา มูลนิธิคุณการได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อต้นปี พ.ศ.2528 โดยจดทะเบียนเมื่อ 13 ม.ค. 2528 จากความพยายามของคณะกรรมการกองทุนเงินทดแทน (โดยเฉพาะอย่างยิ่งบนาทจากฝ่ายราชการและนายจ้าง) ได้จัดตั้งมูลนิธิคุณการตามชื่อที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาทรงเลือก (ระหว่าง มูลนิธิคุณการ กับมูลนิธิเทพรัตน์) เพื่อดูแล ผู้ใช้แรงงานผู้พิการ มูลนิธิคุณการได้รับการตอบรับในการอุปถัมภ์จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาให้เป็นมูลนิธิในพระราชปัฐมภ์ เมื่อ 27 มิ.ย.2538 โดยภารกิจแล้วมูลนิธิคุณการเป็นแหล่งทุน (ที่ได้จากการรับบริจาค) เพื่อการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาสุขภาพคนงานภายใต้การดูแลของสำนักงานกองทุนเงินทดแทนจากการสนับสนุนเงินทุนในการก่อสร้างโดย JIGA ประเทศไทยปีบุน (มูลนิธิคุณการ, 2528 : 1-16) มูลนิธิเพศคล ราชชัยนันท์ เป็นมูลนิธิแห่งที่สองที่ฝ่ายแรงงานได้ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2531 หลังจากที่คุณเพศคล ราชชัยนันท์ อดีตประธานสภาองค์การลูกจ้างสามารถรับงานแห่งประเทศไทย และประธานสหภาพแรงงานการไฟฟ้านครหลวง ผู้ยิ่งใหญ่ได้เสียชีวิตลงเมื่อ พ.ศ.2530 สภาพปัญหาของผู้ใช้แรงงานที่มีเพิ่มขึ้น ๆ และประเด็นใหม่ ๆ เฉพาะด้านหลักหลายขึ้น ในขณะที่องค์การที่ดูแลปัญหาคนงาน เช่น สหภาพแรงงาน และมูลนิธิต่าง ๆ ที่มีอยู่ยังไม่สามารถตอบสนองการแก้ไขปัญหาแรงงานและความต้องการที่แตกต่างหลักหลายได้ ทำให้มูลนิธิเพื่อเยาวชนชนบทได้รับการผลักดันให้จัดตั้งขึ้นจากนักวิชาการแรงงาน ข้าราชการของรัฐ นักการเมืองและนักพัฒนาเอกชนใน พ.ศ.2532 และศูนย์บริการข้อมูลและฝึกอบรมแรงงานได้มีการจัดตั้งต่อมาพัฒนาขึ้นโดยอดีตเจ้าหน้าที่สมาคมสหพันธ์บริการและฝึกอบรมแรงงานได้มีการจัดตั้งต่อมาพัฒนาขึ้นโดยอดีตเจ้าหน้าที่สมาคมสหพันธ์บริการและฝึกอบรมแรงงานเมื่อ พ.ศ.2534 (สัมภาษณ์คุณสมยศ พฤกษาเกษมสุข) และต่อมาด้วยเหตุผลที่ต้องการให้การแก้ไขปัญหาแรงงานมีเป้าหมายตรงที่การปรับปรุงตระองค์การของผู้ใช้แรงงานมากขึ้นในปีเดียวกันนี้ จึงได้มีการก่อตั้งสถาบันส่งเสริมและพัฒนาองค์กรผู้ใช้แรงงาน ด้วยการผลักดันจากนักวิชาการแรงงานจากค่ายมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และผู้นำแรงงานบางส่วน สถาบันแห่งนี้ได้เค้าโครงความคิดมาจากการพยาบาล

จัดตั้งสถาบันกลางพัฒนาการศึกษาผู้ใช้แรงงานไทย ที่ฝ่ายแรงงานบางส่วนได้พิจารณาผลักดันให้มีการจัดตั้งขึ้น ในช่วง พ.ศ.2529-2530 แต่ไม่ประสบความสำเร็จ (จากการนัดเลือกของศ.นิคม จันทร์วิทูร ในอดีตต่อผู้วิจัย) ใน พ.ศ.2536 สถาบันฯ ได้ทำการเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นสถาบันพัฒนาแรงงานไทยเพื่อให้เกิดความกระชับ พร้อม ๆ กับการปรับวัตถุประสงค์

ความต้องการที่จะประกาศศักดิ์ศรีของแรงงาน แม้ว่าจะเชื่อมกับสภาพปัจจุหาต่าง ๆ ที่เรื่องในขบวนการสหภาพแรงงานนั้นได้ทำให้มิติทางประวัติศาสตร์ได้รับการเน้นย้ำในพ.ศ.2534 จากนักวิชาการและผู้นำแรงงานโดยเฉพาะระดับสหพันธ์แรงงานให้พิจารณาจัดตั้งพิพิธภัณฑ์แรงงานขึ้น และสามารถจัดตั้ง สถานที่แสดงสิ่งของและสื่อทางวัฒนธรรมของคนงานได้สำเร็จ เมื่อ 17 ต.ค.2536 (ปัจจุบันกำลังขอกจดทะเบียนเป็นมูลนิธิตามกฎหมาย) และต่อมาศูนย์ช่วยเหลือกรรมกรก่อสร้างก็ได้มีการจัดตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2538 จากนักพัฒนาเอกชนที่คลุกคลีปัจจุหาสัมมาภิบาล และเห็นว่ากรรมกรก่อสร้างเป็นผู้ใช้แรงงานกลุ่มล่างสุด เคลื่อนย้ายมาจากการแรงงานเกษตรที่สมควรดูแลเป็นการเฉพาะ (สัมภาษณ์ คุณวชรพงศ์ คงมั่น)

นอกเหนือจากการเหล่านี้แล้วยังมีองค์การอื่น ๆ ที่มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งในเรื่องอื่น ๆ และใน วัตถุประสงค์หรือกิจกรรมขององค์การเหล่านั้น ได้มีไว้สำหรับเพื่อแก้ไขปัจจุหาหรือพัฒนาแรงงานประกอบด้วย ดังนี้

มูลนิธิและโครงการแก้ไขปัจจุหาแรงงานเด็ก เช่น มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก ซึ่งก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2524 ได้มีโครงการสำคัญ 2 โครงการคือ ศูนย์ช่วยเหลือแรงงานเด็ก (ศชด.) เมื่อคราวการก่อตั้ง ต่อมาพัฒนาเป็นโครงการ แรงงานเด็กใน พ.ศ.2532 มูลนิธิเด็กซึ่งตั้งเมื่อ พ.ศ.2535 มีศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก ดูแลสิทธิเด็กในด้านต่าง ๆ รวมถึงด้านแรงงาน นอกเหนือนี้ใน พ.ศ.2535 องค์การพัฒนาเอกชนด้านแรงงานเด็กยังได้พิจารณา รวมตัวกันในรูปเครือข่าย เรียกว่าโครงการประสานงานเครือข่ายแรงงานเด็ก และศูนย์ประสานป้องกันแรงงานเด็ก โดยมีมูลนิธิด้านเด็ก เช่น มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก ศูนย์พิทักษ์สิทธิเด็ก มูลนิธิคุ้มครองเด็ก มูลนิธิชีวิตเด็ก กลุ่มเพื่อนเด็กของนักเรียน คณะกรรมการองค์การพัฒนาเอกชนด้านเด็ก และหน่วยงานราชการด้านเด็ก องค์กรชุมชน องค์กรนายจ้าง และสถานประกอบการขนาดเล็กและใหญ่ยู่ในเครือข่าย โดยในกิจกรรมระยะแรกได้เน้นแก้ปัจจุหาแรงงานเด็กในภาคอีสานและภาคเหนือ (จดหมายข่าวเครือข่ายแรงงานเด็ก, ปีที่ 3 ฉบับที่ 2, พ.ค. - ธ.ค.2538 : 2-16)

สมาคมเพื่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ก่อตั้งขึ้นเมื่อ 24 พ.ย.2516 ภายใต้การและการตีด้วยเรื่องประชาธิปไตยจากเหตุการณ์ 14-16 ต.ค. 2516 โดยใช้ชื่อว่าสหภาพเพื่อสิทธิและเสรีภาพของประชาชน และจดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมาย ภายใต้ชื่อใหม่ว่า สมาคมสิทธิและเสรีภาพของประชาชน เมื่อ 23 ส.ค. 2525 (จดหมายข่าว สสส. ก้าวที่ 15 ของ สสส. 2531:2-4) การขออนุญาตจัดตั้งไม่สามารถสำเร็จโดยง่าย เพราะหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติเกรงว่าสมาคมแห่งนี้จัดตั้งเพื่อดำเนินกิจกรรมทางการเมือง แต่ในที่สุดก็สามารถดำเนินการขอจัดตั้งได้ เพราะสภากาชาดมั่นคงแห่งชาติไม่มีท่าทีต่อต้าน(หนังสือ

ที่ส. 0405/1606) ฝ่ายส่งเสริมสิทธิกรรมการเป็นฝ่ายหนึ่งในการจัดโครงสร้างการบริหารที่เกิดขึ้นในการจัดตั้ง แต่ก็ได้มีการยุบเลิกไปใน พ.ศ.2537 โดยยังมีงานลักษณะโครงการด้านแรงงาน 3 โครงการ (ดูภาคผนวกที่ 2 หัวข้อ 2.12)

มูลนิธิเพื่อนหยัง ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2523 ได้มีศูนย์แรงงานสตรีเป็นฝ่ายหนึ่งในโครงสร้างการบริหาร ในระยะต่อมาได้ปรับรูปเป็นฝ่ายแรงงานหยังในภาคอุตสาหกรรมผลิต และได้เน้นประเด็นสุขภาพคนงานเป็นหลักมาตั้งแต่ พ.ศ.2530

องค์การ (ที่ 10-17) ที่มิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขและพัฒนาภารกิจแรงงานเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลัก แต่มีงานที่ช่วยแก้ไขปัญหาแรงงานด้วยตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้น องค์การที่ 10-13 จัดได้ว่ามีบทบาท สำคัญในการแก้ไขปัญหาแรงงานในช่วงเวลาที่ผ่านมาค่อนข้างสูง ส่วนองค์การที่จัดตั้งขึ้นในกลุ่มนี้ แต่มีบทบาทช่วยแก้ไขปัญหาแรงงานบ้างก็คือ องค์การที่ 14-17 โดยมีฝ่ายหรือบุคคลที่ช่วยแก้ไขปัญหาและพัฒนาแรงงานด้วย ในองค์กรเหล่านี้สถาบันวิจัยบทบาทหยังชายและการพัฒนา ค่อนข้างมีบทบาทมากกว่าองค์การอื่น ๆ โดยเฉพาะการทำเชิงนโยบาย (สถาบันวิจัยบทบาทหยังชายและการพัฒนา, แผ่นพับ ตุลาคม 2538)

สถาบันวิจัยบทบาทหยังชายและการพัฒนา ได้ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ.2533 จากกระแสจากเรื่องสิทธิสตรีที่องค์การสหประชาชาติสนับสนุน

ในทางอิทธิพลศาสนา สภาคาಥอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ก่อตั้งใน พ.ศ.2513 และคณะกรรมการยุติธรรมและสันติ ก่อตั้งใน พ.ศ.2520 ทั้งสององค์การเป็นองค์การสังกัดคณะกรรมการมาธิการฝ่ายสังคมของสภาสังฆราชคาಥอลิกแห่งประเทศไทย ซึ่งมีโครงการเพื่อชีวิตใหม่บ้านพักอาร์ย์ และกรรมการแรงงานคาಥอลิกเป็นหน่วยงานด้านแรงงาน มูลนิธิสภาริสตจักรในประเทศไทย จดทะเบียนจัดตั้งในประเทศไทยเมื่อ 14 เม.ย.2486 และ มีโครงการพัฒนาแรงงานภายใต้กองพัฒนาสังคมและบริการ จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ.2520

สำหรับกลุ่มเยาวชนคนงานนั้น มิใช่เป็นองค์การสาธารณะโดยชื่นในความหมายเที่ยงเคียงกับองค์การพัฒนาเอกชนที่ใช้เรียกันทั่วไปแต่เป็นองค์การของคนงานหนุ่มสาวที่รวมตัวกันโดยยึดหลักความเชื่อมั่นของตัว คนงานเองและรวมกลุ่มกัน เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาเป็นรายบุคคลร่วมกันมากกว่าการพัฒนาแรงงานด้วยการมอบความไว้วางใจให้แก่องค์การของคนงาน เช่น สหภาพแรงงาน กลุ่มเยาวชนคนงานเริ่มมีการเคลื่อนไหวในประเทศไทยมาตั้งแต่ปลายศ.ศ.1970s แต่ได้จัดตั้งเป็นกลุ่มตามแนวทางของ IYCW (International Young Christian Workers) ตั้งแต่ พ.ศ.2526 ปัจจุบันมีศูนย์รวม 2 ศูนย์ คือ ศูนย์รังสิตและพระโขนง [งานวิจัยชิ้นนี้ได้รวมกลุ่มเยาวชนคนงานเข้ามาด้วย เพราะ (1) เป็นกิจกรรมของกลุ่มคนงานที่แก้ไขปัญหาคนงานอีกรูปแบบหนึ่งโดยมิได้ตั้ง อยู่บนพื้นฐานของการยึดที่ความเป็นสหภาพแรงงานเป็นหลัก และ (2) การรวมกลุ่มเยาวชนคนงานได้มีการทำงานร่วมกับองค์การสาธารณะโดยชื่นด้านแรงงานบางแห่งมากกว่าที่จะร่วมตัวเป็นส่วนหนึ่งภายใต้โครงสร้างชิ้น]

การสหภาพแรงงาน

ส่วนองค์การเอกสารณประโยชน์เกี่ยวกับแรงงาน ที่เป็นของชาวต่างประเทศ แต่ได้มีการดำเนินงานด้วย เพื่อแรงงานคือ มูลนิธิพรีเดริชค ออบเบรท และสถาบันการศึกษาเสรีอเมริกันนั้น องค์การแรกได้เริ่มเข้ามาในประเทศไทยใน พ.ศ.2511 ภายหลังเหตุการณ์ 14-16 ต.ค. 2516 ในภาวะที่ประเทศไทยกำลังมีกระแสประชาธิปไตยเป็นบ้าน มูลนิธิได้ทำการตกลงกับกรมวิเทศสหการและสภากาชาดไทยในพ.ศ. 2517 จัดตั้งสำนักงานในประเทศไทย บทบาทของมูลนิธิแห่งนี้ในประเทศไทยสนับสนุนการพัฒนาประชาธิปไตยควบคู่กับการพัฒนาแรงงาน สำหรับสถาบันการศึกษาเสรีอเมริกัน เป็นองค์การของสภาร่างงาน AFL- CIO (American Federation of Labor-Congress of Industrial Organisation) จัดเป็นสถาบันเพื่อการศึกษาของสหภาพแรงงานแห่งชาติแต่มีลักษณะดำเนินการคล้ายองค์การสารณประโยชน์ด้านแรงงานที่ได้เข้ามาเปิดสำนักงานในไทยเมื่อ พ.ศ. 2518

มีข้อสังเกตว่ามีองค์การสารณประโยชน์ด้านแรงงานโดยส่วนใหญ่ที่มีการจัดตั้งเป็นองค์การหรือสถาบันนั้น มีได้เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปจากกลุ่ม หรือโครงการขนาดเล็ก แต่เกิดอย่างเป็นทางการ ในรูปองค์การ โดยตรงที่มีอิสระในการดำเนินการของตนมาตั้งแต่เริ่มต้น โดยที่องค์การที่มีอยู่ไม่มีหรือปรับตั้งประสังค์ตามที่ องค์การใหม่มี องค์การที่แตกต่างจากโครงการในองค์การอื่นๆมีอยู่บ้าง (โปรดดูการนำเสนอในหัวข้อที่ 6.5)

6.2 อุดมการณ์และวัตถุประสงค์

อุดมการณ์ขององค์การสารณประโยชน์ทั่ว ๆ ไป แม้จะมีความคล้ายคลึงหรือมีส่วนร่วมกันอยู่บ้างตรงจุด

ของการรับใช้สังคม มนุษยธรรม และความยุติธรรมในสังคม แต่ย่อมมีความหลากหลายเฉพาะตนอยู่ในระดับ รองลงมาเพื่อสนองตอบกลุ่มนบุคคลเป้าหมาย อุดมการณ์ขององค์การสารณประโยชน์ด้านแรงงาน ก็มักจะตอบสนองมนุษยธรรม และความยุติธรรมที่แรงงานควรจะได้รับจากการประกอบอาชีพ และการเป็นอยู่ในสังคม ดังที่ เราจะสังเกตุได้จากวัตถุประสงค์ที่มารองรับการจัดตั้งองค์การต่าง ๆ ในส่วนอุดมการณ์ที่มีลักษณะเด่นเป็นการเฉพาะ ก็สามารถพูดได้ถ้วนคือ มูลนิธิเพื่อสูงจังคนไทย ในฐานะที่ก่อตั้งโดยการอุปถัมภ์จากผู้บริหารประเทศไทย คือพลเอกเกรียงศักดิ์ ชัยนันทน์ ขณะนั้นอุดมการณ์ของมูลนิธิจึงโน้มเอียงมาทางการรักษาความสงบในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ทุนและแรงงาน จะพูดว่าในช่วงเวลาเกือบ 20 ปีต่อมา มูลนิธิแห่งนี้ มีได้มีการปฏิบัติการใดที่ทำให้ฝ่ายรัฐเกิดความวิตกกังวลต่อความสัมพันธ์ดังกล่าว กิจกรรมของมูลนิธิมีความรับเรียบจนเป็นหายไปจากความทรงจำของชุมชนแรงงานเป็นเวลา นานแล้ว โดยหากพิจารณาวัตถุประสงค์พบว่ามีการดำเนินการในข้อที่ 3, 4 และ 7 ส่วนข้ออื่นๆไม่ชัดเจน

มุลนิธิอรามณ์ พงศ์พงัน ในฐานะที่ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์แด่คุณอรามณ์ พงศ์พงัน ผู้ที่เป็นตัวเชื่อมระหว่างอุดมการณ์ของลัทธิสหภาพแรงงาน (Trade Unionism) จากสากลสู่ สังคมไทย และมีอุดมการณ์ต่อสู้เพื่อประชาธิปไตย ความไม่เป็นธรรมในสังคม และความเป็น อิสระเสรีของขบวนการแรงงาน (อรามณ์, 2522 : 69 และ 139 และแรงงานปริทัศน์, ปีที่ 7 ฉบับที่ 1 ม.ค.2536 : 10-45) จึงทำให้อุดมการณ์ของมุลนิธิอรามณ์มีจุดเน้นที่เน้น ลัทธิสหภาพแรงงาน การรับใช้ฝ่ายแรงงาน และการพัฒนาแรงงาน ดังจะพิจารณาได้จาก วัตถุประสงค์ของมุลนิธิ 4 ประการ (ดูภาคผนวกที่ 2.2 อ้างจากแรงงานปริทัศน์, อ้างแล้ว : 79)

อย่างไรก็ตามภายใต้วัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ วัตถุประสงค์ที่มีได้ดำเนินการคือ วัตถุประสงค์ ในข้อที่ 3 เพราะมุลนิธิได้ทำงานเป็น สถาบันการค้นคว้าอยู่แล้วไปในตัว วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ได้มีการกระทำในช่วงแรก ๆ ของการก่อตั้ง แต่ปัจจุบันนี้มีได้กระทำแล้ว โดยเฉพาะการช่วยเหลือด้านกฎหมายได้คาดหวังจากบทบาทของฝ่ายกฎหมายและฝ่ายส่งเสริมสิทธิกรรมการของสสส. จะเป็นผู้ดำเนินการ วัตถุประสงค์ที่ได้ปฏิบัติในปัจจุบัน จึงเป็น วัตถุประสงค์ตามข้อที่ 1 และ 4 เป็นหลัก

มุลนิธิคุณการ มีเจดจานงค์หรืออุดมการณ์ที่จะทำสิ่งที่ดีงาม (ตามความสอดคล้องกับ พระนาม ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา) และสร้างความร่วมมือร่วมใจของนายจ้าง ลูกจ้าง และรัฐบาล ใน การช่วยเหลือลูกจ้างที่ประสบอันตราย อุดมการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับเจตนาرم ย์แห่งรัฐ ใน การดำเนินงานบริหารแรงงานของประเทศไทย (ดูสัญลักษณ์เพพบดีสามองค์ ของ กระทรวงแรงงานประจำ) วัตถุประสงค์ของมุลนิธิภายใต้อุดมการณ์ดังกล่าว “ได้มีการดำเนิน การตาม วัตถุประสงค์ต่างๆ ทุกประการ โดยเน้นขั้นที่ ข้อที่ 1, 2, 4 และ 3”

มุลนิธิเพศ allen ช่วยชันนันท์ มีอุดมการณ์สอดคล้องกับลัทธิสหภาพแรงงาน มีการกำหนด วัตถุประสงค์ไว้ 6 ข้อ ในระยะเวลาที่ผ่านมา นับตั้งแต่ พ.ศ.2532 หลังจากได้รับอนุญาตจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้จัดตั้งมุลนิธิแล้ว มุลนิธิได้ให้ความ⁵⁵สำคัญต่อ วัตถุประสงค์ที่ 2 และ 3 มากที่สุด แต่ยังไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากขาดการตื่นตัวในชุม ชนแรงงานที่จะเร่งเร้าให้มุลนิธิทำงานในส่วนที่ขาดแคลนหรือจำเป็น

ศูนย์บริการข้อมูลและฝึกอบรม มีอุดมการณ์เพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย ความเสมอภาค และพัฒนาจิตสำนึกของผู้ใช้แรงงานสามารถดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ในข้อที่ 1, 5 และ 4 มากกว่า 2 และ 3

สถาบันพัฒนาแรงงานไทย มีอุดมการณ์ส่งเสริมและพัฒนาองค์การแรงงานให้เข้มแข็ง “ได้ดำเนินการตามวัตถุข้อ 2 > 3 > 1 โดยข้อที่ 3 เป็นการจัดทำวารสารจดหมาย ข่าวสารเผยแพร่ทั่วไป อย่างไรก็ตาม สถาบันแห่งนี้ มิได้มีการดำเนินงานมา ตั้งแต่ พ.ศ.2537 เพราะ ขาดเงินทุนสนับสนุน และเจ้าหน้าที่

มุลนิธิพิพิธภัณฑ์แรงงานไทย มีอุดมการณ์ให้แรงงานเจริญก้าวหน้าและมี ประวัติศาสตร์ที่สังคมรับรู้ “ได้เริ่มดำเนินการ เมื่อ 17 ต.ค.2536 จนปัจจุบันสามารถดำเนินงาน